

درس ۱ تاریخ و تاریخ نگاری

۱- تاریخ چیست؟ الف، مجموعه حوادث و رویدادهایی است که یک فرد یا یک جامعه از سر گذرانده است.

ب: علم و روش های علمی است که بوسیله آن، وقایع گذشته براساس شواهد و مدارک مطالعه و تحلیل میشوند؛ مثلاً تاریخ روابط اقتصادی ایران و هند در دوران اشکانیان.

پ: گاهی هم می گوئیم منظورمان از آن، تعیین « تاریخ » روز و ماه و سال است، یعنی همان تقویم سالانه. (مثل: ۱۳۹۵/۷/۲ هـ ش = هجری شمسی)

۲- ویژگی های رویدادهای تاریخی چیست؟

الف، دور از دسترس و قابل مشاهده نیستند و نمی توان آنها را به طور مستقیم درک کرد.

ب، تکرارناپذیرند و قابل تجربه نیستند. پ مجزا و مستقل نیستند و با یکدیگر رابطه علت و معلولی دارند.

نکته: انسان در تاریخ، نقش محوری و اساسی دارد و رویدادها و تحولات تاریخی در نتیجه کنش (عملکرد و اقدام) متقابل انسان ها با یکدیگر و با طبیعت، پدید آمده اند. نهادها، جوامع، کشورها و در یک کلام تمدن نیز پیامد کنش های فردی و جمعی انسان هاست.

۳- تاریخ چه علمی است؟ علمی است که به مطالعه جنبه های مختلف زندگی انسان ها و جوامع گذشته می پردازد و علل و نتایج افکار و اعمالشان را بررسی و تحلیل می کند.

۴- هدف علم تاریخ چیست؟ شناخت و آگاهی نسبت به زندگی گذشتگان است که شامل تمامی جنبه های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی... می شود.

نکته: قدیمی ترین متن تاریخی که تاکنون کشف شده، تکه ای از سنگ نوشته ای به خط کهن مصری (هیروگلیف) است. در این سنگ نوشته نام تعدادی از فراعنه و برخی حوادث دوران آنان ذکر شده است. سنگ پالمو، تکه ای از یک ستون سنگی مربوط به پادشاهی کهن مصر است.

۵- درباره ی سنگ نوشته ی بیستون شرحی بنویسید. (برای مطالعه) سنگ نوشته بیستون که به دستور داریوش یکم، پادشاه هخامنشی بر سینه کوهی در شهر بیستون از توابع شهرستان هرسین در استان کرمانشاه کنونی کنده شده است، یکی از بزرگترین سنگ نوشته های جهان به شمار می رود. داریوش در این سنگ نوشته به برخی اقدامات خود از جمله سرکوب گئومات مَغ و... اشاره کرده است. داریوش شاه گوید: این شاهی که گئومات مَغ از کمبوجیه [پسر کوروش بزرگ] ستانده دیرگاهان در [خاندان] ما بود. آن گئومات مَغ (آن را) از کمبوجیه ستانده. هم پارس، هم ماد، هم سایر کشورها را او تصرف کرد و از آن خود نمود. او شاه شد... سپس من با چند مرد، آن گئومات مَغ و آنهایی را که. برترین مردانِ دستیار [او] بودند، کشتم... شاهی را از او ستاندم. به خواست اهورَه مزدا من شاه شدم.

۶- بنویسید چرا سنگ نوشته بیستون بعنوان یک سند تاریخی معتبر محسوب می شود؟ زیرا اطلاعات فراوانی از تحولات آن دوران بیان داشته است.

۷- خدای نامه (خدای نامک) چه متنی بوده است؟ کتاب هایی بوده که حاوی اسامی و اقدامات شاهان باستان بوده است.

(نکته: خدای نامه ها از زمان سامانیان وجود داشته است. نگارش خدای نامه ها، نشانه ی علاقه ی ایرانی ها به ثبت حوادث بوده است.)

۸- درباره ی کتاب هرودت شرحی بنویسید؟ تاریخ نگاری در مفهوم کامل آن، از قرن پنجم پیش از میلاد در یونان باستان و با ظهور مورخ بزرگی بنام

هرودت (پدر تاریخ) آغاز شد. کتاب تاریخ او که بخش عمده مطالب آن به شرح جنگ های یونان و ایران اختصاص دارد، کهن ترین و کامل ترین اثر تاریخی به جا مانده از عصر باستان است. [نام برخی از مورخان دوران اسلامی، عبارت است از طبری، بیهقی و...]

۹- درباره ی تاریخ افسانه ای شرحی بنویسید؟ اقوام و جوامع باستانی، حتی پیش از اختراع خط نیز به سرگذشت پیشینیان خود توجه و علاقه نشان می دادند.

از این رو، سرگذشت قوم و اجتماع خود را معمولاً از ابتدای آفرینش به صورت شفاهی و سینه به سینه نقل می کردند. این سرگذشت نامه ها آمیخته با افسانه و داستان های حماسی بود و بعدها که تاریخ نگاری آغاز شد، بخش هایی از آنها به کتاب های تاریخی نیز راه یافت.

۱۰- درباره ی شیوه ی تاریخ نویسی قدیم شرحی بنویسید؟ تا قرن ۱۹ م. مورخان اغلب به تنظیم، ثبت و نگارش وقایع می پرداختند و توجه طیبادی به بررسی علل، آثار و نتایج رویدادهای تاریخی نداشتند. همچنین، بیشتر تمرکز آن مورخان بر بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرمانروایان بود و به مسائل و موضوع های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیتی نمی دادند.

(نکته: برخی از وقایع نویسان به عنوان منشی در خدمت شاهان و حاکمان بودند و آنان را در مسافرت ها و جنگ ها همراهی می کردند. علاوه بر این، بعضی از مورخان درباری به اسناد و مدارک دولتی دسترسی داشتند و می توانستند از آنها برای ثبت و نگارش رویدادها استفاده کنند.)

۱۲- درباره ی شیوه نوین تاریخ نگاری شرحی بنویسید؟ در دوره رنسانس (قرن های ۱۶ تا ۱۸ م.) در اروپا شیوه نوینی در تاریخ نگاری پدید آمد. اساس این

شیوه بر سنجش دقیق منابع، استناد به اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان پردازی بود.

۱۳- ویژگی‌هایی تاریخ نگاری نوین چیست؟

الف: در این شیوه صرفاً به توصیف و شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی محدود نمی شود؛ بلکه همه ابعاد زندگی پیشینیان (فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و...) را در برمی گیرد.

ب: در این شیوه صرفاً به ثبت و نقل رویدادهای گذشته بسنده نمیکند، بلکه زمینه ها، علل، نتایج و آثار گوناگون حوادث تاریخی را نیز بررسی و تجزیه و تحلیل مینماید.

پ: در پژوهشهای علمی تاریخ، از یافته‌های علوم و فنون مختلف مثل باستان‌شناسی، جامعه شناسی، فلسفه، جغرافیا، اقتصاد، زبا شناسی و گاه‌شماری استفاده می‌شود.

۱۴- نام چند کتاب تاریخی را بنویسید؟ تاریخ بلعمی، تاریخ جهان گشای جوینی، ناسخ التواریخ، تاریخ بیهقی، تاریخ طبری، شاهنامه فردوسی، کارنامه اردشیر بابکان، تاریخ هرودت (یونانی)، تاریخ جنگهای ایران و یونان (پروکوپوس)، کورش نامه گزنفون (یونانی).

۱۵- مراحل پژوهش در تاریخ چیست؟ انتخاب موضوع - تدوین پرسش‌های تحقیق - شناسایی منابع - گردآوری و تنظیم اطلاعات - تحلیل و تفسیر اطلاعات - ارائه گزارش

الف. انتخاب موضوع: (معیارهای انتخاب موضوع: تازگی، فایده و اثر داشتن، دارای منابع و اطلاعات کافی باشد).

ب. تدوین پرسش‌های تحقیق (پرسشها علاوه بر آنکه هدف پژوهش را مشخص میکنند، مانع از به بیراهه رفتن می‌شوند).

پ. شناسایی منابع؛ (پس از شناسایی منابع و اسناد تحقیق، میزان اعتبار، دقت و صحت آنها را ارزیابی میکند).

ث. گردآوری و تنظیم اطلاعات؛ (در این مرحله، اطلاعات مربوط به موضوع تحقیق را از منابع و اسناد استخراج، تنظیم و دسته بندی می‌نماید).

ث. تحلیل و تفسیر اطلاعات؛ (شواهدی منابع، اسناد و مدارک)

ج. ارائه گزارش یافته ها و پژوهش

۱۶- منابع پژوهش علمی در تاریخ از نظر درجه اهمیت و اعتبار را بنویسید: الف منابع دست اول یا اصلی؛ ب دست دوم یا فرعی.

۱۷- منابع دست اول یا اصلی در تاریخ کدامند؟ به همه آثاری گفته می‌شود که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده اند. به عبارت دیگر، نویسندگان این نوع منابع، خود ناظر رویدادها بوده اند و یا اینکه شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده‌اند.

۱۸- منبع دست اول شامل چه مواردی می‌شوند؟ علاوه بر منابع مکتوب، تمامی آثار باستانی و تاریخی، شامل بناها، ابزارها، اشیاء، سنگ نگاره ها و سنگ نوشته‌ها، سکه ها و هر وسیله ای که از گذشته به جای مانده است، به عنوان منبع دست اول محسوب می‌شوند.

۱۹- منابع دست دوم یا فرعی چه منابعی هستند؟ به منابع، تحقیقات و آثاری گفته میشود که مدتها پس از وقوع رویدادها و با استفاده از منابع دست اول، پدید آمده اند.

۲۰- شهید مطهری درباره‌ی تاریخ چه گفته؟ از نظر قرآن، تاریخ بشر و تحولات آن، بر طبق یک سلسله سُنن (قوانین ثابت) صورت می‌گیرد و عزت ها، ذلت ها، موفقیت ها و شکست ها، خوشبختی ها و بدبختی‌های تاریخی، حساب‌هایی دقیق و منظم دارد و با شناختن آن حساب ها و قانون ها می‌توان تاریخ حاضر را تحت فرمان درآورد و به سود سعادت خود و مردم از آن بهره گیری کرد.

۲۱- سفارش امام علی به امام حسن درباره اهمیت مطالعه تاریخ را بنویسید؟ فرزندانم، هر چند من به اندازه همه آنان که پیش از من بوده‌اند نزیسته‌ام، اما در کارهایشان نگریسته‌ام و در سرگذشت‌هایشان اندیشیده، و در آنچه از آنان مانده، رفته و دیده‌ام تا چون یکی از ایشان گردیده‌ام، بلکه با آگاهی که از کارهایشان به دست آورده‌ام گویی چنان است که با نخستین تا پسینشان به سر برده‌ام. پس از آنچه دیدم، روشن را از تاریک و سودمند را از زیانبار باز شناختم و برای تو از هر چیز زبده آن را جدا ساختم و نیکویی آن را برایت جست و جو کردم، و آن را که شناخته نبود از دسترس تو به دور انداختم.

۲۲- قرآن درباره‌ی تاریخ چه سفارش نموده است؟ قصه گذشتگان با ایشان بگوی باشد که تفکر کنند! (اعراف/ ۱۷۶)

۲۳- فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ چیست؟

الف: منبع شناخت و تفکر: با کاوش در گذشته می‌توان از تجربیات و اندیشه‌های مردمان گذشته برای تقویت قدرت شناخت و تفکر بهره گرفت.

ب: بهره گیری از گذشته برای حال و آینده: دامنه شناخت و آگاهی تاریخی فقط محدود به گذشته نمی‌شود، بلکه به درک زمان حال و ترسیم مسیر آینده نیز کمک میکند؛ زیرا رویدادهای تاریخی اگرچه در زمان معینی در گذشته به وقوع پیوسته اند، اما آثار، نتایج و پیامدهای آن رویدادها، گذشته، حال و آینده را به یکدیگر پیوند میدهد.

مطالعه تاریخ به ما کمک میکند تا بفهمیم که فرهنگها و جوامع بشری چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی به وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضع امروزی رسیده اند. بدینگونه، علم تاریخ میتواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خود و سایرین و نیز ترسیم افق آینده، کمک کند.

پ: تقویت حس میهن دوستی و هویت ملی: مردمانی که برای نسل‌های متوالی، سرگذشت مشترکی داشته و در شادی‌ها و تلخی‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌های هم شریک بوده‌اند، بطور طبیعی نسبت به سرزمین و گذشته خود، نوعی احساس علاقه و دلبستگی خاص پیدا میکنند.

۲۳ (تکرار) - فواید (یا نتایج یا علل) مطالعه تاریخ چیست؟ ۱- حفظ میراث فرهنگی ۲- گسترش افق دید انسان ۳- تربیت و هدایت انسان ۴- خودشناسی ۵- پیش بینی آینده ۶- شناخت بیشتر انسان ها ۷- علاقه به میهن و حفظ آن ۸- شناخت فرهنگ و تمدن ۹- تفاهم و هم‌گرایی جهانی.

۲۴- تاریخ چگونه به فهم زمان حال و درک مسائل پیش روی انسان‌ها و جوامع کمک می‌کند؟ مطالعه تاریخ به ما کمک میکند تا بفهمیم که فرهنگ‌ها و جوامع بشری چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی به وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده‌اند. بدینگونه، علم تاریخ میتواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده، کمک کند.

۲۵- تأثیر تاریخ را بر میهن دوستی و تقویت هویت ملی توضیح دهید. مردمانی که برای نسل‌های متوالی، سرگذشت مشترکی داشته و در شادی‌ها و تلخی‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌های هم شریک بوده‌اند، بطور طبیعی نسبت به سرزمین و گذشته خود، نوعی احساس علاقه و دلبستگی خاص پیدا می‌کنند.

پرسش‌های نمونه درس یکم

۱- علم تاریخ را تعریف کنید؟ علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسانها و جامعه‌ها در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.

۲- قلمرو و هدف علم تاریخ را بیان نمایید؟ شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است که شامل تمامی جنبه‌های فکری مذهبی سیاسی نظامی اقتصادی علمی حقوقی و هنری می‌شود.

۳- تفاوت‌های تاریخ نگاری نوین را با وقایع نگاری توضیح دهید؟ در وقایع نگاری، مورخان اغلب به تنظیم، ثبت و نگارش وقایع می‌پرداختند و توجه چندانی به بررسی علل، آثار و نتایج رویدادهای تاریخی نداشتند. علاوه بر آن عمده تمرکز این مورخان بر بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرمانروایان بود و به مسائل و موضوعات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیتی نمی‌دادند.

در تاریخ نگاری نوین، اساس بر سنجش دقیق منابع، استناد به اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان پردازی قرار دارد.

در تاریخ نگاری نوین: الف) علم تاریخ صرفاً به توصیف و شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی محدود نمی‌شود، بلکه همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و.. جوامع گذشته را در بر می‌گیرد.

ب) علم تاریخ صرفاً به ثبت و نقل رویدادهای گذشته بسنده نمیکند، بلکه زمینه‌ها، علل، نتایج و آثار حوادث تاریخی را نیز بررسی و تجزیه و تحلیل می‌نماید. پ) در پژوهشهای علمی تاریخ، از یافته‌های علوم و فنون مختلف مانند باستان شناسی، جامعه شناسی، فلسفه، جغرافیا، اقتصاد، زبان شناسی و... استفاده میشود. ۴- منابع دست اول پژوهش در تاریخ، چه ویژگی‌هایی دارند؟ به همه آثاری گفته می‌شود که در زمان وقوع حادثه یا نزدیکترین زمان به وقوع آن، نوشته شده‌اند. این نوع منابع دارای ویژگی منحصر بفردی هستند زیرا در همان زمان وقوع رویداد نوشته یا گفته شده‌اند.

۵- تاریخ چگونه به فهم زمان حال و درک مسائل پیش روی انسانها و جوامع کمک می‌کند؟ رویدادهای تاریخی اگرچه در زمان معینی در گذشته به وقوع پیوسته است، اما آثار، نتایج و پیامدهای این رویدادها، گذشته، حال و آینده را به یکدیگر پیوند می‌دهد. مثال: نتایج و تأثیرات تأسیس سلسله هخامنشیان، جنگهای صلیبی، نهضت رنسانس، کشفیات جغرافیایی و انقلابهای بزرگ معاصر، تحولاتی که پیامبران الهی و یا شخصیت‌های مهم علمی تاریخی مانند افلاطون، ارسطو، کوروش، ابن سینا، شاه اسماعیل صفوی، ناپلئون، امیرکبیر، مصدق و امام خمینی و... از این دست رویدادها هستند.

۶- تأثیر تاریخ را بر میهن دوستی و تقویت هویت ملی توضیح دهید؟ مردمانی که برای نسل‌های متوالی سرگذشت مشترکی داشته‌اند و سالیان طولانی در شادی‌ها و تلخ‌کامی‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌های هم شریک بوده‌اند، بطور طبیعی نسبت به سرزمین و گذشته خود، احساس نوعی علاقه و دلبستگی خاص پیدا می‌کنند.

درس ۲ تاریخ؛ زمان و مکان

- ۱- نقش زمان را در دانش تاریخ تشریح کنید؟ دانش تاریخ بدون توجه به زمان، معنایی ندارد؛ چرا که رویدادهای تاریخی در زمان معینی در گذشته روی داده اند و بدون آگاهی از زمان روی دادن آنها، نمی توان به درکی منطقی و درستی از تاریخ دست یافت.
- ۲- درباره ی نقش زمان و مکان در دانش تاریخ شریخی بنویسید؟ زمان و مکان، دو رکن مهم دانش تاریخ به شمار میروند و نخستین پرسش هایی که برای تاریخ نگاران مطرح میشود، این است که رویدادهای تاریخی در چه زمان و مکانی رخ داده اند.
- ۳- گاه شماری (=زمان شماری=تقویم) چیست؟ نظامی است که انسان برای اندازه گیری دقیق زمان (روز، ماه و سال) ابداع کرده است. با همکاری دانشمندان ریاضیات، نجوم و فیزیک ابزارهایی مانند ساعتهای آفتابی، آبی و شنی و اسطرلاب (برای رصد خورشید، ماه و دیگر سیارگان و ستارگان) اختراع شد.
- ۴- مهمترین مبداهای گاهشماری چیست؟
- الف: مبدأ دینی (یهودیان مبدأ گاهشماری خود را براساس پیدایش و آفرینش انسان قرار داده اند. مسیحیان بر مبنای تولد حضرت مسیح و مسلمانان بر پایه هجرت رسول اکرم از مکه به مدینه تنظیم کرده اند).
- ب: مبدأ ملی و قومی: (مثل پیروزی در یک نبرد...) (در گاه شماری های مصری، بابلی و اوستایی مبدأ گاهشماری، جلوس پادشاهان بود).
- پ: مبدأ مبتنی بر حوادث طبیعی: (به عنوان مثال سومریها، گاهشماری و تاریخ خود را به قبل و بعد از طوفان تقسیم میکردند).
- ۱- در بین النهرین گاهشماری چگونه انجام می شد؟ در آنجا (بخصوص بابلی ها)، گاهشماری «خورشیدی - قمری» رایج بود. هر سال ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه داشت. از آنجایی که سال قمری ۳۵۴ شبانه روز و سال خورشیدی ۳۶۵ و یک چهارم شبانه روز است، برای رفع این اختلاف، هر سه سال، یک ماه به سال میافزودند.
- ۲- در مصر باستان گاهشماری چگونه انجام می شد؟ مصریان گاهشماری خورشیدی دقیق و منظمی داشتند. آنان سال را ۳۶۵ و یک چهارم شبانه روز محاسبه میکردند. در گاهشماری مصری، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می شد و پنج روز اضافی، به آخر ماه دوازدهم افزوده می گردید. (مثل تقویم ساسانی و رومی)
- آنها برای محاسبه ۴/۱ شبانه روز اضافی، هر چهار سال، یکروز به سال میافزودند (کیسه میگرفتند). (رومیان برای تنظیم تقویمشان از تقویم مصری تقلید نمودند).
- ۳- در روم باستان گاهشماری چگونه انجام می شد؟ در سال ۴۶ ق.م. امپراتور روم (ژولیوس سزار) دستور داد گاهشماری رومی براساس گاهشماری مصری (خورشیدی) اصلاح شود. بعدها (۵۲۵ م) تولد حضرت مسیح به عنوان مبدأ گاهشماری رومیان تعیین شد. پاپ گریگوار سیزدهم گاهشماری مسیحیان را اصلاح کرد.
- ۴- (تکرار) گاهشماری میلادی؟ حدود ۱۰۰۰ سال بعد، پاپ گریگوار سیزدهم به کمک منجمان بار دیگر گاهشماری مسیحیان (=میلادی) را اصلاح کرد.
- ۵- گاهشماری هجری قمری؟ تقویم بیشتر کشورهای اسلامی است. بر پایه گردش ماه به دور زمین تنظیم شده است و مبدأ آن، اول محرم سالی است که پیامبر (ص) از مکه به مدینه هجرت نمودند.
- گاهشماری هجری خورشیدی: فروردین، اردیبهشت،
- گاهشماری هجری قمری: محرم، صفر،
- گاهشماری میلادی: ژانویه، فوریه،
- ۶- تاریخچه گاهشماری هخامنشیان؟ در قلمرو هخامنشیان گاهشماری خورشیدی قمری بابلی رواج داشته، اما ماهها براساس فرهنگ و آیین ایرانی نام گذاری شده بودند.
- ۷- در دوره اشکانیان چه نوع گاهشماری رایج بود؟ در دوره اشکانیان، گاهشماری های بابلی، سلوکی و اوستایی متداول بود.
- ۸- گاهشماری در دوره ساسانیان چگونه بود؟ در دوره ساسانیان، گاهشماری اوستایی رایج گردید. در این گاه شماری، سال به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه تقسیم شد. سپس (مثل مصریان و رومی) ۵ روز اضافی را به نام «اندرگاه» به آخر ماه دوازدهم میافزودند. مبدأ گاهشماری اوستایی به تخت نشستن هر پادشاه بود.
- ۹- نقص گاه شماری در دوره ساسانیان (اوستایی) چگونه برطرف می شد؟ از آنجایی که در این گاهشماری، سال را ۳۶۵ شبانه روز می گرفتند، در هر ۴ سال یک شبانه روز و در هر ۱۲۰ سال، ۳۰ شبانه روز از سال حقیقی عقب می افتاد. برای رفع این مشکل بعد از هر ۱۲۰ سال، یک ماه به دوازده ماه سال اضافه می کردند. [در گاهشماری اوستایی ماهها و روزهای هر ماه با اسامی ایزدان و فرشتگان نامگذاری شده بود].
- نکته: [در ایران دوران اسلامی گاهشماری قمری رایج بود، اما گاهشماری های دیگری مانند یزدگردی، جلالی، دوازده حیوانی و هجری خورشیدی نیز رواج یافت.
- گاهشماری جلالی یکی از دقیقترین گاهشماری های جهان است. گاهشماری هجری خورشیدی که از سال ۱۳۰۴ ش. در ایران رسمیت یافت، بر اساس آن تنظیم شده است.]

۱۰- خط زمان چیست؟ نظم و ترتیب رویدادهای تاریخی = کرونولوژی، ابزار مناسبی است که به وسیله آن می توان رویدادهای یک دوره یا

دوران های مختلف تاریخی را به ترتیب زمان وقوع آنها، بر روی نمودار نشان داد.

۱۱- گذشته بشر یا جوامع و کشورها را به چه دوره هایی تقسیم کرده اند؟

الف): ۱- دوران پیش از تاریخ (که خط اختراع نشده بود). ۲- دوران تاریخی (دوره پس از اختراع خط). (تاریخ جهان)

ب) ۱- عصر سنگ (پارینه سنگی، میا نسنگی، و نوسنگی) ۲- عصر مس ۳- عصر مفرغ ۴- عصر آهن. (تاریخ جهان)

پ) ۱- عصر شکار و گردآوری خوراک ۲- عصر کشاورزی و تولید خوراک. (تاریخ جهان)

ت) ۱- دوره پیش از تاریخ ۲- دوره باستان ۳- دوره میانه (قرون وسطا) ۴- دوره جدید (عصر رنسانس) ۵- دوره معاصر. (مخصوص تاریخ اروپا)

ث) ۱- ایران دوران باستان ۲- ایران دوران اسلامی (مخصوص تاریخ ایران)

ج) ۱- دوره افسانه ای یا اساطیر (پیشدادیان تا پادشاهی کیخسرو) ۲- دوره حماسی (از کیخسرو تا اواخر کیانیان) ۳- دوره تاریخی (اشکانی و ساسانی)

۱۱- درباره ی تأثیر جغرافیا بر رویدادهای تاریخی شرحی بنویسید؟ مکان، یک رکن مهم دیگر در مطالعه تاریخ است؛ زیرا به طور کلی همه وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط رخ میدهند. عوامل جغرافیایی مانند آب و خاک، پستی ها و بلندی ها، آب و هوا و ... تأثیر مهمی بر زندگی مردمان نواحی مختلف دارند. نقش و تأثیر عوامل و پدیده های طبیعی و اقلیمی (آب و هوا) در وقوع رویدادها و تحولات تاریخی (علم جغرافیای تاریخی)، از دیرباز مورد توجه مورخان بوده است. برای مثال هرودت، به منظور نگارش کتاب تاریخش، به مصر، فینیقیه و ... مسافرت کرده و از نزدیک شرایط طبیعی و ... آن سرزمین ها را بررسی نموده است. ابن خلدون، دانشمند تونس و مسلمان قرن ۸ ه. ق.، بخشی از مقدمه کتاب العبر خود را به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ، اخلاق و رفتار آدمیان اختصاص داده است. در چند دهه اخیر، ارتباط تاریخ و جغرافیا بیشتر از گذشته مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته و دانش جغرافیای تاریخی گسترش بیشتری یافته است.

۱۲- (تکرار) هرودت و ابن خلدون چگونه به نقش جغرافیا بر وقوع حوادث پرداخته اند؟ الف: هرودت مورخ مشهور یونانی، به منظور نگارش کتاب تاریخ خود، به مصر، فینیقیه و جاهای دیگر مسافرت کرده و از نزدیک شرایط طبیعی و اقلیمی آن سرزمین ها را بررسی نموده است.

ب: ابن خلدون، اندیشمند مسلمان تونس، بخشی از مقدمه کتاب العبر خود را به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ، اخلاق و رفتار آدمیان اختصاص داده است.

۱۳- جغرافیای تاریخی به چه مطالعه ای می پردازد؟ جغرافیای تاریخی به مطالعه مناطق مختلف در گذشته میپردازد و تأثیر متقابل محیط طبیعی (و عوامل جغرافیایی) را بر رویدادهای تاریخی (مانند شکل گیری تمدنها، مهاجرتها، پیروزیها و شکستها، برپایی سکونتگاهها و شهرها و ایجاد و گسترش راهها و ...) مطالعه می کند. یکی از پیامدهای ارتباط جغرافیا و تاریخ، اهمیت یافتن نقشه (های تاریخی) در مطالعه تاریخ است.

۱۴- نقشه های تاریخی چه اطلاعاتی به ما می دهند؟ نقشه های تاریخی، انواع مختلفی از اطلاعات شامل قلمرو حکومتها، مرزها، پایتختها، شهرها، بناهای مهم، محل دقیق رویدادها به خصوص جنگها، شبکه راهها، مسیرهای مهاجرت و لشکرکشی ها و تقسیمات اداری و مالیاتی را نمایش میدهند.

۱۵- امروزه نقشه های تاریخی چه کاربردی دارند؟ (یا چگونه می توانیم از نقشه های تاریخی در مطالعه تاریخ استفاده کنیم؟) امروزه از نقشه های تاریخی برای ارائه اطلاعات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی و دیگر جلوه های حیات اجتماعی انسان در گذشته استفاده می شود.

پرسش های نمونه

۱ چرا زمان و مکان، دو رکن علم تاریخ به شمار می روند؟ چون وقایع تاریخی، در زمان و مکانی مشخص رخ داده اند.

۲ دو مورد از تفاوتها و شباهتهای تقویم اوستایی با تقویم هجری شمسی را توضیح دهید. ۱- در تقویم اوستایی سال به دوازده ماه سی روزه تقسیم می شود در حالی که در تقویم ه. ش سال به شش ماه سی و یک روزه و پنج ماه سی روزه و یک ماه بیست و نه روزه تقسیم می شود - ۲- در تقویم اوستایی علاوه بر نام ماهها که از نام ایزدان گرفته شده، نام روزهای هرماه هم از نام فرشتگان و ایزدان گرفته شده بود ولی در تقویم هجری شمسی تنها نام ماهها از نام فرشتگان گرفته شده - تفاوت سوم این است که مبدأ دو تقویم با هم تفاوت دارد. در تقویم اوستایی، مبدأ بر تخت نشستن هر پادشاه بود ولی در تقویم ه. ش مبدأ هجرت پیامبر است. اولین شباهت این است که هر دو تقویم سال را به دوازده ماه تقسیم می کنند - هر دو تقویم سال را به ۳۶۵ روز تقسیم می کنند و هر دو تقویم سال کبیسه دارند

۳ پنج مورد از عوامل جغرافیایی و محیطی را که بر رویدادهای تاریخی اثرگذار بوده اند، فهرست کنید.

زمین های حاصلخیز بین النهرین... کانال سوئز منجر به جنگ بین مصر و قدرتهای بزرگ جهانی شد. اهمیت دریای مازندران... معادن طلا آمریکا شد.

۴ دو رویداد تاریخی را که عوامل جغرافیایی در آن نقش مهمی داشته اند، مثال بزنید. جنگهای ایران و روس یا اعراب با اسرائیل و... بر سر سرزمین.

درس ۳ باستان‌شناسی؛ در جستجوی میراث فرهنگی

- ۱- باستان‌شناسی چیست؟ باستان‌شناسی، علمی است که آثار باستانی و تاریخی را (بمنظور شناخت فرهنگ و شیوه زندگی انسانها و جوامع گذشته) مطالعه و بررسی می‌کند.
- ۲- باستان‌شناس، چه کسی است؟ باستان‌شناس، کسی است که بر اساس آثار باقی مانده از بشر، گذشته انسانها و جوامع انسانی و به ویژه تغییرات فرهنگی آنها را در طول زمان، بررسی و تحلیل می‌نماید.
- ۳- باستان‌شناسی چه علمی است؟ باستان‌شناسی علمی است که هدف آن، شناخت انسان و پژوهش در فرهنگ او است.
- ۴- آثار باستانی و تاریخی چه آثاری هستند؟ به تمامی اشیاء، ابزارها، بناها و مکان‌هایی می‌گویند که ساخته دست بشر و محصول اندیشه او هستند.
- ۴- مکان یا مَحَوَظَه باستانی چه مکانی است؟ به جاهایی (مانند شهرها، غارها، گورستانها و آرامگاه‌ها) که باستان‌شناسان در آنجا آثار باستانی و تاریخی را مطالعه و در مواردی کشف می‌کنند، مکان باستانی گفته می‌شود. (که برخی وسیعند مثل شهر سوخته در ایران و شهر پمپئی در ایتالیا).
- ۵- اشیاء باستانی چه کاربردی دارند؟ این اشیاء و همچنین شیوه تدفین مردگان، معماری و مصالح آرامگاه‌ها، اطلاعات ارزنده‌ای را درباره نظام اجتماعی، باورها، فرهنگ، وضعیت اقتصادی و میزان پیشرفت‌های فنی مردمان و جوامع گذشته ارائه می‌دهند.
- ۶- تپه‌های باستانی چه مکان‌هایی هستند و چگونه بوجود آمده‌اند؟ تپه‌های باستانی یکی از مکان‌های مهم باستان‌شناختی به شمار می‌روند. هنگامی که در دوره‌های زمانی مختلف مردمانی در یک مکان سکونت نمایند، به تدریج چند لایه باستانی روی هم قرار می‌گیرند. تاکنون شمار زیادی از این تپه‌ها در ایران شناسایی و حفّاری شده‌اند.
- ۷- مراحل کار باستان‌شناسان چیست؟ یکم، کشف و شناسایی مکان آثار باستانی تاریخی. دوّم، حفّاری. سوّم، استخراج. چهارم، تنظیم اطلاعات.
- ۸- مکان آثار باستانی چگونه کشف می‌شود؟ الف: برخی از آثار باستانی (یا مکانهای آثار باستانی، با رجوع به کتاب‌های تاریخی، سفرنامه‌ها و ...، ابزارها و فناوری‌های جدید و پیشرفته‌ای مانند پهپاد، رادار، عکسهای هوایی، تصاویر ماهواره‌ای، روش‌های الکترومغناطیسی و ... کشف شده‌اند. ب: برخی از آثار باستانی به صورت اتفاقی (کشاورزی، عمرانی، سیل و زمین لرزه)، نمایان شده‌اند. (مثل مردان نمکی زنجان) به طور تصادفی کشف شده‌اند. پ: برخی از آثار باستانی با حفّاری‌های غیرقانونی و قاچاق (همانند تمدن جیرفت در استان کرمان)، کشف شده‌اند!
- نحوه‌ی حفّاری مکان آثار تاریخی؟ حفّاری، یکی از مراحل حسّاس کار باستان‌شناسان به شمار می‌رود و نیازمند دانش، تجربه و دقت فراوان است؛ چرا که ممکن است با کوچکترین اشتباه، آسیب بزرگی به آثار و بناهای تاریخی در حال کاوش وارد شود.
- ۹- اولین کارها پس از حفّاری مکان آثار باستانی چیست؟ پس از حفّاری و خاکبرداری، نخست نقشه آن بنا را مشخص می‌نمایند. آنان همچنین اگر به شیئی برخورد کنند، نخست در همان وضعیت از آن عکسبرداری کرده و مشخصاتش را دقیق ثبت می‌کنند. سپس آن را از خاک بیرون آورده و در کارگاه یا آزمایشگاه مجّهز ادامه می‌دهند.
- ۱۰- باستان‌شناسان پس از استخراج آثار باستانی، چه اطلاعاتی را از آنها استخراج می‌کنند؟ باستان‌شناسان آثار یا بناهای باستانی کشف شده را به لحاظ قدمت، مواد و مصالح به کار رفته در آنها و نیز کاربردهایی که داشته‌اند، مورد بررسی و مطالعه قرار می‌دهند. (طبقه‌بندی آثار باستانی) علاوه بر این، باستان‌شناسان با مقایسه آثار و بناهای باستانی در زمانهای مختلف، می‌کوشند تا سیر پیشرفتهای فنی، هنری و فرهنگی مردمان گذشته را درک کنند. (مقایسه آثار برای درک سیر پیشرفت‌ها) آنان همچنین از طریق مقایسه آثار و بناهای باستانیِ سرزمینها و تمدنهای گوناگون، روابط جوامع گذشته و تأثیرات فرهنگی و اقتصادی آنها بر یکدیگر را توضیح می‌دهند. (فهم روابط جوامع و تأثیر هر جامعه بر جامعه‌ی دیگر) (خلاصه: یکم: طبقه‌بندی آثار باستانی دوّم: مقایسه آثار برای درک سیر پیشرفت‌ها سوّم: فهم روابط جوامع و تأثیر هر جامعه بر جامعه‌ی دیگر).
- ۱۱- تعیین سنّ آثار باستانی چگونه انجام می‌شود؟ امروزه باستان‌شناسان برای تاریخگذاری و تعیین سن آثار باستانی، از روشهای علمی پیشرفته‌ای مانند روش رادیو کربن و شیوه پیشرفته‌تری موسوم به «پتاسیم - آرگون» استفاده می‌کنند. در این روش‌ها از دانش‌هایی مثل شیمی، فیزیک، گیاه‌شناسی، زمین‌شناسی و ... کمک گرفته می‌شود.
- ۱۲- موزه‌ها، چه مکانی هستند؟ موزه‌ها، مهم‌ترین مکانِ گردآوری، نگهداری، مرمت، مطالعه و نمایش آثار باستانی هستند.

۱۳- ارتباط باستان‌شناسی و تاریخ را تشریح کنید. باستان‌شناسی و علم تاریخ، ارتباط تنگاتنگی با هم دارند. از یک سو، باستان‌شناسان از نوشته‌های

مورخان برای شناسایی، کشف و مطالعه آثار و مکانهای باستانی بهره می‌برند و از سوی دیگر نتایج کاوش‌های باستان‌شناسان، منبع ارزشمندی برای تحقیقات مورخان به شمار می‌رود.

۱۴- باستان‌شناسی چه کمکی به تاریخ نموده است؟ مطالعه و شناخت دوران بسیار طولانی پیش از تاریخ، عمدتاً متکی به کاوش‌های باستان‌شناسی است. از این رو، بیشتر آگاهی و اطلاعاتی که تاکنون درباره زندگی انسانها و جوامع دوران پیش از تاریخ به دست آمده، حاصل تحقیقات علمی باستان‌شناسان است.

۱۵- باستان‌شناسی چه کمکی به دوره‌ی پیش از تاریخ نموده است؟ باستان‌شناسی کمک شایانی به مطالعه دوره تاریخی کرده است. منابع نوشتاری (مکتوب) برای شناخت کامل این دوره، مخصوصاً اوایل آن، کافی نیستند. از سوی دیگر عمده‌ی اطلاعات منابع نوشتاری، مربوط به رویدادهای سیاسی و نظامی و شرح اقدامات فرمانروایان است. بنابراین، کاوشهای باستان‌شناسی و یافته‌های علمی باستان‌شناسان به مورخان کمک زیادی می‌کند که ابعاد مختلف زندگی اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی مردمان و جوامع دوره تاریخی را بهتر بشناسند.

۱۶- باستان‌شناسی چه ارتباطی با میراث فرهنگی دارد؟ باستان‌شناسی علاوه بر آنکه میراث فرهنگی بشر را کشف و معرفی کرده است، نقش مهمتری در مرمت و نگهداری این میراث گرانبها دارد.

پرسش‌های نمونه: ۱ موضوع و هدف علم باستان‌شناسی چیست؟ موضوع: بررسی آثار باستانی و تاریخی. هدف: شناخت فرهنگ و شیوه زندگی گذشتگان

۲- چرا گورستان‌ها و آرامگاه‌ها یکی از محوطه‌های باستانی محسوب می‌شوند؟ اشیایی که در درون گورهای باستانی قرار دارند، روش تدفین در دوران‌های مختلف، معماری آرامگاهها و مصالح بکار رفته در آنها اطلاعات ارزنده‌ای در باره نظام اجتماعی، باورها، فرهنگ، وضعیت اقتصادی و میزان پیشرفت‌های فنی مردمان و جوامع گذشته ارائه می‌دهند.

۳- به نظر شما، چرا حفظ و مرمت آثار باستانی و میراث فرهنگی، وظیفه‌ای ملی و جهانی است؟ زیرا باعث جلوگیری از نابودی و یا تخریب میراث مشترک مردم جوامع مختلف در دوران‌های متفاوت می‌شود.

۴- نقش و اهمیت علم باستان‌شناسی را در شناخت دوره تاریخی توضیح دهید. منابع نوشتاری برای شناخت کامل این دوره مخصوصاً اوایل آن کافی نیستند. از سوی دیگر عمده اطلاعات منابع نوشتاری مربوط به رویدادهای سیاسی و نظامی و شرح اقدامات فرمانروایان است. یافته‌های باستان‌شناسی می‌تواند به کمک منابع نوشتاری بیاید و در روشن‌تر کردن دوره‌های تاریخ کمک کند.

درس ۴ پیدایش تمدن؛ بین النهرین و مصر

در یک تقسیم بندی کلی، گذشته بشر به دوره پیش از تاریخ و دوره تاریخی تقسیم می شود.

۱- پیش از تاریخ چه دوره ای است؟ به دورانی طولانی از زندگی انسان گفته می شود که با ظهور او در پهنه گیتی آغاز شد و تا اختراع خط و گسترش تمدن در حدود ۵۰۰۰ سال پیش به طول انجامید. آگاهی ما از این دوره، متکی بر کاوش های باستان شناسی است.

۲- انسان شناسان مراحل زندگی انسان های پیش از تاریخ را (بر اساس اقتصاد معیشتی و ابزارهای متناسب) به چند دوره تقسیم نموده اند؟ الف: دوره گردآوری خوراک؛ ب: دوره تولید خوراک. (شواهد دلالت بر آن دارد که نخستین انسانواره ها در علفزارهای آفریقا میزیستند و بعدها به اروپا و آسیا کوچ کردند.)

۳- دوره گردآوری خوراک چه دوره ای بود؟ شرح دهید. انسان های نخستین، شیوه ای از زندگی را پدید آوردند که بر دوره گردی، شکار جانوران و گردآوری دانه، میوه، و ریشه گیاهان و درختان برای تأمین خوراک استوار بود. این شیوه از زندگی، تا چندین میلیون سال دوام آورد و تغییر و تکامل آن بسیار کند و محدود بود. سالیان درازی مردان در دسته های کوچک به شکار می رفتند و زنان به جمع آوری بقایای خوردنی گیاهان و میوه درختان می پرداختند.

۱- تراشیدن سنگ و ساخت ابزارهای ساده سنگی کشف آتش - گسترش استفاده از غار، ساخت ابزارهای نوک تیز و خراشنده از سنگ چخماق - ساخت ابزارهای سنگی تیغه دار، ساخت اشیای تزئینی سنگی، ساخت ابزار از استخوان (دوره ی پارینه سنگی).

۲- ابداع تیر و کمان و ابزارهای ترکیبی، گسترش صید آبزیان و پرندگان (دوره فراپارینه سنگی).

۳- آغاز اهلی کردن حیوانات، آغاز کشاورزی، ساخت ظروف، آغاز روستا نشینی، آغاز سفالگری، استفاده از مس به روش چکشکاری (دوره ی نوسنگی).

۴- استفاده از فلز مس و استخراج طلا و نقره، ابداع چرخ سفالگری، آغاز شهرنشینی (دوره مس و سنگ)

۵- ابداع خط و نگارش، گسترش شهرنشینی، شکل گیری نخستین تمدن ها (دوره مفرغ)

نکته ها: غار تاریخی آلتامیرا در اسپانیا -

در تپه جُفاگُلان در شهرستان مهران واقع در استان ایلام، بقایای دانه غلات کشف شده است. آنها نخستین گردآورندگان خوراک بودند که به کشت گندم و جو بودند.

انسان های اولیه در پناهگاه های طبیعی مانند غارها و نیز کلبه ها زندگی می کردند - افروختن آتش - استفاده از سنگ (استخوان و چوب)

انسان های نخستین در آغاز، قادر به حرف زدن نبودند، اما به تدریج هنر نقاشی را به کار گرفت.

۴- دوره تولید خوراک چه دوره ای بود؟ از حدود ۱۲۰۰۰ سال پیش، گروه هایی از مردمان گردآورنده خوراک با استفاده از تجربیات گذشته، شروع به کشت

برخی گیاهان و اهلی ساختن حیوانات کردند و برای نخستین بار، موفق به تولید خوراک شدند. (خاستگاه دیرینه کشاورزی را مناطق کوهپایه ای زاگرس در غرب

ایران میدانند.)

- در عصر نوسنگی، کشت غلات و رام کردن جانوران در بیشتر نقاط جهان رواج یافت.

- از آنجایی که زنان مسئول گردآوری دانه های گیاهان بودند، به احتمال زیاد، کشت دانه توسط آنان شروع شده باشد.

- در عصر نوسنگی، انسان فن ساخت ابزارها و ظروف سنگی را ترقی داد، با ابداع چرخ سفال اقدام به تولید ظروف گلی کرد و با استفاده از پشم حیوانات، موفق به تولید پارچه شد.

ابداع کشاورزی، رویدادی مهم و سرنوشت ساز در زندگی انسان به شمار می رود. برخی از باستان شناسان از این پدیده یاد میکنند و اهمیت و تأثیر «انقلاب کشاورزی» با عنوان در قرن ۱۸ م. »

انقلاب صنعتی» آن را در تاریخ بشر همچون می دانند.

۵- مهم ترین پیامدهای کشاورزی چیست؟ ۱. از دوره گردی به یکجانشینی روی آورده و نخستین روستاها را به عنوان سکونتگاه های دائم، ایجاد کردند.

۲. دلیل تولید اضافه بر نیاز، عده ای به فعالیتهای دیگری غیر از تولید خوراک مثل ابزار سازی، سفالگری و پارچه بافی روی آوردند و در تولید مهارت یافتند.

۳. داد و ستد میان روستاهای دور و نزدیک به تدریج آغاز شد - آشنایی مردم مناطق مختلف با آداب و رسوم، مهارتها و اندیشه های یکدیگر فراهم آورد.

خلاصه: کشاورزی و دامداری - یک جانشینی و ایجاد روستا - تولید مازاد بر نیاز - تخصصی شدن کار - شکلگیری تجارت - شکلگیری شهرها و تأسیس تمدن.

- ارتباط میان شرایط جغرافیایی و نخستین جوامع شبانی و کشاورزی را توضیح دهید.

تمدن های نخستین

۶- بین النهرین کجا است؟ بین النهرین (= میان رودان) به معنای سرزمین های میان دو رود دجله و فرات در کشور کنونی عراق است؛ جغرافیای تمدن بین

النهرین فقط محدود به سرزمین های میان این دو رود نیست و شامل تمامی سرزمین های پست غرب فلات ایران می شود.

۷- اهمیت بین النهرین در چه بوده؟ رودهای دجله و فرات از مناطق کوهستانی ترکیه و ارمنستان با پیوستن به کارون، اروندرود را تشکیل می‌دهند.

رسوبات این رودها موجب به وجود آمدن دشت‌های حاصلخیزی شده است که مهد یکی از کهن‌ترین تمدن‌ها بوده‌اند.

۸- مراکز تمدنی در بین النهرین چگونه شکل گرفت؟ کاوش‌های باستان‌شناسی در کشور عراق کنونی و جلگه خوزستان ایران نشان می‌دهد که نخستین مراکز تمدنی در حدود ۳۵۰۰ ق.م. در این مناطق شکل گرفته است. کشاورزان کوهپایه‌ای زاگرس برای نخستین بار در دشت‌ها و جلگه‌ای مجاور از جمله بین النهرین، شروع به کشاورزی کردند. آنها با حفر آبراه‌ها و آبگیرهای متعدد، زمین‌های وسیعی را در اطراف رودهای دجله و فرات به زیر کشت بردند و محصولات فراوان و مازاد بر نیاز تولید کردند. افزایش جمعیت و تولید مازاد بر خوراک، موجب شد که روستاها گسترش پیدا کنند و سرانجام نخستین شهرها در این منطقه پدید آیند.

۹- سومر کجا بود و چه شهرهایی داشت؟ اولین شهرها در ناحیه جنوبی بین النهرین (معروف به سومر) به وجود آمدند. سومر نام یکی از اقوام کهن ساکن در جنوب بین النهرین بود. مهم‌ترین شهرهای سومر عبارت بودند از: اور، اوروک، لاگاش و کیش. هریک از این شهرها به همراه روستاهای پیرامون خود، دارای حکومتی مستقل بودند که به آنها دولت شهر یا کشور شهر گفته می‌شود. این دولت شهرها اغلب با یکدیگر در حال رقابت و جنگ به سر می‌بردند.

۱۰- درباره‌ی تمدن سومر شرحی بنویسید؟ صنعتگران سومری علاوه بر مهارت در سفالگری، در ساخت ابزارها و جنگ‌افزارهای مفرغین (ترکیب مس با قلع) نیز تبحر خوبی داشتند. لوح‌های گلی فراوانی به خط میخی و زبان سومری در بقایای شهرهای سومری کشف شده است. احتمالاً سومریان مخترع خط بوده‌اند و نخستین نوشته‌های جهان متعلق به آنان است. [بعضی از این لوحها حاوی آثار ادبی بلند، مانند افسانه گیلگمش است. موزائیک و پیکره بز مفرغی سنگی از مقبره شاهی اور، مربوط به تمدن سومر است.]

۱۱- درباره‌ی وضعیت دین و مذهب مردمان سومر شرحی بنویسید؟ مردم بین النهرین از جمله سومریان، خدایان متعددی را می‌پرستیدند و اعتقاد داشتند که هر شهر برای خدایی است. آنان برای خدای شهر خویش پرستشگاه باشکوهی بر پا نموده و قربانی و هدایای زیادی نثارش می‌کردند. آنان معتقد بودند که خدایان، انسانها را برای خدمت به خود آفریده‌اند و اگر در ین کار کوتاهی کنند، خدایان آنان را با فرو فرستادن سیل و طوفان یا خشکسالی تنبیه خواهند کرد. کاهنان (به ویژه کاهن اعظم)، (که معمولاً از دانشهای عصر خود مطلع بودند)، به عنوان واسطه میان مردم و خدایان عمل می‌کردند و از قدرت و ثروت زیادی برخوردار بودند. [در آغاز، کاهنان پیشوایی دینی را به همراه فرمانروایی سیاسی بر عهده داشتند، اما سرانجام فرماندهان نظامی، قدرت را به دست گرفتند و حکومت را در خانواده خود موروثی کردند.]

۱۲- اقدام سارگن (فرمانده اگد) چه بود؟ قوم اگدی (که در مرکز بین النهرین می‌زیست) به فرماندهی سارگن بر کشور شهرهای سومری (در جنوب بین النهرین) حمله بردند. سارگن سپس سرتاسر بین النهرین را به زیر فرمان خود آورد و امپراتوری بزرگی را تشکیل داد که از سواحل شرقی دریای مدیترانه تا کوه‌های زاگرس امتداد داشت. این امپراتوری مردمان و اقوامی را که دارای اندیشه، آداب و رسوم، صنعت و هنر گوناگونی بودند، یکپارچه و متحد ساخت و موجب تبادل بیشتر فرهنگ و تمدن در بین النهرین شد.

۱۳- درباره‌ی امپراتوری سارگن شرحی بنویسید؟ سارگن (فرمانده اگد در هنگام حمله به شهرهای سومر) سرتاسر بین النهرین را به زیر فرمان خود آورد و امپراتوری بزرگی را تشکیل داد که از سواحل شرقی دریای مدیترانه تا کوه‌های زاگرس امتداد داشت. این امپراتوری مردمان و اقوامی را که دارای اندیشه، آداب و رسوم، صنعت و هنر گوناگونی بودند، یکپارچه و متحد ساخت و موجب تبادل بیشتر فرهنگ و تمدن در بین النهرین شد. امپراتوری سارگن حدود دو قرن دوام آورد و در پی آن، دورانی از بی ثباتی و ضعف فرا رسید.

۱۴- چه اقوامی بر بین النهرین تسلط یافتند؟ الف: اگدیاها با فرمانده سارگن، ب: اموری (دولت بابل قدیم) مشهورترین فرمانروایشان حمورابی بود. پ: آشوریان (در شمال بین النهرین می‌زیستند) ت: حکومت بابل جدید ث: مادها

۱۵- حمورابی که بود؟ مشهورترین فرمانروای اموری (دولت بابل قدیم) حمورابی بود که مناطق وسیعی از بین النهرین را فتح و ضمیمه قلمرو خود کرد.

۱۶- اقدامات حمورابی چه بود؟ او اقدامات مهمی در زمینه کشورداری، کشاورزی و قانون گذاری انجام داد.

۱۷- درباره‌ی حمورابی شرحی بنویسید. او اقدامات مهمی در زمینه کشورداری، کشاورزی و قانون گذاری انجام داد. شیوه حکومتی که حمورابی بنیان نهاد، مبتنی بر قدرت و اختیارات فراوان پادشاه و اطاعت کامل حاکمان ولایات از او بود. وی مقام پادشاهی را هدیه ای از جانب خداوند به خود می‌پنداشت.

۱۸- عمده‌ای از شهرت حمورابی از کجاست؟ بخش عمده‌ای از شهرت حمورابی در تاریخ، به خاطر قانون نامه‌ای است که از او برجای مانده و به عنوان نخستین سند قانون‌گذاری جهان به شمار می‌رود. این قانون نامه، شامل مجموعه ای از قوانین مربوط به زراعت، آبیاری، کشتیرانی، خرید و فروش برده، ارث، ازدواج و مجازات‌های انواع جر مها و جنای آنها است.

۱۹- درباره‌ی قانون نامه‌ای حمورابی شرحی بنویسید. این قانون نامه، به عنوان نخستین سند قانون‌گذاری جهان به شمار می‌رود. و شامل مجموعه‌ای

از قوانین مربوط به زراعت، آبیاری، کشتیرانی، خرید و فروش برده، ارث، ازدواج و مجازات‌های انواع جُرْم‌ها و جنایات است.

۲۰- درباره‌ی شهر بابل شرحی بنویسید. شهر بابل، پایتخت آموری‌ها به واسطه داشتن موقعیت مناسب سیاسی و جغرافیایی، به یکی از مراکز بزرگ تجارت بین

المللی در جهان باستان تبدیل شد و از ثروت و رفاه فراوانی برخوردار گردید. بابل در دوران سلسله‌های بعدی نیز همچنان شهری بزرگ و آباد بود.

۲۱- پس از حکومت بابل قدیم، چه کسانی بر بین النهرین سلطه یافتند؟ پس از ضعف و زوال حکومت بابل قدیم، آشوریان که قومی جنگجو در شمال بین

النهرین بودند، به قدرت رسیدند. حکومت آشور با لشکرکشی‌های پیاپی به سرزمین‌های همجوار و غارت و ویران کردن آنها، بر قلمرو و ثروت خود افزود.

نکته: ساکنان بین النهرین، تمدنی عظیم را پی‌ریزی کردند که در زمینه‌های مختلف، از جمله سیاست و حکومت، قانون‌گذاری، معماری و شهرسازی، هنر، صنعت، خط و... به موفقیت‌ها و

بیشرفت‌های چشمگیری دست یافت. تمدن بین النهرین بر تمدن‌های پس از خود، از جمله تمدن ایران در زمان هخامنشیان و نیز تمدن یونان باستان، تأثیر بسزایی گذاشت.

مصر، هدیه رود نیل

۲۲- مورخان، تاریخ مصر باستان را به چند دوره تقسیم می‌کنند؟ سه دوره. امپراتوری قدیم، میانه و جدید تقسیم می‌کنند.

نکته: در دوره امپراتوری قدیم، اهرام سه گانه ساخته شد.

۲۳- فرعون‌ها کشور را چگونه اداره می‌کردند؟ (یا نقش وزیر در زمان فراعنه چه بود؟) امور فرعون‌ها برای اداره امور کشور، از وزیر یا شخصی با عنوان کارگزار

کل کشور استفاده می‌کردند که مسئولیت اداره امور اداری، مالی و قضایی را بر عهده داشت.

۲۴- درباره‌ی جایگاه و قدرت فراعنه شرحی بنویسید؟ فرعون از قدرت فوق العاده‌ای برخوردار بود و اعتبار زیادی در میان مردم داشت. آنچه او انجام می‌داد،

اراده خدایان شمرده می‌شد و آنچه می‌گفت از زبان یکی از خدایان بود و فرمان‌های او می‌بایست بی چون و چرا اجرا شود. پسر یا هر کدام از اعضای خانواده

فرعون، حتی همسر او می‌توانست جانشین او شود.

۲۵- درباره‌ی دین در مصر باستان شرحی بنویسید؟ مصریان باستان خدایان زیادی را می‌پرستیدند. البته مردم مصر، خدایانشان را مهربانتر و دوستانه تر از

خدایان سومری می‌پنداشتند. شاید به این سبب که زندگی در اطراف نیل آسانتر و مطبوعتر از زندگی در کناره‌های دجله و فرات بود.

۲۶- نام چند تن از خدایان مصری را بنویسید. آمون (خدای خورشید)، ایزیس (خدای نیل و حاصلخیزی) و اوزیریس (خدای زندگی پس از مرگ)، پسر ایزیس و

اوزیریس، به نام هور یا هوروس، همان فرعون بود.

۲۷- آمین هوتپ چهارم که بود؟ (یا در زمان آمین هوتپ چهارم چه تحولی در دین مصریان بوجود آمد؟) آمین هوتپ چهارم یکی از فراعنه‌ی مصری بود که کوشید

که یگانه پرستی را (در شکل پرستش خدای خورشید) در مصر ترویج نماید؛ اما پس از مرگ او، کاهنان که نقش مهمی در فرهنگ مصر داشتند، دوباره پرستش چند

خدایی را رایج کردند. [حضرت یوسف و حضرت موسی نیز به احتمال بسیار در دوران امپراتوری جدید، مردم مصر را به پرستش خدای یگانه دعوت کردند.]

۲۸- مصریان درباره‌ی زندگی بعد از مرگ چگونه می‌اندیشیدند؟ (یا چرا مصریان باستان اجساد را مومیایی می‌کردند؟) مصریان به زندگی بعد از مرگ باور

داشتند و معتقد بودند که روح پس از مرگ مدتی سرگردان می‌ماند و سپس به جسم انسان باز میگردد. به همین دلیل، اجساد فرعون‌ها را برای جلوگیری از فاسد

شدن جسم، مومیایی میکردند.

۲۹- درباره‌ی زندگی اجتماعی مصریان باستان شرحی بنویسید. اساس زندگی در مصر باستان بر کشاورزی استوار بود. اکثریت جمعیت را کشاورزان تشکیل

میدادند. آنان در کشتزارهای اطراف نیل که متعلق به فرعون‌ها، کاهنان و مقام‌های حکومتی بود، گندم، جو، خرما و دیگر میوه‌ی اکشت می‌کردند. مصریان مردمی

صبور و فرمان بر بودند. آموزه‌ی ای دینی، آنان را به اطاعت بی چون و چرا از فرمان فرعون‌ها و مأموران او فرا میخواند. توده‌های مردم علاوه بر پرداخت مالیات،

ناگزیر بودند در ساختن آرامگاه‌ها، کاخ‌ها، معابد و نیز باحضور در جنگ‌ها، برای حکومت بیگاری نمایند.

خط‌های مصر باستان= هیروگلیف و دموتیک بود و کاغذشان پاپیروس نام داشت.

پرسش‌های نمونه ۱ سه تفاوت عمده دوره گردآوری خوراک با دوره تولید خوراک را بنویسید. ۲ ابداع کشاورزی چه پیامدهای مهمی برای بشر داشت؟ ۳ تأثیر و نقش شرایط طبیعی و اقلیمی

بین النهرین و مصر را در شکل‌گیری تمدن به شکل مقایسه‌ای توضیح دهید. ۴ شباهتها و تفاوت‌های دین سومریان و مصریان باستان را با ذکر دلیل بیان کنید. ۵ تأثیر حمورابی را بر تمدن بین

النهرین، شرح دهید.

درس پنجم: هند و چین ص ۴۲

بقایای شهرهای بزرگ و پرجمعیت موهنجودارو و هاراپا در پاکستان کشف شده است. در آن شهرها چندین بنای عمومی وجود داشت که به عنوان پرستشگاه، حمام، انبار غله و... مورد استفاده قرار می گرفت. این شهرها همچنین مجهز به شبکه فاضلاب بودند. تمدن سند به کشاورزی متکی بود و محصولاتی چون گندم، جو و پنبه و پرورش دام به ویژه گاومیش می پرداختند. وجود برخی اشیای متعلق به مراکز تمدنی ایران و بین النهرین در کشفیات موهنجودارو و هاراپا، نشان می دهد که این مراکز با یکدیگر داد و ستد داشته اند.

آریاییان که مردمانی جنگجو و دارای اسب و ارابه بودند، به تدریج بر بخش های شمال هند مسلط شدند.

نواحی جنوب هند، زیر سلطه مهاجران آریایی در نیامد و قومی تیره پوست موسوم به دراویدی ها در آنجا به زندگی مستقل خود ادامه داد.

۱- درباره ی دین آریاییان هند شرحی بنویسید. آریاییان هند مثل سایر اقوام هند و اروپایی، خدایان گوناگونی را به عنوان یکی از مظاهر طبیعت، مانند آسمان، ماه، خورشید، باد و آتش می پرستیدند؛ آنان به خدای غیر مادی و ما فوق طبیعت نیز عقیده داشتند.

۲- مهمترین اثر برجا مانده درباره عقاید آریاییان هند چه نام دارد؟ سروده هایی در ستایش آفرینش و خدایان با عنوان نام «ودا» است. کهنترین بخش وداها «ریگ وداها» که به زبان سانسکریت، که زبان مهاجران آریایی هند بود، سروده شده است.

۳- آیین برهمنی چه آئینی است؟ آیین پیچیده ی هندی بود که به خدایان متعددی (که در وداها ستایش شده بودند) باور داشت و آداب و مناسک دشواری (مثل قربانی کردن) را بر پیروان خود تحمیل می کرد.

۴- برهمن چه کسی بود؟ (وجه وظایفی بود؟) وظیفه حفظ سرودهای وداها از خطر فراموشی، و نیز تعلیم آموزه های دینی و اجرای آداب مذهبی، بر عهده افرادی بود که به برهمن شهرت داشتند.

۵- برهمنان دارای چه مقامی و موقعیتی بودند؟ آنها به واسطه مقام و موقعیت مذهبی خویش، قدرت و ثروت فراوانی کسب کرده و کاست یا طبقه ممتازی را تشکیل داده بودند.

۶- آیین بودایی چرا و چگونه بوجود آمد؟ مناسک طاقت فرسای آیین برهمنی به تدریج موجب روی گردانی برخی از پیروان آن شد و زمینه را برای شکل گیری و رواج آیین و اندیشه های دیگر در هند فراهم آورد. آیین بودایی مهم ترین آیینی بود که در برابر باورهای آمیخته با خرافات و رسوم دشوار کیش برهمایی ظهور کرد. و با وجود مخالفت برهمنان در هند و مناطق دیگر مثل تبت و چین راه یافت.

۶- بودا، از چه حقایقی سخن به میان آورد؟ ۱ زندگی سراسر رنج و درد بی پایان است ۲ سرچشمه این درد، آرزو و خواستن است ۳ تنها با رسیدن به «نیروانا» می توان بر آرزو و خواستن غلبه کرد ۴ از هشت راه مقدس می توان به نیروانا رسید. (این هشت راه شامل صداقت ورزی در ایمان، نیت، گفتار، کردار، زندگانی، کوشش، پندار و مراقبه می شد).

در دوران نو سنگی گروه هایی از مردم چینی در اطراف رودهای بزرگ هوانگ هو و یانگ تسه مشغول کشاورزی بوده اند. کشاورزان چینی ارزن، گندم، برنج و سپس ابریشم تولید می کردند. و چندین نوع حیوان اهلی را پرورش می دادند.

تمدن چین به سبب موقعیت ویژه جغرافیایی خود، کمتر تحت تأثیر و نفوذ خارجی بوده است.

۷- «شی هوانگ تی» که بود؟ یکی از فرمانروایان سلسله «چه این»، به نام ژینگ، حکومت نیرومندی را به وجود آورد. او عنوان شی هوانگ تی به معنای امپراتور اول را که پیش از آن مخصوص خدایان و قهرمانان اساطیری بود، برای خود برگزید.

۸- شی هوانگ تی چه اقداماتی کرد؟ او با پیروزی بر حاکمان محلی و اشراف زمین دار به تفرقه و تجزیه سیاسی چین پایان داد، تشکیلات اداری و مالیاتی را نوسازی کرد و شبکه گسترده ای از جاده ها ساخت. وی همچنین به قصد رونق تجارت، مقیاس وزن ها و اندازه ها و عیار سکه ها را یکسان نمود. دیوار بزرگ چین را تکمیل کرد. (بخش های مختلف دیوار را به یکدیگر متصل کرد).

۹- درباره ی سلسله «هان» و تحولات آن شرحی بنویسید. در این دوران کشاورزی، صنعت، علم و فرهنگ، پیشرفت نمایانی کرد و چینیان دست به ابداعات و اختراعات مهمی زدند. قلمرو آن گسترش یافت و با کشورها و تمدن های دیگر از جمله ایران، ارتباط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی برقرار کرد. جاده ابریشم گشایش یافت. انتخاب مأموران دولتی شایسته بر پایه تعلیمات کنفوسیوس بود.

۱۰- درباره‌ی آیین و اندیشه کنفوسیوس شرحی بنویسید. کنفوسیوس چند قرن پیش از شی‌هوانگ‌تی می‌زیست. کنفوسیوس بیش از هر چیز به رفتار اخلاقی توجه داشت و درباره دین یا خدایان چینی خیلی کم سخن گفته است. اساس تعالیم او این بود که مردم چطور باید رفتار کنند و حاکمان چگونه رفتار مناسب را در جامعه ترویج دهند.

۱۱- تأثیر آیین کنفوسیوس را بر نظامات چین تشریح کنید؟ یکی از اقدام‌های مؤثر حکومت «هان» که به سنتی ماندگار در تاریخ چین تبدیل شد، انتخاب مأموران دولتی بر پایه اصول و تعلیمات کنفوسیوس بود. در چارچوب این اصول، افراد بر اساس توانمندی و شایستگی‌های خویش و نه بر مبنای ثروت و وابستگی‌های خانوادگی به خدمت گرفته می‌شدند. از این رو، کسانی که داوطلب خدمات دولتی بودند، به منظور اثبات استعداد و صلاحیت خود، لازم بود در آزمون‌های مختلفی شرکت کنند.

پرسش‌های نمونه ۱- دستاوردهای مهم تمدن سند را فهرست کنید. شهرها بر اساس معماری و نقشه دقیق ساخته می‌شد - طراحی خیابان‌ها و معابر اصلی و فرعی با پهنای معین - داشتن پرستشگاه و حمام و انبار غله - تجهیز شهرها به سیستم دفع فاضلاب شهری - کشت محصولات متنوع کشاورزی مانند گندم و جو و پنبه و پرورش دام - شکوفایی هنر و صنعت.

۲- خاستگاه آیین برهمنی و ویژگی برجسته آن را توضیح دهید. خاستگاه آن در میان آریاییان هند بود و دشواری مناسک و رسم پیچیده قربانی کردن از ویژگی‌های برجسته این آیین بود.

۳- نقش شی‌هوانگ‌تی و اهمیت اقدامات او را در تاریخ چین باستان شرح دهید. او تشکیلات اداری و مالیاتی را نوسازی کرد و شبکه گسترده‌ای از جاده‌ها ساخت. به قصد رونق تجارت، مقیاس وزن‌ها و اندازه‌ها و عیار سکه‌ها را یکسان نمود و دیوار چین را برای جلوگیری از هجوم اقوام صحراگرد تکمیل کرد.

۴- سلسله هان، زمینه ساز چه تغییر و تحولاتی در چین شد؟ کشاورزی، صنعت، علم و فرهنگ، پیشرفت نمایانی کرد و چینیان دست به ابداعات و اختراعات مهمی زدند. این سلسله حکومتی با گسترش قلمرو خود از سمت جنوب و غرب با کشورها و تمدن‌های دیگر از جمله ایران، ارتباط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی برقرار کرد. جاده معروف ابریشم که چین را از طریق ایران به اروپا متصل می‌کرد در دوره هان گشایش یافت.

۵- تأثیر اندیشه و تعلیمات کنفوسیوس را بر نظام سیاسی و اجتماعی چین از متن درس استنباط و بیان کنید. کنفوسیوس بر نظام خانواده و تحکیم آن تأکید داشت - به موضوع رعایت احترام بین افراد جامعه بسیار معتقد بود و تبلیغ می‌کرد - بطور کلی آیین وی نوعی نظام اخلاقی را در جامعه چین ترویج می‌کرد که البته بعد از خودش گسترش یافت.

درس ۶ یونان و روم

نکته ها: کاخ کنسوس در یونان باستان واقع است. بقایای کاخ شاهی مینوسیان، حکایت از قدرت، رفاه و معماری پیشرفته آنان دارد. تمدن مینوسی در اثر کشمکش با اقوام مهاجر از بین رفته باشد. افسانه جنگ تروا که در کتاب ایلید نقل شده است. هومر، شاعر مشهور «اودیسه» و «ایلیاد» است. آتن و اسپارت مهم ترین دولت شهرهای یونانی به شمار میرفتند. دولت شهر آتن به رهبری پریکلس، سیاستمدار آزادی خواه، به سرعت در مسیر پیشرفت و توسعه طلبی گام برداشت. سلسله جنگ های داخلی یونان به جنگ های پلوپونزی مشهور است.

مقدونیه در مرزهای شمالی یونان قرار داشت. آنها به زبان یونانی صحبت می کردند، اما از زندگی شهری و تمدن توسعه یافته ای برخوردار نبودند. معبد پارتنون آکروپولیس در آتن واقع است.

۱- آتن چه شهری بود؟ مرکز فعالیت های فلسفی، علمی و هنری و نیز زادگاه مردم سالاری (دمکراسی) به شمار می رفت.

۲- اسپارت چه شهری بود؟ جامعه ای نظامی گرا و جنگاور بود که به امور فرهنگی و هنری چندان علاقه ای نداشت.

۳- علل رقابت دولت شهرهای یونانی چه بود؟ رقابت دولت شهرهای یونانی با حکومت هخامنشیان برای تسلط بر منطقه آسیای صغیر، موجب بروز کشمکش های طولانی و جنگ های بزرگی میان دو طرف (بنام جنگ های پلوپونزی) شد.

۴- جنگ های پلوپونزی چه جنگ هایی بود؟ جنگ های داخلی یونان (بین آتن و اسپارت) به جنگ های پلوپونزی مشهور است. حکومت هخامنشی در جریان این جنگ ها به طور پنهانی به اسپارت کمک مالی می کرد. و سرانجام با پیروزی اسپارت پایان یافت.

۵- فیلیپ دوم که بود؟ فیلیپ دوم، شاه مقدونیه با تشکیل ارتشی نیرومند از طوایف جنگجوی مقدونی، دولت شهرهای یونان را مطیع خود کرد و بر این کشور مسلط شد. فیلیپ قصد داشت به ایران نیز حمله کند، اما پیش از آنکه اقدامی انجام دهد، به قتل رسید.

۶- اسکندر مقدونی که بود و چه کرد؟ اسکندر مقدونی، پسر و جانشین فیلیپ دوم بود. او پس از سرکوب شورش در یونانی، به قلمرو هخامنشیان هجوم آورد. سپاهیان او در چندین نبرد بر سپاه هخامنشی پیروز شدند و مصر، آسیای صغیر، بین النهرین و ایران را فتح کردند. اسکندر سپس به هند نیز لشکرکشی کرد و تا رود سند پیش رفت. در نتیجه لشکرکشی ها و فتوحات اسکندر، ارتباط و تعامل فرهنگی میان تمدن ها و مردمان قلمرو تحت فرمان او بیشتر شد.

۷- سرانجام حکومت مقدونی چه شد؟ پس از مرگ اسکندر، یکی از سرداران او در یونان قدرت را به دست گرفت. حکومت مقدونیان بر یونان تا زمانی که این کشور ضمیمه امپراتوری روم شد، ادامه یافت.

۸- درباره ی فرهنگ و تمدن یونان باستان شرحی بنویسید. فرهنگ و تمدن در یونان باستان به ویژه در عصر دموکراسی شاهد دوران درخشانی از رشد فکری، فرهنگی، علمی، هنری و... بود. یونانیان از دستاوردهای تمدن های مصر، بین النهرین و ایران بهره بسیاری بردند و در عرصه های مختلف پیشرفت های زیادی کردند. ۹- درباره ی دین یونان باستان شرحی بنویسید. یونانیان به خدایان متعددی اعتقاد داشتند. مهمترین این خدایان، دوازده خدایی بودند که در کوه آلمپ جای داشتند و در رأس آنان آذرخش بود. مردم هر دولت شهر یکی از خدایان مستقر در المپ را به عنوان خدای محافظ شهر خود ستایش می کردند. مثلاً آتنا، خدا بانوی خرد، محافظ شهر آتن به شمار می رفت. یونانیان دارای معابد بودند. نیایش غالباً با تقدیم هدیه و قربانی به خدایان انجام می گرفت. یونانیان به احترام خدایان و برای بزرگداشت قهرمانان خویش، جشن ها و مسابقات مختلفی را برگزار می کردند. در یونان، نفوذ و قدرت کاهنان خیلی مراتب کمتر از مصر و بین النهرین بود.

۱۰- نام خدایان یونان؟ «ژئوس» = خدای آسمان؛ آتنا (خدا بانوی خرد، محافظ شهر آتن)؛ آذرخش (که مهمترین خدای یونانیان بود).

۱۱- علل برگزاری مسابقات در یونان چه بود؟ (یا درباره ی بازیهای المپیک شرحی بنویسید). یونانیان به احترام خدایان و برای بزرگداشت قهرمانان خویش، جشن ها و مسابقه های مختلفی را برگزار می کردند. مشهورترین آنها، بازیهای المپیک بود که هر چهار سال یک بار در دولت شهر المپیا برگزار می گردید.

۱۲- درباره ی حکومت و سیاست در یونان باستان شرحی بنویسید. در یونان باستان نخست شاهان به صورت موروثی حکومت می کردند؛ اما در نتیجه توسعه دریانوردی و گسترش تجارت خارجی، طبقه ای از ثروتمندان و اشراف برآمدند و به جای شاهان، قدرت را در دست گرفتند. در قرنهای ششم و پنجم قبل از میلاد، نوعی مردم سالاری در یونان و به ویژه در دولت شهر آتن شکل گرفت.

۱۳- در آن چه کسانی حق رأی داشتند؟ (یا چه کسانی شهروند محسوب می‌شدند؟ یا چه کسانی می‌توانستند در اداره امور دولت شهر مشارکت

کنند؟) فقط مردان بالغی که از پدر و مادری آتی به دنیا آمده بودند و شهروند آنجا محسوب می‌شدند، حق رأی داشتند و می‌توانستند در اداره امور دولت شهر مشارکت کنند. زنان، بردگان و بیگانگان مقیم آن که اکثریت جمعیت آن دولت شهر را تشکیل می‌دادند، از حق رأی و شرکت در اداره امور سیاسی محروم بودند.

۱۴- وضعیت زنان و بردگان و بیگانگان مقیم آن چگونه بود؟ آنها از حق رأی و شرکت در اداره امور سیاسی محروم بودند.

نکته‌ها: واژه فیلسوفیا از دو کلمه یونانی فیلو به معنای دوستداری و سوفیا به معنای دانایی تشکیل شده است.

افلاطون و ارسطو دو فیلسوف یونان باستان بودند. آمفی تئاتر رم باستان = کولسیوم

۱۵- درباره‌ی وضعیت فلسفه در یونان باستان شرحی بنویسید. یونان و به ویژه شهر آتن، زادگاه فلسفه و پیشگام تفکر فلسفی محسوب می‌گردد. فلسفه یونان با

ظهور فیلسوفان بزرگی مانند سُقراط، افلاطون و ارسطو به اوج خود رسید. این فیلسوفان با تکیه بر استدلال‌های عقلانی و منطقی، درباره موضوع‌های گوناگون فلسفی به بحث و گفت و گو پرداختند و برخی از آنان آثار مهمی تألیف کردند. فلسفه یونان، تأثیر زیادی بر فیلسوفان مسلمان به ویژه فیلسوفان ایرانی مانند فارابی و ابن سینا گذاشته است.

۱۶- درباره‌ی وضعیت علوم مختلفی در یونان باستان شرحی بنویسید. در یونان باستان، علوم مختلفی مانند ریاضی، فیزیک، پزشکی، فلسفه، ادبیات، هنرهای

تجسمی و تاریخ نگاری شکوفا شد. دانشمندان یونانی براساس روش علمی و با تکیه بر خرد به مطالعه پدیده‌های مختلف می‌پرداختند.

۱۷- بقراط که بود؟ روش کار او چگونه بود؟ بقراط، پزشک نامدار یونانی در عهد باستان که به پدر علم پزشکی معروف است، نشانه‌های بیماری در بیمارانش

را به دقت یادداشت می‌کرد و از این اطلاعات برای درمان بیماران دیگر استفاده می‌کرد. او اعتقاد داشت که بیماری‌ها علل طبیعی دارند (و مجازات‌هایی نیستند که خدایان فرستاده باشند).

۱۸- نام چند دانشمند یونان باستان را بنویسید. بقراط، پزشک، فیثاغورث، فیلسوف و ریاضی‌دان مشهور یونانی (قضیه فیثاغورث)

در یونان باستان، ادبیات و هنرهای تجسمی، مخصوصاً انواع شعر، نمایشنامه نویسی، مجسمه سازی و معماری نیز شکوفا و پررونق بود.

گروهی از اقوام هند و اروپایی + اقوامی از یونان بر شکل‌گیری تمدن روم (در ایتالیا) تأثیر گذاشتند.

۱۹- جمهوری رم چگونه تاسیس شده و گسترش پیدا کرد؟ رومیان بر شاه شهر شوریدند و حکومت جمهوری رم را تأسیس کردند. جمهوری رم با شکست

رقیبان و دشمنان خود گسترش پیدا کرد و بر سرتاسر شبه جزیره ایتالیا مسلط شد. در این دوره، تشکیلات حکومتی و نهادهای سیاسی جمهوری رم تکامل یافت.

۲۰- جمهوری رم چگونه گسترش یافت؟ جمهوری رم، پس از تسلط بر سرتاسر ایتالیا سیاست توسعه طلبانه گسترده‌ای را خارج از مرزهایش آغاز کرد.

سلسله جنگ‌های بزرگی میان جمهوری رم از یک سو و حکومت کارتاژ و پادشاهان مقدونی رخ داد.

کارتاژیان بر بخش‌هایی از دریای مدیترانه و شمال آفریقا و مقدونیان بر مقدونیه و یونان حکومت می‌کردند.

۲۱- حکومت رم چگونه به امپراطوری روم تبدیل شد؟ سرانجام رومیان رقیبان خود (مثل کارتاژ) را شکست دادند و بر دریای مدیترانه و سرزمین‌های پیرامون

آن مسلط شدند. در نتیجه این فتوحات، جمهوری رم تبدیل به قدرتی بزرگ در مدیترانه شد و به توسعه طلبی خود در اروپا، آفریقا و آسیا ادامه داد. رومیان با

لشکرکشی به سرزمین‌های شرق دریای مدیترانه در غرب آسیا، بقایای حکومت سلوکیان را برانداختند و به سوی ایران پیشروی کردند. تنها حکومت اشکانی بود که در مقابل سپاه روم ایستادگی کرد.

۲۲- امپراتور روم چگونه به دو بخش شرقی و غربی تقسیم شد؟ پس از آنکه امپراتور کنستانتین، شهر بیزانتیوم (= قسطنطنیه = استانبول) را به پایتختی برگزید،

به تدریج زمینه تقسیم امپراتوری روم به دو بخش شرقی و غربی فراهم آمد.

۲۳- سرانجام روم غربی و شرقی چه شد؟ روم غربی در ۴۷۵ م. در اثر هجوم اقوام بیابان گرد نابود شد؛ اما روم شرقی تا سال ۱۴۵۳ م. که پایتخت آن توسط

امپراتوری مسلمان عثمانی فتح شد، دوام آورد.

۲۴- جمهوری رم چگونه تأسیس شد؟ رومیان با درآمیختن فرهنگ کهن طایفه ای و نظام دولت شهری، جمهوری رم را تأسیس کردند.

۲۵- درباره‌ی ساختار حکومت شرحی بنویسید. براساس قانون اساسی رم، ساختار حکومت، شامل چند مجلس و شماری مقام‌های اجرایی بود. اشراف به واسطه

مجلس سنا، و عامه مردم از طریق مجمع نمایندگان خود، در اداره امور کشور مشارکت می‌کردند. ریاست قوه اجرایی به دو کنسول اعطا می‌شد که از میان اعضای

سنا برای دوره یکساله، بدون تکرار، انتخاب می‌شدند. وقتی یکی از کنسول‌ها در میدان جنگ، نیروهای جمهوری را هدایت می‌کرد، کنسول دیگر اداره امور داخل

را بر عهده می‌گرفت.

۲۶- درباره‌ی ساختار ارتش روم شرحی بنویسید. ارتش روم برای دولتمردان رومی عرصه آموزش و اثبات لیاقت بود. هیچ شهروند رومی به منصب

دولتی برگزیده نمی شد، مگر آنکه در ده نبرد شرکت کرده باشد.

۲۷- علل جنگ داخلی و آشفتگی روم را بنویسید. با گسترش قلمرو جمهوری روم، معلوم شد که قانون اساسی و نهادهای این جمهوری برای اداره سرزمین‌های

پهن‌آور از کارایی لازم برخوردار نیستند. از این رو، در قرن اول قبل از میلاد، جمهوری روم بر اثر رقابت سرداران جاه طلب دچار جنگ داخلی و آشفتگی شد.

۲۸- سرانجام جنگ داخلی و آشفتگی اوضاع روم چه شد؟ جنگ داخلی رخ داد. اکتاوین بر رقیبانش غلبه کرد و تغییراتی در نظام حکومتی جمهوری روم به وجود آورد. در نتیجه این تغییرات، قدرت اجرایی در اختیار یک فرد شخص اول مملکت قرار گرفت که به «آوگوستوس» و بعداً «امپراتور» معروف شد. به مرور زمان امپراتورها بر اختیارات و قدرت خود افزودند و برخی از آنان همچون پادشاهان مستبد حکومت کردند.

۲۹- مجلس سنا چه مجلسی است؟ مجلس سنا به عنوان مجمع اصلی مشورتی باقی ماند و در انتخاب امپراتور، ایفای نقش کرد.

۳۰- فرهنگ در روم باستان چگونه بود؟ به طور کلی فرهنگ روم از میراث یونانی در زمینه تعلیم و تربیت، دین، فلسفه و علوم و هنرها تأثیر فراوانی پذیرفت.

۳۱- درباره‌ی خدایان رومیان شرحی بنویسید. (وضعیت دین در روم باستان را تشریح کنید). رومیان خدایان متعددی را می‌پرستیدند و مانند یونانیان، جشنواره‌ها و بازیهای عمومی و مذهبی مختلفی را به احترام و بزرگداشت خدایان برگزار می‌کردند. علاوه بر آن، برخی از باورهای کهن ایرانی مانند پرستش ایزد مهر (میترا) در قلمرو روم رواج یافت و بر فرهنگ و هنر رومی تأثیر چشمگیری گذاشت.

۳۲- وضعیت اجتماعی روم باستان چگونه بود؟ خانواده‌های رومی مسئولیت‌های شهروندی را به فرزندان خود از سنین کودکی می‌آموختند و آنان را به کار

سخت، شجاعت برای جنگیدن و وفاداری به شهرشان تشویق می‌کردند. زنان رومی نسبت به زنان یونانی آزادتر بودند و حضور مؤثر و گسترده تری در زندگی عمومی و اجتماعی داشتند. برده داری پدیده ای بسیار رایج در قلمرو امپراتوری روم بود. شمار بردگان و اختلاف میان فقیر و ثروتمند چنان افزایش یافت که در سال ۷۳ ق.م. بردگان به رهبری اسپارتاکوس قیام کردند و حکومت روم به زحمت و پس از دو سال، قیام را سرکوب کرد.

۳۳- درباره‌ی بردگان و وضعیت ایشان شرحی بنویسید. برده داری پدیده ای بسیار رایج در قلمرو امپراتوری روم بود. شمار بردگان و اختلاف میان فقیر و ثروتمند چنان افزایش یافت که در سال ۷۳ ق.م. بردگان به رهبری اسپارتاکوس قیام کردند و حکومت روم به زحمت و پس از دو سال، قیام را سرکوب کرد.

۳۴- برجسته ترین دستاورد هنری تمدن روم باستان چه بود؟ معماری و مجسمه سازی. به افتخار پیروزی‌های نظامی خود بناهای یادبود زیادی را برپا کردند.

۳۵- مهمترین دستاوردهای رومیان باستان در حوزه معماری و مهندسی چه بود؟ برجسته ترین دستاورد هنری تمدن روم، در معماری و مجسمه سازی تبلور

یافت. رومیان به افتخار پیروزی‌های نظامی خود بناهای یادبود زیادی را برپا کردند.

۳۶- درباره‌ی دستاوردهای رومیان باستان در حوزه معماری و مهندسی شرحی بنویسید. برجسته ترین دستاورد هنری تمدن روم، در معماری و مجسمه سازی

تبلور یافت. رومیان به افتخار پیروزی‌های نظامی خود بناهای یادبود زیادی را برپا کردند. آنان همچنین در روم و دیگر شهرهای قلمروی امپراتوری مثل انطاکیه، دمشق، اسکندریه، آتن و مارس، ساختمان‌های عمومی فراوانی ساختند که حکایت از مهارت در معماری و طراحی در مهندسی دارد. یکی دیگر از دستاوردهای مهم تمدن روم، ایجاد شبکه پیشرفت‌های از جاده‌ها بود. مهندسان و کارگران رومی برای احداث جاده‌های سنگفرش شده، دامنه تپه‌ها را می‌پُریدند، تونل می‌کنند، پُل می‌ساختند و باتلاق‌ها را پر می‌کردند. بسیاری از این جاده‌ها تا قرن‌ها مورد استفاده بود.

۳۷- درباره‌ی ظهور و گسترش مسیحیت شرحی بنویسید. در دوره سلطه رومیان بر سرزمین فلسطین، حضرت عیسی در آنجا به تبلیغ دین جدیدی پرداخت.

پیشوایان یهود با آموزه‌های آن حضرت به مخالفت برخاستند و با همدستی رومیان، علیه او به دسیسه پرداختند و در صدد نابودی ایشان برآمدند. دین مسیحیت با وجود دشمنی و سخت‌گیری‌های شدید پیشوایان یهودی و حاکمان رومی به تدریج گسترش یافت و بر پیروان آن افزوده شد.

۳۸- دین مسیحیت چه زمانی گسترش یافته و کی رسمی شد؟ دین مسیحیت در زمان کنستانتین رونق بی سابقه ای یافت؛ زیرا این امپراتور خود به مسیحیت

گروید و فرمانی صادر کرد که آزادی مسیحیت را در امپراتوری روم تضمین می‌کرد. حدود ۵۰ سال بعد از کنستانتین، مسیحیت دین رسمی امپراتوری روم شد.

۳۹- تعالیم حضرت عیسی چه آثاری داشت؟ تعالیم حضرت عیسی، ایمان به خدای یکتا را جایگزین عقاید شرک آمیز رومیان کرد و فرهنگ و اخلاق جامعه

رومی را به شدت تحت تأثیر قرار داد.

درس ۷ ایران در عصر باستان

- نکته:** مطالب مربوط به سلسله‌های پیشدادیان و کیانیان (دوران افسانه‌ای (اساطیری)) آمیخته با افسانه‌های کهن بود، درباره اشکانیان مطالب، بسیار کم و محدود به بعضی اسامی بود؛ ولی در خصوص ساسانیان اطلاعات و آگاهی‌های تاریخی قابل توجهی وجود داشت.
- نکته:** امروزه سلسله‌های پیشدادیان و کیانیان به عنوان دوران افسانه‌ای = اساطیری تاریخ ایران شناخته می‌شوند.
- نکته:** تاریخ بسیاری از اقوام و جوامع کهن از جمله تاریخ ایران زمین با افسانه و اسطوره آغاز می‌گردد.
- نکته:** آگاهی‌های تاریخی جدید درباره‌ی ایران باستان در نتیجه خوانده شدن خط‌های باستانی و کاوش‌های باستان‌شناسی به دست آمد. در دوره صفویه، تمایل و علاقه اروپاییان برای مسافرت به کشور ما و شناخت تاریخ و فرهنگ آن دو چندان شد.
- نکته:** زمان محمدشاه قاجار یک انگلیسی به نام سِر هنری راولینسون موفق به خواندن خط میخی شد و سنگ‌نوشته داریوش هخامنشی را در بیستون ترجمه کرد.
- نکته:** پس از آن بود که، باستان‌شناسانی از فرانسه به کشور ما آمدند و در محوطه باستانی شوش به حفاری و کاوش مشغول شدند.
- نکته:** بقایای کاخ اردشیر ساسانی در فیروزآباد استان فارس قرار دارد.
- نکته:** متن اصلی خدای‌نامه‌ها و ترجمه عربی آنها از بین رفته و چیزی از آنها باقی نمانده است.
- نکته:** سنگ‌نوشته خشایارشا هخامنشی = شهر وان ترکیه ؛ رساله‌ای کوچک به زبان پهلوی در موضوع جغرافیای
- نکته:** کتاب تاریخی شهرهای ایران در دوره ساسانی = در اواخر دوره ساسانی نوشته شده (شرحی آمیخته با افسانه درباره اردشیر یکم، بنیان‌گذار سلسله ساسانی است).
- ۱- درباره‌ی پیشینه پژوهش در تاریخ ایران باستان شرحی بنویسید. در ابتدا مورخان ایرانی بر پایه ترجمه خدای‌نامه‌های متعلق به دوران ساسانی و نیز داستان‌های شاهنامه فردوسی، تاریخ ایران در عهد باستان را می‌نوشتند. در واقع نوشته‌های آنان، ترکیبی از افسانه و واقعیت بود.
- ۲- مورخان، تاریخ عصر باستان را به چند دوره تقسیم می‌کردند؟ پیشدادیان - کیانیان - اشکانیان - ساسانیان.
- ۳- افسانه، قصه، داستان یا اسطوره به چه معنا است؟ این واژه‌ها اگرچه هرکدام معنای خاص و ریشه لغوی مخصوص خود را دارند، اما تقریباً همگی به معنا و مفهوم داستان یا سرگذشت خیالی و غیر واقعی به کار می‌روند.
- ۴- آیا افسانه‌ها همه غیر واقعی هستند؟ توضیح دهید؟ محققان درباره اینکه محتوای افسانه‌ها به کلی غیر واقعی است یا نه، اتفاق نظر ندارند. بیشتر آنان بر این عقیده هستند که افسانه‌ها بر اساس واقعیت‌های تاریخی ساخته شده‌اند، اما با گذشت زمان تغییر کرده و به شکل افسانه و اسطوره درآمدند.
- ۵- در ابتدا مورخان چه شناختی درباره‌ی سلسله‌های پادشاهی ایران باستان داشتند؟ مورخان تا دویست سال پیش، تنها از تاریخ ساسانیان اطلاع و شناخت نسبتاً خوبی داشتند و سلسله و شاهان اشکانی را تا حدودی می‌شناختند، اما چندان شناختی از سلسله‌های ایلام، ماد و هخامنشیان نداشتند.
- ۶- در ابتدا مورخان درباره‌ی پاسارگاد چگونه می‌اندیشیدند؟ مورخان همچنین پاسارگاد، پایتخت کورش را به حضرت سلیمان پیامبر منسوب می‌نمودند و آرامگاه بنیان‌گذار سلسله هخامنشی را قبر مادر حضرت سلیمان می‌شمردند.
- ۷- چرا مردم در ابتدا پایتخت هخامنشیان را تخت جمشید (افسانه‌های ایران) می‌دانستند؟ مورخان تا دویست سال پیش، چندان شناختی از سلسله‌های ایلام، ماد و هخامنشیان نداشتند و کورش و داریوش هخامنشی را نمی‌شناختند؛ از این رو، پارسه یا پرسپولیس، پایتخت هخامنشیان را به جمشید، پادشاه افسانه‌های ایران، نسبت می‌دادند و این مکان تاریخی را تخت جمشید می‌نامیدند.
- ۸- در دوره‌ی صفویه چه تحولی در امر باستان‌شناسی ایجاد شد و چرا؟ در آن زمان، نویسندگان و محققان اروپایی به واسطه نوشته‌های هرودت و ... اخبار و آگاهی قابل توجهی درباره ایران باستان داشتند. به همین دلیل با کنجکاو در جستجوی بناها و آثار تاریخی دوره هخامنشی به خصوص در فارس بودند.
- ۹- در دوره‌ی قاجاریه چه تحولی در امر باستان‌شناسی ایجاد شد؟ (یا چرا در دوره‌ی قاجاریه زمینه‌ی کاوش‌های باستان‌شناسی در ایران بیشتر فراهم شد؟) با گسترش روابط ایران و اروپا در دوره قاجاریه، اروپاییان بیشتری به ایران آمدند و روز به روز بر تعداد بازدیدکنندگان خارجی از آثار و مکان‌های تاریخی (به خصوص تخت جمشید، پاسارگاد و شوش) افزوده شد. بدین‌گونه، زمینه برای انجام کاوش‌های باستان‌شناسی در ایران فراهم آمد.
- ۱۰- چه زمانی فرانسه به کاوش‌های باستان‌شناسی در ایران روی آورد؟ با خوانده شدن خط میخی (توسط یک انگلیسی در زمان محمد شاه قاجار)، علاقه اروپاییان به فعالیت‌های باستان‌شناسی در ایران بیشتر شد. دولت فرانسه اجازه حفاری و سپس امتیاز انحصاری کاوش‌های باستانی را در سرتاسر ایران به دست آورد.

۱۱- در سال ۱۳۰۶ ش، چه تحولی در کاوشهای باستانشناسی ایران رخ داد؟ در سال ۱۳۰۶ ش، کاوشهای باستانشناسی از انحصار فرانسویان

خارج شد و باستان شناسان برجسته‌ای از کشورهای مختلف مانند ارنست هرتسفلد آلمانی و آرتور پوپ آمریکایی شروع به فعالیت نمودند و دامنه کاوش‌های باستان‌شناسی وسیع‌تر شد. به تدریج نسلی از باستان شناسان زبده ایرانی پرورش یافتند و شروع بکار کردند.

۱۲- نتایج و دستاوردهای کاوش‌ها و تحقیقات جدید را تشریح کنید؟

یک: کمک کرد تا سلسله‌های پادشاهی بهتر و بیشتر شناخته شوند و امکان تشخیص تاریخ واقعی از افسانه، تا حدودی فراهم آمد.

دوم: کاوش‌ها نشان داد که چندین هزار سال پیش از مهاجرت اقوام آریایی، ساکنان فلات ایران به یک جانشینی و کشاورزی روی آورده و تمدن نسبتاً پیشرفته‌ای را بنیان نهاده بودند.

سوم: یکی دیگر از نتایج تحقیقات دو قرن گذشته، تقسیم بندی جدیدی بود که مورخان از تاریخ ایران در دوره باستان ارائه کردند.

۱۳- دوران‌های تاریخ ایران کدامند؟ الف: دوران پیش از تاریخ. ب: دوران تاریخی: ۱- پیش از آریایی‌ها، ۲- دوران حکومت آریایی‌ها(شامل: ایلام، ماد، هخامنشیان، سلوکیان، اشکانیان، ساسانیان).

۱۴- منابع تحقیق تاریخ را نام ببرید. ۱- منابع دست اول یا اصلی(شامل نوشتاری+ غیر نوشتاری(ابزارها و...) ۲- منابع دست دوم یا فرعی.

۱۵- منابع دست اول منابع دست اول یا اصلی به چند دسته تقسیم می‌شوند؟ منابع نوشتاری، منابع غیر نوشتاری.

۱۶- منابع غیر نوشتاری در تاریخ، چه منابعی هستند؟(به چه منابعی غیر نوشتاری می‌گویند؟) این منابع، شامل تمامی آثار مادی و دست ساخته‌هایی می‌شود که از ایرانیان باستان بر جای مانده است. ابزارها، ظروف، اشیاء و بقایای بناهای مختلف مانند کاخ‌ها، آتشکده‌ها، پل‌ها، آب بندها، کاروانسراها و... . این منابع، منبع دست اول برای پژوهش در آن دوره به حساب می‌آیند.

۱۷- ابزارها، ظروف، اشیاء و بقایای بناها، کاخ‌ها، آتشکده‌ها، پل‌ها، آب بندها، کاروانسراها و... جزء چه منابعی هستند؟ و چه فوایدی دارند؟ منابع دست اول.

این منابع، حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ایران باستان هستند و ابعاد مختلف دانش، فنون، مهارت‌ها و خلّاقیت‌های ایرانیان را در این عصر آشکار می‌نمایند.

۱۸- به نظر شما چرا آثار و اشیای متعلق به دوران پیش از تاریخ، نقشی کلیدی در شناخت این دوره دارند؟ زیرا در آن دوره خط اختراع نشده بود و ما فقط می‌توانیم به وسیله این اشیاء از گذشته آگاهی‌هایی بدست آوریم.

۱۹- آثار و بناهای باستانی، حاوی چه اطلاعاتی درباره گذشته هستند؟ حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره وضعیت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ایران باستان هستند و ابعاد مختلف دانش، فنون، مهارت‌ها و خلّاقیت‌های ایرانیان آن اعصار را روشن می‌سازد.

۲۰- اشیاء و ابزارهای باستانی چه اطلاعاتی درباره سازندگان و استفاده کنندگان این آثار در اختیار محققان قرار می‌دهند؟ این اشیاء ابعاد مختلف دانش، فنون، مهارت‌ها و خلّاقیت‌های ایرانیان آن اعصار را روشن می‌سازد.

۲۱- با توجه به روابطی که میان ایران با یونان و روم در دوران باستان وجود داشته است، استدلال کنید که چرا یک مورخ و محقق نباید تمام نوشته‌های مورخان یونانی و رومی درباره ایران را بی چون و چرا بپذیرد؟ زیرا مدتها بین ایران با آن دو کشور جنگ و درگیری وجود داشته و محققان آنها به احتمال زیاد درباره‌ی تمدن و مردمان ایران باستان نظرات درستی ندارند و نظراتشان مغرضانه است.

۲۲- منابع نوشتاری در مطالعات تاریخی کدامند(منظور از منابع نوشتاری چیست؟) منظور از منابع نوشتاری، تمامی انواع نوشتاری است که درباره رویدادهای تاریخی ایران در عهد باستان نگارش یافته‌اند و یا اینکه می‌توان از آنها اطلاعات و شواهد تاریخی به دست آورد.

۲۳- برجسته‌ترین منابع نوشتاری را نام ببرید؟ سنگ نوشته‌ها، گل نوشته‌ها، سالنامه‌ها و کتاب‌های تاریخی، ادبی، دینی و جغرافیایی.

۲۴- منابع نوشتاری تاریخ ایران در عصر باستان را می‌توان به چند گروه تقسیم کرد؟ دو گروه نوشته‌های ایرانی و نوشته‌های غیرایرانی.

۲۵- مهمترین منابع نوشتاری غیرایرانی کدامند؟ کتاب‌های مورخان یونانی(هرودت و گزنفون) و رومی(پروکوپوس)+ تورات(بیشتر درباره کوروش هخامنشی)

۲۶- درباره‌ی منابع نوشتاری ایرانی تاریخ ایران در عصر باستان شرحی بنویسید. اگرچه ایرانیان باستان همچون یونانیان و رومیان در نوشتن کتابهای تاریخی موفق نبودند، اما شواهد زیادی وجود دارد که ثبت و ضبط وقایع و حوادث مهم، مورد توجه آنها بوده است و دبیران مخصوصی به این کار اشتغال داشته‌اند. بنابراین، در ایران باستان، هرچند وضعیت تاریخ نگاری مطلوب نبوده و مورخان بزرگی پا به عرصه نگذاشته‌اند، اما به گفته هرودت، ایرانیان از شعور و آگاهی تاریخی بالایی برخوردار بوده‌اند.

۲۷- یکی از دلایل ضعف تاریخ نگاری در ایران باستان را تشریح کنید؟ شاید یکی از دلایل این باشد که سنت شفاهی، بسیار مقبولتر و پسندیده‌تر

از سنت کتابت بوده است. علاقه و عادت به حفظ سینه به سینه مطالب در قرن‌ها و حتی هزاره‌ها، لزوم ثبت و نگارش آنها را در درجه اهمیت کمتری قرار داده است. سنگ‌نوشته‌ها و لوح‌های گلی مهمترین منابع نوشتاری دوره هخامنشیان هستند.

علاوه بر سنگ‌نوشته‌های تخت جمشید، بیش از سی هزار لوح گلی به زبان ایلامی کشف گردیده... که درباره اوضاع اقتصادی و اجتماعی و تشکیلات اداری دوره هخامنشیان مطالب ارائه می‌دهند.

۲۸- درباره‌ی سنگ‌نوشته‌ی بیستون شرحی بنویسید. (سنگ‌نوشته بیستون حاوی چه مطالبی است؟) پنج ستون از سنگ‌نوشته بیستون که در حقیقت گزارشی تاریخی محسوب می‌شود، به شرح وقایع دوران آغازین فرمانروایی داریوش بزرگ و سرکوب شورش‌های نواحی گوناگون اختصاص دارد.

۲۹- لوح‌های گلی تخت جمشید به چه زبانی است و حاوی چه مطالبی است؟ علاوه بر سنگ‌نوشته‌های تخت جمشید، بیش از سی هزار لوح گلی به زبان ایلامی کشف گردیده... که درباره اوضاع اقتصادی و اجتماعی و تشکیلات اداری دوره هخامنشیان مطالب ارائه می‌دهند.

۳۰- از دوره ساسانی چه آثاری باقی مانده؟ یکم: از دوره ساسانی تعداد سنگ‌نوشته بر جای مانده است. (مثل سنگ‌نوشته شاپور یکم در کعبه زرتشت در نقش رستم که شرح جنگ‌های این پادشاه با رومیان را بازگو می‌نماید).

دوم: همچنین در این دوره، کتاب‌هایی در موضوع‌های تاریخی، دینی، ادبی و جغرافیایی نگارش شده که برخی از آنها از بین رفته و برخی به جا مانده‌اند. سوم: خدای‌نامه‌ها از مهمترین نوشته‌های تاریخی ساسانی بودند و در واقع تاریخ عمومی سرزمین و مردم ایران از آغاز آفرینش تا اواخر حکومت ساسانی بودند. نکته: از دوره ساسانی نیز تعداد زیادی سنگ‌نوشته بر جای مانده که رویدادهای تاریخی را گزارش می‌کنند. از آن جمله است سنگ‌نوشته شاپور یکم در کعبه زرتشت در نقش رستم که شرح جنگ‌های این پادشاه با رومیان را بازگو می‌نماید.

۳۱- خدای‌نامه‌ها چه منابع یا نوشته‌هایی هستند؟ خدای‌نامه‌ها از مهمترین نوشته‌های تاریخی دوره ساسانی به شمار می‌روند و در واقع تاریخ عمومی سرزمین و مردم ایران از آغاز آفرینش تا اواخر حکومت ساسانی بودند. محتوای خدای‌نامه‌ها، آمیخته با افسانه و قصه‌های کهن بوده (مطالب راجع به دوره ساسانی در آنها با واقعیات تاریخی انطباق دارد).

۳۲- محتوای خدای‌نامه‌ها چیست؟ محتوای خدای‌نامه‌ها، آمیخته با افسانه و قصه‌های کهن بوده و مطالب دوره ساسانی آنها با واقعیات تاریخی انطباق دارد.

۳۳- تاریخ ایران باستان چه زمانی و چگونه نوشته شد؟ (مورخان مسلمان ایران تاریخ ایران باستان چگونه نوشتند؟) در قرون نخستین هجری مورخان مسلمان ایران مانند طبری، دینوری و ... با استفاده از ترجمه‌های که از خدای‌نامه‌ها به عربی شده بود، اقدام به نگارش تاریخ ایران باستان کردند. این نوشته‌ها تا دویست سال پیش همچنان منبع اصلی مطالعه و شناخت تاریخ ایران باستان بودند.

۳۴- منابع دست دوم در تاریخ چه منابعی هستند؟ منابع دست دوم یا تحقیقات عمدتاً شامل انواع مختلفی از کتاب‌ها، مقاله‌ها، پایان‌نامه‌های تحصیلی و طرح‌های پژوهشی می‌شود که در دویست سال اخیر توسط محققان، اعم از مورخان و باستان‌شناسان و زبان‌شناسان ایرانی و غیر ایرانی نوشته شده است. پرسش‌های نمونه:

۱- چه عواملی شناخت تاریخی نسبت به ایران باستان را در دو قرن اخیر متحول کرده است؟ در دو قرن گذشته توجه و علاقه به تاریخ ایران باستان بطور چشمگیری افزایش یافت و عده زیادی از باستان‌شناسان و مورخان، تحقیقات گسترده‌ای را در باره تاریخ ایران در دوره باستان آغاز کردند. آگاهی‌های تاریخی تازه‌ای که در نتیجه خوانده شدن خط‌های باستانی و کاوش‌های باستان‌شناسی بدست آمد، نقش زیادی در توجه و گرایش این محققان به تاریخ آن دوره داشت.

۲- پنج مورد از منابع غیرنوشتاری تاریخ ایران در دوران پیش از اسلام را نام ببرید. تخت جمشید - آرامگاه کورش در پاسارگاد - چغازنبیل - مجسمه سرباز اشکانی - نقش برجسته طاق بستان - نقش برجسته نقش رستم

۳- وضعیت تاریخ نگاری ایرانیان در دوران باستان را بررسی و تحلیل کنید. اگر چه در ایران باستان مانند یونانیان به نوشتن کتاب‌های تاریخی اهمیتی داده نمی‌شد ولی شواهد نشان می‌دهد که ثبت و نگهداری وقایع مورد توجه بوده است. به نظر می‌رسد که وضعیت تاریخ نگاری ایران مانند یونان و روم مطلوب نبوده ولی به گفته هرودوت، ایرانیان از شعور و آگاهی تاریخی بالایی برخوردار بوده‌اند.

درس ۸ سپیده دم تمدن ایرانی

– ایران به واسطه موقعیت جغرافیایی خاص خود در جنوب غربی آسیا، پل ارتباطی میان شرق و غرب جهان باستان محسوب می‌شد.

– کهن ترین نشانه و آثاری که از حضور انسان در ایران تاکنون کشف شده، مربوط به بستر کشف رود در نزدیکی مشهد در خراسان رضوی است. قدمت ابزارهای سنگی یافت شده در این مکان را حدود ۱ میلیون سال تخمین زده اند.

کشف رود = خراسان رضوی ؛ ابزار سنگی، پارینه سنگی قدیم شیوه تو مهاباد ؛ سنگ نوک تیز، هلیلان ایلام، غار دو اشکفت = کرمانشاه، غار یافته لرستان، تپه گیان = نهاوند، تپه حصار = دامغان ؛ چغاگلان = مهران ؛

۱- چه نسبتی میان پراکندگی محوطه های باستانی، با پراکندگی روستاها و شهرهای فعلی وجود دارد؟ روستاها و شهرهای کنونی در همان مکانهای باستانی برپا شده اند.

۲- عوامل جغرافیایی چه نقشی در پراکندگی محوطه های باستانی داشته است؟ بیشتر محوطه های باستانی در مناطق جغرافیایی مناسب ایجاد شده اند.

۳- آثار یافته شده از محوطه باستانی چغاگلان در شهرستان مهران نشان داده چیست؟ نشان داده است که ساکنان نواحی کوهپای های زاگرس جزو نخستین مردمانی در جهان بوده اند که حدود ۱۲ هزار سال پیش شروع به کشت گیاهانی مانند جو و گندم و اهلی نمودن جانورانی مثل بز و گوسفند کردند. این اقدام به منزله ورود انسان از دوره شکار (و گردآوری خوراک) به دوره یکجانشینی و تولید خوراک در فلات ایران است.

نکته: کشاورزی و دامپروری، موجب تشکیل سکونتگاه ها و روستاهایی در غرب و یگر مناطق ایران شد. ساکنان این سکونتگاه ها با گسترش و پیشرفت مهارت های ابزارسازی شان، علاوه بر آنکه فعالیت های کشاورزی و دامداری خود را گسترش بخشیدند، در زمینه صنایع و هنرهای گوناگونی مانند سفالگری، فلزکاری، بافندگی، خانه سازی نیز به پیشرفت ها و موفقیت های چشمگیری دست یافتند.

نکات: کوره های ذوب و قالب گیری مس در شهداد، تل ابلیس و تپه یحیی در استان کرمان و تپه زاغه در قزوین یافت شده.

– آثاری از معدن بزرگ مس در شهرستان بافت در استان کرمان نیز کشف شده است.

– مفرغ (مس + قلع) لرستان، بهترین نمونه از صنعت و هنر فلزکاری ایران به شمار می روند.

– اشیاء و ظروف سنگ صابونی، توسط مردم به ویژه جیرفت و تپه یحیی در استان کرمان، ساخته می شد.

– برنز = لرستان ؛ ظرفی از سنگ صابونی = جیرفت ؛ اشیاء سنگ صابونی = تپه یحیی شهر بافت. محوطه باستانی گودین = تپه کنگاور

۴- درباره ی وضعیت سفالگری در ایران باستان شرحی بنویسید. مردم ایران از حدود ۸ هزار سال پیش در ساختن ظروف و ابزارهای سفالی پیشرفت قابل توجهی یافتند، اما با اختراع چرخ سفال در ۶ هزار سال پیش، دگرگونی بزرگی در ساخت ظروف سفالی به وجود آمد. ظروف سفالی ساده و نقشدار متنوعی از سکونتگاه های باستانی ایران به دست آمده است. این ظروف در سرزمین های دیگر، از جمله بین النهرین مشتریان فراوانی داشت.

۵- چه نوع تصاویری بر روی ظروف سفالی ایران باستان نقاشی شده است؟

۶- تصاویر روی ظروف سفالی ایران از چه جهاتی به باستان شناسان در تحلیل زندگی مردمان پیش از تاریخ کمک میکند؟

۷- درباره ی وضعیت فلزکاری در ایران باستان شرحی بنویسید. یافته های باستان شناسی نشان می دهد که مردم ایران از حدود ۸ هزار سال پیش با چکشکاری بر روی رگه های طبیعی مس، برخی ابزارها به ویژه زیورآلات مسی می ساختند. بقایای کوره های ذوب و قالب گیری مس در برخی سکونتگاه های کهن مانند شهداد، تل ابلیس و تپه یحیی در استان کرمان و تپه زاغه در قزوین، بیانگر آن است که در حدود ۵ تا ۷ هزار سال پیش ساکنان این سکونتگاه ها به فنون ذوب و قالبگیری مس دست یافته بودند. آثاری از معدن بزرگ مس در شهرستان بافت در استان کرمان نیز کشف شده است. یکی دیگر از دستاوردهای صنعت فلزکاری ساکنان فلات ایران، ساخت اشیاء و ابزارهای مفرغی از طریق آمیختن مس با ماده قلع بود. مفرغ های لرستان، بهترین نمونه از صنعت و هنر فلزکاری ایران است.

۸- درباره ی ساخت اشیایی با سنگ صابونی در ایران باستان شرحی بنویسید. اشیاء و ظروف سنگ صابونی، یکی دیگر از مصنوعات است که توسط مردم برخی از سکونتگاه های کهن به ویژه جیرفت و تپه یحیی در استان کرمان، با مهارت و ظرافت تمام ساخته می شد. این مراکز از مراکز عمده تولید و صدور سنگ صابون به مناطق دور و نزدیک بوده اند.

۹- درباره‌ی وضعیت خانه سازی در ایران باستان شرحی بنویسید به نظر میرسد که ساکنان فلات ایران نیز مانند مناطق دیگر جهان، در ابتدای یکجانشینی، سرپناه ها و کلبه هایی نه چندان مقاوم از سنگ، چوب و شاخ و برگ درختان و گیاهان می ساختند. آنان اندک اندک آموختند که با استفاده از گل و سنگ و سرانجام خشت، بناهای محکمتری بسازند. آنها سطح دیوارها را با کاهگل می پوشاندند و گاه آنها را رنگ آمیزی نیز میکردند و سقف خانه ها را معمولاً با تیرهای چوبی می پوشاندند.

۱۰- اولین شهرها در ایران باستان چه نام داشت و کجاها ساخته شد؟ شوش و چغامیش در خوزستان؛ شهداد و جیرفت در کرمان؛ شهر سوخته در سیستان و سیلک در کاشان .

شهر سوخته: بررسی‌های باستان شناختی نشان داده که در ۵ هزار سال پیش از میلاد، در شرق فلات ایران در سیستان، تمدنی عظیم و شکوفا وجود داشته که بقایای آن اکنون با عنوان شهر سوخته شناخته می‌شود. این شهر با وسعت بیش از ۲۸ هکتار، در مَصَب رود هیرمند و در کنار دریاچه هامون قرار گرفته است.

دوره تاریخی با اختراع خط شروع شد.

۱۱- کدام نواحی ایران زودتر وارد دوره تاریخی شدند و چرا؟ ساکنان نواحی غربی و جنوب غربی فلات ایران (یعنی جلگه خوزستان و کوهپایه های زاگرس) با توجه به ارتباطشان با مردمان بین النهرین (که دارای خط بودند)، زودتر از سایر نواحی، وارد دوره تاریخی شدند.

مختصر آگاهی که از آغاز دوران تاریخی نواحی مذکور داریم، اغلب متکی بر منابع بین النهرین به ویژه گل نوشته های آنجاست.

۱۲- کدام اقوام در آغاز دوران تاریخی در نواحی غربی فلات ایران زندگی میکردند؟ ایلامی ها، کاسی ها، لولوبی ها و گوتی ها.

کاسی ها (که در لرستان به سر میبردند)، در هزاره دوم پیش از میلاد چندین قرن بر شهر بابل و قسمت هایی از بین النهرین مسلط بودند.

نکته ها: مفرغ های لرستان به کاسی ها منسوب شده است.

مهمترین اثری که از لولوبی ها به جای مانده، نقش برجسته اَنُونِنِی، پادشاه لولوبی، در سربل ذهاب است که سنگ نوشته کوتاهی به زبان اَکدی هم دارد.

گوتی ها در زاگرس ساکن بودند . در اواخر هزاره سوم پیش از میلاد، مدت کوتاهی بابل و مدتی نیز ایلام را در تصرف داشتند.

دوران تاریخی فلات ایران با تاریخ ایلام که اطلاعات مکتوبی در باره آن وجود دارد، آغاز میشود.

سرزمین اصلی ایلامیان؟ شامل جلگه خوزستان و مناطق کوهستانی زاگرس جنوبی و میانی بود.

آشوربانیپال (فرمانروای آشور) شوش (پایتخت ایلام باستان) را نابود کرد.

معبد چَغَزَنبیل (پرستش گاه این شوشیناک) در نزدیکی شهر شوش قرار دارد. این معبد با استفاده از خشت خام در چند طبقه بنا شده است و روکشی از آجرنوشته ها و آجرهای لعاب دار دارد.

در اسناد حقوقی و قضایی ایلام، سندها و تعهدات با سوگند به این الهه (الهه ناروندی) ضمانت می‌شد.

۱۳- علل حملات سومر و اکد به ایلام چه بود؟ از آنجا که اقتصاد بین النهرین نیازمند منابع طبیعی و معدنی فلات ایران بود، فرمانروایان سومری و اکدی پیایی به سرزمین ایلامی ها لشکرکشی می کردند.

۱۴- علل تشکیل پادشاهی ایلام چه بود؟ تاخت و تاز فرمانروایان سومری و اکدی از بین النهرین به ایلام (بخاطر مواد طبیعی و معدنی)، سبب شد که حاکمان

کوچک و مستقل ایلامی در حدود ۲۶.. ق.م. با یکدیگر متحد شوند و پادشاهی ایلام را تأسیس کنند.

۱۵- روابط ایلام با همسایگانش چگونه بود؟ حکومت و تمدن ایلام، همواره با همسایگان بین النهرینی خود مانند سومریان، اکدیان، بابلیان و آشوریان ارتباط تنگاتنگ سیاسی، فرهنگی و تجاری داشت. قلمرو ایلام بارها مورد هجوم سپاهیان بین النهرین قرار گرفت و استقلال خود را از دست داد؛ اما ایلامیان دوباره قدرت می گرفتند. پادشاهان ایلام نیز هرگاه فرصتی به دست م یآوردند به بین النهرین لشکرکشی میکردند.

۱۶- روابط ایلام با تمدنهای دور چگونه بود؟ و چه نتایجی حاصل شد؟ ایلام همچنین با دیگر مناطق فلات ایران و سرزمین های مجاور آن مانند آسیای صغیر و هند، روابط تجاری داشت. تماسها و ارتباط های سیاسی و تجاری موجب شکل گیری روابط فرهنگی میان این سرزمین ها شد و دین، فرهنگ، خط و زبان آنها را تحت تأثیر قرار داد.

۱۷- سرانجام ایلام؟ حکومت ایلام، سرانجام پس از قرن ها بر اثر یورش ویرانگر آشوریان در قرن ۷ ق.م. دچار فروپاشی شد.

۱۸- وضعیت شهر و شهرنشینی در ایلام باستان چگونه بود؟ در قلمرو ایلام، شهرنشینی رونق داشت. شوش در مرکز جلگه خوزستان، یکی از پایتختهای ایلامیان بود. این شهر، در دوران حکومت ایلامی ها به اوج شکوفایی اقتصادی رسید و پیشه ها و صنایع مختلفی مانند سفالگری، فلزکاری و بافندگی آن شهر رونق یافتند.

۱۹- وضعیت شوش در ایلام باستان چگونه بود؟ شوش یکی از پایتخت های ایلامیان بود. این شهر در دوران حکومت ایلامی ها به اوج شکوفایی اقتصادی رسید و پیشه ها و صنایع مختلفی مانند سفالگری، فلزکاری و بافندگی در آن شهر رونق یافتند.

۲۰- چه صنایعی در شوش باستان وجود داشت؟ صنایع مانند سفالگری، فلزکاری و بافندگی در آن شهر رونق یافتند.

۲۱- سرانجام شوش (پایتخت ایلام باستان)؟ شهر شوش که در نتیجه یورش آشوریانیال با خاک کیسان شده بود، در دوران سلسله هخامنشیان دوباره شکوه و عظمت دیرین خود را بازیافت.

۲۲- پایتختهای ایلام باستان؟ در شرق آنشان یا آنزان (واقع در استان فارس امروزی)، در جنوب شهر شوش.

۲۳- شهرهای ایلام باستان را نام ببرید؟ آنشان یا آنزان، شوش، سیمش (احتمالاً جای خرم آباد کنونی قرار داشته)

۲۴- معماری در ایلام باستان؟ در ایلام باستان معماری پیشرفت کرد و استفاده از آجر (خشت خام) در ساخت بناها رایج شد.

۲۵- معبد چغازنبیل؟ معبد چغازنبیل (پرستش گاه این شوشیناک) در نزدیکی شهر شوش قرار دارد. این معبد با استفاده از خشت خام در چند طبقه بنا شده است و روکشی از آجرنوشته ها و آجرهای لعاب دار دارد.

۲۶- درباره ی دین و اعتقادات در ایلام باستان شرحی بنویسید. ایلامیان به خدایان متعددی اعتقاد داشتند و از آنان برای پیشرفت در کار خود کمک می خواستند. به عقیده مردمان ایلام قدیم، خدایان دارای نیرویی ماوراء طبیعی بودند که آنان را بر انجام هر کاری قادر و توانا می ساخت. از جمله محبوبترین خدایان ایلامی، اینشوشیناک به معنی خدای شهر شوش بود. معبد چغازنبیل، ستایشگاه این خدا محسوب می شد. الهه های مادر نیز بسیار مقدس بودند در ایلام، کاهنان آداب و تشریفات دینی را زیر نظر کاهن بزرگ به جا می آوردند.

۲۷- درباره ی الهه های مادر در ایلام باستان شرحی بنویسید. الهه های مادر نیز بسیار مقدس بودند و مقام رفیعی در سلسله مراتب خدایان ایلامی داشتند. ایلامیان این الهه ها را به عنوان مادر خدایان می پرستیدند و برای آنان معابدی ساخته بودند. در کاوشهای باستانی شوش، پیکره های گلی فراوانی که به الهه معروف اند، کشف شده که دلالت بر احترام و تقدس آنها نزد مردم دارد. (از دیگر مراکز تمدنی ایران نیز پیکره هایی از الهه های مادر به دست آمده که نشان می دهد عقیده به این الهه ها در ایران فراگیر بوده است.

۲۸- جایگاه زن در تمدن ایران و ایلام؟ یکی از ویژگی های مهم تمدن ایلامی و در واقع تمدن کهن ایرانی، مقام و منزلت والایی است که زنان داشته اند. به طور کلی در جوامع باستانی فلات ایران، زنان موقعیت اجتماعی ممتازی داشتند و دارای قدرت و نفوذ فراوان بودند. زنان در عمده ترین کارهای جامعه، دارای نقش اساسی و تعیین کننده بودند. نقوش و پیکره های برجای مانده از دوره ایلامی نشان می دهد که زنان در امور اجتماعی و اقتصادی و مراسم رسمی سیاسی و دینی حضور چشمگیری داشته اند.

پرسش های نمونه:

- چرا نواحی غربی و جنوب غربی فلات ایران زودتر از دیگر نواحی، وارد دوره تاریخی شدند؟ به دلیل آب و هوای مناسب و زمین های حاصلخیز، کشاورزی و دامداری زودتر شکل گرفت. همچنین همجواری این مناطق با تمدنهای بین النهرین در شکل گیری این دوران نقش داشت.

- چگونگی تأسیس حکومت ایلام را توضیح دهید. از آنجا که اقتصاد بین النهرین نیازمند منابع طبیعی و معدنی فلات ایران بود، این فرمانروایان به ایلام حمله می کردند. این تاخت و تازها سرانجام سبب شد که حاکمان کوچک و مستقل ایلامی در حدود ۲۶۰۰ ق.م با یکدیگر متحد شوند و پادشاهی ایلام را تأسیس کنند.

- وضعیت دین و اعتقادات ایلامیان را شرح دهید. آنان به خدایان متعددی اعتقاد داشتند و از آنان برای پیشرفت در کار خود کمک می خواستند. به عقیده مردمان ایلام قدیم، خدایان دارای نیرویی مورااء طبیعی بودند که آنان را بر انجام هرکاری قادر و توانا می ساخت. از جمله محبوب ترین خدایان ایلامی اینشوشیناک به معنی خدای شهر شوش بود. الهه های مادر نزد ایلامیان بسیار مقدس بودند و مقام رفیعی در سلسله مراتب خدایان ایلامی داشتند. ایلامیان این الهه ها را به عنوان مادر خدایان می پرستیدند و برای آنان معابدی ساخته بودند.

تهیه کننده ح. دهقانی دبیرستان جابرین حیان. بهمن ۱۳۹۵

درس ۹ ورود آریایی ها تا پایان هخامنشیان

نکته ها: ساکنان علفزار اوراسیا= هند و اروپایی= آریایی (ایرانی و هندی)+ غیر آریایی (اروپایی) /

ایران= سرزمین آریائیها (مردم شریف و آزاده) / آریائی= شریف و آزاده. / آریایی ها= ایرانی (اقوام ماد، پارس، پارت)+ هندی

- اقوام آریائی ساکن در ایران= مادها (ساکن غرب ایران)+ پارسها (ساکن جنوب ایران)+ پارتها (ساکن شمال غرب ایران)

۱- آریائیها چه کسانی بودند؟ آریاییان گروهی از اقوام هند و اروپایی بودند که از زمانهای بسیار کهن و به تدریج در فلات ایران و شبه قاره هند مستقر شدند.

۲- سکونتگاه اولیه اقوام هند و اروپایی کجا بود؟ عده ای از مورخان احتمال میدهند که اقوام هند و اروپایی (=آریایی)، نخست در علفزارهای واقع در شمال شرق فلات ایران و جنوب روسیه (در حوالی دریاچه آرال) میزیسته اند. بنظر برخی اقوام هند و اروپایی (=آریایی) در حدود ۱۵۰۰ ق.م. وارد فلات ایران شده و در آن ساکن شدند. (مادها در غرب و مرکز، پارسها در جنوب، پارتها در شمال شرق)

و گروه دیگری نیز از شرق فلات ایران به هند رفتند. (هندی)

- نخستین حکومت آریایی در ایران را مادها تشکیل دادند. (ایرانیان تا دو قرن پیش، پیشدادیان و کیانیان را نخستین سلسله میدانستند).

برای اولین بار در قرن ۹ ق.م. در سالنامه های شاهان آشوری به مادی ها اشاره شده است.

مرکز یا پایتخت ماد= شهر هگمتانه یا اکباتان. حکومت ماد در زمان فرمانروایی هووخشتر، سومین پادشاه مادی به اوج قدرت رسید.

۳- آشور کدام دولت بود و چرا به سرزمینهای همسایگان لشکرکشی می کرد؟ آشور حکومت نسبتاً نیرومندی در شمال بین النهرین بود که برای به دست

آوردن فلزات، سنگهای قیمتی و...، دائماً به سرزمینهای همسایه، هجوم می آورد.

۴- علل و چگونگی تاسیس حکومت ماد چه بود؟ حملات و غارتگریهای آشوریان، زمینه اتحاد قبایل ماد را فراهم آورد. رؤسای قبایل مادی، یکی از بزرگان ماد نام دَهِیوک (که به اشتباه دیاکو می خوانند)، را به پادشاهی برگزیدند.

۵- اقدامات هووخشتره چه بود؟ تشکیل سپاه منظم و کارآمدی از قبایل مختلف ماد، پارس و...، تثبیت قدرت در مناطق وسیعی از ایران، اتحاد با بابل برای نابود کردن دولت آشور (= نابودسازی آشور با کمک بابل)

۶- نتیجه اقدامات هووخشتره چه بود؟ قلمرو ماد به شمال بین النهرین و بخشهای وسیعی از آسیای صغیر گسترش یافت.

۷- آخرین پادشاه ماد که بود شرح دهید. آستیاگ، پسر و جانشین هووخشتر لیاقت پدر را نداشت و دوران طولانی سلطنت خود را صرف خوشگذرانی و گردآوری ثروت کرد.

۸- سرانجام آستیاگ چه شد؟ بزرگان طوایف ماد و مردم که از عملکرد آستیاگ ناخشنود بودند، بر ضد او با کورش هخامنشی همدست شدند.

۹- سرانجام ماد چه شد؟ سرانجام با فتح پایتخت مادها (شهر هگمتانه) به دست کورش دوم، حکومت ماد، در زمان پادشاهی آستیاگ (=آزدهاک) برافتاد.

نکات مهم هخامنشیان: در زمان مادها، شاخه ای از خاندان هخامنشی، در فارس به مرکزیت شهر آَنشان (آنزان)، حکومت محلی کوچکی تشکیل داده بودند. /

- هخامنش (جد کورش)، رئیس قبیله پاسارگاد (از اقوام پارس) بود. آرامگاه کورش در پاسارگاد (نزدیک شیراز) واقع است. خدای بابل=مردوک.

- دروازه ملل، نماد حکومت جهانی هخامنشیان در تخت جمشید واقع است.

- در زمان پادشاهی کمبوجیه (پسر و جانشین کورش)، مصر به تصرف هخامنشیان درآمد و قلمرو آنها به آفریقا نیز گسترش یافت و به نهایت وسعت رسید.

- اردشیر دوم به عیاشی و راحت طلبی مشهور بود. در دوران فرمانروایی او مصر از سیطره هخامنشیان خارج شد.

- اردشیر سوم (پسر و جانشین اردشیر دوم) که پادشاهی جاه طلب و جنگجو بود مصر را دوباره ضمیمه قلمرو هخامنشی کرد.

سردار شجاع هخامنشی که موقع حمله اسکندر مقاومت نمود آریوبرزن نام داشت. / آرامگاه داریوش سوم در تخت جمشید است. /

اولین پادشاه هخامنشی، کوروش دوم؛ مشهورترین پادشاه داریوش اول؛ آخرین پادشاه هخامنشی داریوش سوم بودند.

۱۰- حکومت هخامنشی چگونه تأسیس شد؟ یکی از نوادگان هخامنش (بنام کورش دوم هخامنشی)، که بر آَنشان حکومت میکرد، قبیله های پارسی را که از

سلطه مادی ها ناراضی بودند، متحد کرد. او، سپس با جلب حمایت بزرگان مادی، آستیاگ را از میان برداشت و پادشاهی هخامنشیان را بنیان نهاد.

۱۱- اقدامات کوروش دوم چه بود؟ سرنگونی ماد و تشکیل هخامنشیان، لشکرکشی به آسیای صغیر و سرنگون سازی حکومت لیدی و سایر دولت

شهرهای آنجا، تصرف تمامی آسیای صغیر، تصرف مناطق شرقی فلات ایران.

۱۲- نتایج لشکرکشی کوروش به آسیای صغیر چه بود؟ سرنگون سازی حکومت ثروتمند لیدی (با پایتختی سارد) و دیگر دولت - شهرهای آسیای صغیر، دست

یابی به ثروت هنگفتی، همسایگی با دولت شهرهای یونانی.

۱۳- کوروش دوم بابل را چگونه فتح نمود؟ (یا درباره ی فتح بابل توسط کوروش شرحی بنویسید). یکی از انسانی ترین و شکوه مندترین فتوحات تاریخ جهان،

فتح مسالمت آمیز بابل توسط کوروش بزرگ در سال ۵۳۹ ق.م. است. (فتح بابل بدون جنگ و خونریزی).

۱۴- بابل قدیم چگونه شهری بود؟ اهمیت فتح بابل چه بود؟ بابل یکی از بزرگترین شهرهای آن روزگار به شمار می رفت و مردمان و اقوام گوناگونی در آنجا

می زیستند. این شهر از نظر داشتن بناها و پرستشگاه های با شکوه، مراکز اقتصادی ثروتمند، نهادهای سیاسی و اداری متعدد و در اختیار داشتن راههای ارتباطی

با سرزمین های دور و نزدیک، اهمیت فراوان داشت و تسلط بر آن برای هر فرمانروایی بسیار مهم و مطلوب بود.

۱۵- منشور کوروش چیست؟ کوروش فرمان داد تا ماجرای فتح صلح آمیز بابل را بر لوحی استوانه ای از گِل رُس به زبان بابلی بنویسند. این لوح که در سال

۱۸۷۹ م. / ۱۲۵۸ ش. در بابل کشف شد، هم اکنون در موزه بریتانیا در لندن نگهداری می شود. بسیاری از محققان، منشور کوروش را نخستین منشور حقوق بشر

میدانند. از اینرو، متن آن به ابتکار سازمان ملل متحد به شش زبان رسمی این نهاد جهانی ترجمه شد.

۱۶- منشور یا بیانیه کوروش، نماد چیست؟ نماد فرهنگ انسانی و مداراجویانه ایرانیان است.

۱۷- نتایج فتح بابل توسط کوروش چه بود؟ تمامی بین النهرین و نیز سرزمین های سوریه، فلسطین و فنیقیه (لبنان امروزی)، تحت فرمان هخامنشیان درآمد.

۱۸- روش و سیرت (شخصیت) کوروش چگونه بود؟ کوروش نه تنها به عنوان یک جهانگشا و یا به علت فتوحاتی که انجام داد، بلکه به خاطر شخصیت انسانی

همواره مورد تحسین و تکریم بوده است. در روزگاری که قتل و غارت و کشتار، روش معمول فرمانروایان و فاتحان بود، کوروش با پرهیز از چنین رفتاری، شکل

جدیدی از فرمانروایی را به جهان معرفی کرد. این رفتار مداراجویانه، باعث شد برخی از پادشاهان بعدی از او الگو بگیرند.

۱۹- داریوش اول هخامنشی چه زمانی و چگونه به قدرت رسید؟ پس از مرگ مشکوک کمبوجیه، داریوش - که از شاخه دیگر خاندان هخامنشی بود - با همراهی

تعدادی از سران خاندان های بزرگ پارسی، گئومات مُغ و دیگر شورشیان و مدعیان قدرت را سرکوب کرد و بر تخت شاهی نشست.

۲۰- اقدامات داریوش اول هخامنشی چه بود؟ فرونشاندن شورش های داخلی و برقراری آرامش و امنیت، لشکرکشی به شرق (قسمتهایی از غرب و شمال غرب

هند را گرفت)، لشکرکشی به مناطق دوردستی در شمال دریای سیاه و جنوب روسیه برای دفع حملات قبایل صحراگرد سکایی، تأسیس سپاه جاویدان، احداث

جاده شاهی، برپایی کاخها و بناهای مجلل (به ویژه در شوش و تخت جمشید). جنگ با یونان.

۲۱- اهمیت و شهرت فوق العاده داریوش بزرگ در تاریخ ایران به خاطر چیست؟ به خاطر اقدامات اساسی و کم نظیری بود که برای ایجاد تشکیلات نوین

اداری، نظامی و اقتصادی، انجام داد. در واقع داریوش، اصول و شیوه ای از کشورداری را بنیان نهاد که نه تنها در دوره هخامنشیان، بلکه تا قرن ها بعد، همچنان پا

بر جا بود و زمینه رونق اقتصادی و شکوفایی تمدنی ایران را فراهم آورد.

۲۲- علل جنگ داریوش با یونانیان چه بود؟ دولت شهرهای یونانی، مخصوصاً آتن، از تسلط ایران بر آسیای صغیر و سواحل شرقی دریای اژه ناخشنود بودند. از

این رو، آتنی ها، یکی از شهرهای یونان ینشین آسیای صغیر (میلِتوس = مَلَطِیَه) را تشویق به شورش علیه هخامنشیان کردند و سپس به همراه شورشیان به شهر سارد

هجوم آورده، آنجا را آتش زدند. داریوش تصمیم به تنبیه آتنی ها گرفت.

۲۳- نبرد ماراتن را شرح دهید. ناوهای ایرانی نخست جزایر دریای اژه را تصرف کردند و سپس سپاه ایران وارد خاک یونان شد و در جایی به نام ماراتن موضع

گرفت. آتنی ها مدتی در اظهار اطاعت و یا جنگ تردید داشتند؛ بیشتر دولت شهرهای یونانی از جمله اسپارت که سربازانش به جنگاوری و دلاوری مشهور بودند،

نیز در پشتیبانی از آتن جدی نبودند. سرانجام، سرداران آتنی تنها راه چاره را در حمله سریع و جنگ تن به تن دیدند. یورش یونانیان به قدری ناگهانی بود که کاری

از تیراندازان پارسی بر نیامد و سپاه ایران عقب نشینی کرد.

۲۴- درباره لشکرکشی خشایارشا به یونان شرحی بنویسید نبرد. (سالامیس چه نبردی بود؟) خشایارشا، به یونان لشکر کشید و آتن را تصرف کرد، اما در نبرد

دریایی در تنگه سالامیس توفیقی به دست نیاورد.

۲۵- خشایارشا که بود و چه کرد؟ خشایارشا، پسر و جانشین داریوش، پس از فرونشاندن شورشهای مصر و بابل، به یونان لشکر کشید و آتن را تصرف کرد، اما

در نبرد دریایی در تنگه سالامیس توفیقی به دست نیاورد.

۲۶- نتیجه لشکرکشی‌های هخامنشیان به یونان؟ اگرچه هخامنشیان از لشکرکشی به یونان، موفقیت نظامی چندانی به دست نیاوردند، اما دولت

شهرهای یونانی تا زمان تسلط مقدونیان بر آن کشور، همچنان حکومت ایران را به عنوان بزرگترین قدرت جهانی می شناختند و به آن احترام می گذاشتند. حکومت هخامنشی نیز نقش فعالی را در روابط دولت شهرهای یونانی، به خصوص در جریان جنگ‌های پلوپونزی ایفا کرد.

۲۷- جنگ‌های پلوپونزی چه جنگهایی بود؟ در جنگهای داخلی یونان (بین آتن و اسپارت) با حمایت هخامنشیان، اسپارتهای پیروز شدند.

۲۸- حکومت هخامنشیان از چه زمانی دچار تفرقه درونی شد؟ از زمان پادشاهی اردشیر دوم، چون با برادرش درگیر شد.

۲۹- مشکل هخامنشیان در دوران حکومت اردشیر دوم چه بود؟ در ابتدای زمامداری او، برادرش (کوروش کوچک) در آسیای صغیر سر به شورش برداشت و با سپاهی از مزدوران یونانی راهی پایتخت گردید. در جنگی که میان دو برادر، کوروش کوچک شکست خورد و کشته شد.

۳۰- اردشیر سوم که بود؟ پسر و جانشین اردشیر دوم، اردشیر سوم نام داشت. او در ابتدای حکومتش، افراد خاندان سلطنتی و کسانی را که احتمال می داد ادعای شاهی کنند به قتل رساند. او پادشاهی جاه طلب و جنگجو بود و مصر را دوباره ضمیمه قلمرو هخامنشی کرد. اردشیر سوم در آستانه حمله اسکندر مقدونی به ایران، به دست یکی از خدمتکاران کاخ شاهی به قتل رسید.

۳۲- داریوش سوم، که بود؟ او آخرین فرمانروای هخامنشی بود که مدتی پس از قتل اردشیر سوم بر تخت شاهی نشست. او دلیر و جوانمرد بود، اما تدبیر و درایت شاهان نخست هخامنشی را نداشت. در زمان او، اسکندر با سپاهی بسیار قوی، آموزش دیده و تشنه قتل و غارت به ایران تاخت. داریوش سوم که از برابر اسکندر گریخته بود در سال ۳۳۳ ق.م. نزدیک دامغان کنونی به قتل رسید.

۳۳- درباره حمله اسکندر به ایران و سقوط هخامنشیان شرحی دهید؟ در زمان داریوش سوم، اسکندر با سپاهی بسیار قوی، آموزش دیده و تشنه قتل و غارت به ایران تاخت. اسکندر در سه نبرد (گراییکوس، ایسوس و گوگمل) سپاه هخامنشی را شکست داد و پس از آن، شوش، یکی از پایتختهای هخامنشیان را تسخیر کرد. با وجود دلاوری و رشادت آریوبرزن، سردار شجاع ایرانی، سپاهیان مقدونی و یونانی به تخت جمشید رسیدند و مشهور است که به دستور اسکندر این شهر به آتش کشیده شد. داریوش سوم که از برابر اسکندر گریخته بود در نزدیک دامغان کنونی به قتل رسید.

۳۴- میراث هخامنشی در یک نگاه کلی چیست؟ اما میراث و یادگارهای هخامنشیان در آیین کشورداری و فنون سیاست، شیوه‌های عمرانی، اقتصادی و تجاری، ساخت بناهای باشکوه، ابداع هنرهای جهانی و مداراجویی فرهنگی و دینی در تاریخ ایران و جهان فراموش نشد. هخامنشیان، ایران را به نخستین حکومت بزرگ جهانی تبدیل کردند. به واسطه تدبیر و سیاست شاهان هخامنشی بود که ایرانیان به تأثیرگذارترین مردم در جهان متمدن و شناخته شده آن روزگار تبدیل شدند.

۳۵- چه عاملی زمینه ساز اتحاد قبایل پراکنده مادی و تأسیس حکومت مادی شد؟ حملات و غارتگریهای آشور

۳۶- اهمیت فتح بابل برای حکومت تازه تأسیس هخامنشی را شرح دهید. ثروت زیاد و آبادانی که آن شهر داشت خیلی مهم بود.

۳۷- چرا مورخان، اهمیت زیادی برای نقش داریوش در تاریخ ایران، قائل هستند؟ بخاطر اقدامات و اصلاحات بسیاری که در امور گوناگون انجام داد.

پرسش‌های نمونه درس نهم: چه عاملی زمینه ساز اتحاد قبایل پراکنده مادی و تأسیس حکومت مادی شد؟ یورش‌ها و غارت‌گری‌های پیاپی آشوریان.

اهمیت فتح بابل برای حکومت تازه تأسیس هخامنشی را شرح دهید؟ بابل یکی از بزرگ‌ترین شهرهای آن روزگار به شمار می رفت و مردمان و اقوامی با خاستگاه اجتماعی و فرهنگی گوناگون در آنجا می زیستند. این شهر از نظر داشتن بناها و پرستش گاههای باشکوه، مراکز اقتصادی ثروتمند، نهادهای سیاسی و اداری متعدد و در اختیار داشتن راههای ارتباطی با سرزمین‌های دور و نزدیک، اهمیت فراوان داشت و تسلط بر آن برای هر فرمانروایی بسیار مهم و مطلوب بود. چرا مورخان و پژوهشگران، اهمیت فوق العاده‌ای برای نقش و عملکرد داریوش بزرگ در تاریخ ایران قائل هستند؟ به خاطر اقدامات اساسی و کم نظیری بود که برای ایجاد تشکیلات نوین اداری، نظامی و اقتصادی انجام داد.

به نظر شما، ایران در دوران حکومت هخامنشیان، به لحاظ قدرت سیاسی - نظامی چه جایگاهی در جهان آن روز داشت؟ قدرت مند ترین حکومت‌ها

درس ۱۰ اشکانیان و ساسانیان

- ۱- مردم ایران نسبت به اسکندر و سربازان مقدونی چه دیدگاهی داشتند؟ مردم ایران نسبت به اسکندر و سربازان مقدونی و یونانی او، به چشم بیگانه نگاه می کردند و از سلطه بیگانگان بر سرزمین شان ناخرسند بودند.
- ۲- مردم ایران برای نشان دادن ناخرسندی خود نسبت به اسکندر، چه واکنشهایی نشان می دادند؟ آنها مقاومت هایی به شکل نافرمانی و شورش در مناطق مختلف کشور در برابر اسکندر و لشکریان او صورت دادند.
- ۳- چرا نافرمانی ها و شورش های مخالف اسکندر به نتیجه نمی رسید؟ این نافرمانی ها و شورش ها به دلیل آنکه پراکنده بود به نتیجه مطلوب نرسید.
- ۴- سرنوشت اسکندر و قلمروش چه شد؟ اسکندر در بابل درگذشت و قلمروش تجزیه شد.
- ۵- سلسله سلوکیان چگونه و به رهبری چه کسی تأسیس شد؟ چند سال پس از مرگ اسکندر، یکی از سرداران او به نام سلوکوس بر بین النهرین، بخش هایی از آسیای صغیر، سوریه و فلات ایران حاکم شد و سلسله پادشاهی سلوکیان را تشکیل داد.
- ۶- سلوکوس اول چه لقبی به خود داد؟ او خود را نیکاتور یعنی فاتح خواند.
- ۷- پایتختهای سلوکوس کجا بود؟ ۱- سلوکیه (در ساحل غربی رود دجله) ۲- شهر انطاکیه (در شمال سوریه) بود.
- ۸- هدف سلوکیان از ایجاد شهرهای جدید در قلمرو خود در ایران چه بود؟ رواج فرهنگ یونانی در ایران و دیگر متصرفات.
- ۹- ویژگی شهرهای سلوکی چه بود؟ این شهرها بر اساس معماری یونانی برپا شده بودند.
- ۱۰- وظایف ساکنان شهرهای سلوکی را بنویسید. جلوگیری از وقوع شورش، جلوگیری از هجوم طوایف، گسترش فعالیت های تجاری با دیگر سرزمینها.
- ۱۱- چه عاملی باعث شد سلوکیان نسبت به متصرفات خود در شرق ایران غافل شوند؟ زیرا با جانشینان اسکندر در مصر وارد رقابت و درگیری شدند.
- ۱۲- نتیجه غفلت سلوکیان از شرق چه شد؟ به تدریج افراد یا خاندانهایی در شمال شرقی فلات ایران قدرت را بدست گیرند و به فکر استقلال از سلوکیان بیفتند.
- ۱۳- چرا گفته می شود پایه های حکومت سلوکیان در ایران سست و لرزان بود؟ یا چرا فرهنگ یونانی نتوانست در ایران گسترش و نفوذ عمیق پیدا کند؟ زیرا آنها اقوام گوناگون را تنها به زور زیر فرمان خود نگاه داشته بودند و هیچ گاه نتوانستند حس همزیستی و یگانگی با اقوام ایرانی را در قلمرو خود ایجاد کنند و فرهنگ یونانی نتوانست در ایران گسترش و نفوذ عمیق پیدا کند.
- ۱۴- چرا سلوکیان بر متصرفات شرقی خویش نظارت کامل نداشتند؟ زیرا با جانشینان اسکندر در مصر، رقابت و درگیری داشتند.

نکته ها: بنیانگذار اشکانیان آرشک چه نام داشت. - خاندان اشکانیان قبیله پرنی یا آپرنی از قبیله بودند.

- اسکندر مقدونی در ۳۲۳ ق.م. در بابل درگذشت و قلمرو پهناور او، تجزیه شد. - سلوکوس خود را نیکاتور، یعنی فاتح می خواند.

نتیجه جنگ حران، پیروزی سورنا بر کراسوس (سردار رومی) و کشته شدن کراسوس.

- پیروزی فرهاد دوم بر سپاه آنتیوخوس هفتم و بیرون راندن سلوکیان از ایران.

- فتح ماد، همدان، پارس، ایلام، بابل و سلوکیه توسط مهرداد یکم اشکانیان.

- پایتختهای اشکانیان: شهر نسا (در ترکمنستان)، شهر صد دروازه (یا به قول یونانیان هکاتم پلیس) در اطراف دامغان، و شهر تیسفون (نزدیکی بغداد).

۱۵- آرشک، که بود و چه کرد؟ بنیان گذار سلسله اشکانیان، آرشک، از قبیله پرنی یا آپرنی بود که بر فرمانروای سلوکی در نزدیکیهای قوچان امروزی شورید و پارت و گرگان را از دست سلوکیان خارج کرد.

۱۵- سلوکیان چگونه و توسط چه کسانی از ایران بیرون رانده شدند؟ (یا اشکانیان به چه ترتیب توانستند سلوکیان را بطور کامل از ایران بیرون کنند؟)

اشکانیان با استفاده از جنگاوران قبایل شرق ایران که در سوارکاری و تیراندازی با کمان، مهارت فراوان داشتند، تدریج به سمت غرب پیشروی کردند و پس از نزدیک ۱۰۰ سال جنگ موفق شدند، سلوکیان را بطور کامل از ایران بیرون کنند.

۱۵- چه تحوّل در دوران مهرداد یکم اشکانی ایجاد شد؟ او با تسلط بر مناطق وسیعی در سرتاسر ایران، قدرت و قلمرو حکومت اشکانی را به طور چشمگیری افزایش داد. در دوران فرمانروایی او، سلسله اشکانیان از یک حکومت محلی در شرق فلات ایران به یک پادشاهی قدرتمند تبدیل شد.

- ۱۵- چه تحولی در دوران مهرداد دوم اشکانی ایجاد شد؟ با فتوحاتی که مهرداد دوم انجام داد، وسعت قلمرو اشکانی به نهایت خود رسید و پایه های قدرت و سلطنت آنان استوار گردید. در روزگار مهرداد دوم، سفیرانی از چین به ایران آمدند و در پی این سفارت ها بود که روابط تجاری میان دو کشور با تکمیل جاده ابریشم توسعه پیدا کرد. در دوران همین پادشاه بود که اشکانیان تا رود فرات پیش رفتند و با امپراتوری روم همسایه شدند.
- ۱۶- چرا به این سلسله نام اشکانیان داده شد؟ زیرا بنیانگذار آنان آرشک نام داشت و جانشینانش به احترام او لقب ارشک و بعدها اشک را به نام خود افزودند و بدین ترتیب این سلسله ارشکانیان و اشکانیان نامیده شد.
- ۱۷- چرا نخستین فرمانروایان اشکانی ناچار به اظهار اطاعت از سلوکیان بودند؟ برای حفظ قلمرو خود و آماده کردن زمینه قیام.
- ۱۸- اقدامات مهرداد دوم اشکانی را توضیح دهید؟ با فتوحاتی که مهرداد دوم انجام داد، وسعت قلمرو اشکانی به نهایت خود رسید و پایه های قدرت و سلطنت آنان استوار گردید. در روزگار مهرداد دوم، سفیرانی از چین به ایران آمدند و در پی این سفارت ها بود که روابط تجاری میان دو کشور با تکمیل جاده ابریشم توسعه پیدا کرد. در دوران همین پادشاه بود که اشکانیان تا رود فرات پیش رفتند و با امپراتوری روم همسایه شدند.
- ۱۹- یکی از مسائل مهم در سیاست خارجی حکومت اشکانی را بنویسید؟ اختلافات و جنگهای مکرر با امپراتوری روم شرقی بود.
- ۲۰- علت جنگهای بین اشکانیان ایران و امپراتوری روم چه بود؟ در آنزمان امپراتوری قدرتمند روم در پی گسترش قلمرو خود به سمت شرق بود و گاه به گاه سپاه بزرگی روانه ایران می کرد. اما اشکانیان نیز مصمم بودند که با تمام قوا از مرزهای غربی ایران دفاع کنند و اجازه ندهند که بار دیگر بیگانگان بر کشور سلطه یابند.
- ۲۱- یکی از مهم ترین جنگهای اشکانیان و روم در زمان پادشاهی آرژد دوم اتفاق افتاد. نام آن نبرد، نبرد حران بود. فرمانده ایرانی، سورنا بود. فرمانده رومی کراسوس نام داشت. نتیجه جنگ پیروزی سپاه اشکانی، و کشته شدن کراسوس بود.
- ۲۲- پس از جنگ حران ایران و روم بیشتر بر سر کدام مناطق با هم جنگیدند؟ بر سر تسلط بر ارمنستان و مرزهای سوریه با هم جنگیدند.
- ۲۳- نظام حکومتی اشکانیان چگونه حکومتی بود؟ مجموعه ای از حکومتهای نیمه مستقل بود که به حکومت مرکزی اشکانی مالیات و نیروی نظامی می دادند. این نوع حکومت را ملوک الطوائفی خوانده اند.
- ۲۴- چرا برخی حاکمان محلی در صدد نافرمانی از حکومت اشکانی برآمدند؟ حکومت اشکانی بر اثر جنگهای پیاپی با امپراتوری روم در مرزهای غربی و نیز درگیریهایی نظامی در مرزهای شرقی، در اوایل قرن سوم میلادی به سستی گرایید. از این رو برخی حاکمان محلی در صدد نافرمانی برآمدند.
- ۲۵- آخرین شاه اشکانی که بود و حکومت وی چگونه از هم پاشید؟ آردوان چهارم (یا پنجم) بود که در برابر مشکلات داخلی موفق نبود و نتوانست خاندان ساسانی را که در فارس بر او شوریده بودند، آرام کند. سرانجام آردوان در جنگ با اردشیر بابکان ساسانی شکست خورد و کشته شد و سلسله اشکانی از هم پاشید.
- ۲۶- جنبه های متعدد میراث اشکانیان را توضیح دهید؟ حکومت اشکانی با رشادت و روحیه جنگاوری، ایران را از چنگ بیگانگان بیرون آورد. اشکانیان با آسان گیری و مداراجویی فرهنگی و دینی، اقوام و فرقه های دینی گوناگون و حتی یونانی تباران ایران را که در سراسر قلمرو آنها پراکنده بودند، در کنار یکدیگر حفظ کردند. سلسله اشکانی با اعمال چنین سیاست هایی بود که در دوران پس از اسکندر، توانست به ایران استقلال و حیثیت دوباره ببخشد. اشکانیان به تدریج با پیوند دادن اجزای مختلف فرهنگ ایرانی و ترویج ایران گرایی، ایران را احیا کردند.
- ۲۷- ساسانیان نام خود را از چه کسی گرفته اند؟ از ساسان، نیای اردشیر بابکان که سر دودمان آن سلسله بوده است.
- ۲۸- ساسان که بود؟ او موبد معبد زرتشتی آناهیتا در شهر استخر پارس بود که با دختر یکی از شاهان پارسی ازدواج کرد و نفوذ و قدرت خانواده اش افزود.
- ۲۹- اردشیر بابکان چگونه به قدرت رسید و سلسله ساسانی را تأسیس کرد؟ ابتدا بابک (پدر اردشیر) در پارس اعلام استقلال کرد. آردوان پنجم (آخرین شاه اشکانی) که از استقلال طلبی ساسانیان احساس خطر میکرد، به مقابله شتافت. اما در نهایت اردشیر شکست خورد و سلسله ساسانی بجای اشکانیان بر سر کار آمد. اردشیر ساسانی در شهر تیسفون تاجگذاری کرد و آن را به پایتختی برگزید.
- ۳۰- ساسانیان مصمم بودند چه نوع حکومتی را جایگزین حکومت اشکانی نمایند؟ آنان مصمم بودند به جای حکومت ملوک طوائفی اشکانی، حکومتی متمرکز و قدرتمند ایجاد کنند که دستورات و قوانین آن در سرتاسر ایران اطاعت شود.
- ۳۱- اردشیر ساسانی برای تثبیت قدرت خود با چه مشکلاتی روبرو بود و چگونه آنها را برطرف کرد؟ اردشیر با مشکلات متعدد داخلی روبرو شد. بسیاری از حاکمان محلی که نمی خواستند استقلال نسبی خود را از دست بدهند با حکومت جدید به مخالفت برخاستند. اردشیر بسیاری از مخالفان را با جنگ بر سر جای خود نشاند و برخی دیگر را با نامه نگاری و ارائه دلیل های گوناگون با خود همراه کرد.

۲۸- مشکلات حکومت ساسانی در خارج از مرزها را بیان کنید؟ یکی از این مشکلات، امپراتوری روم شرقی بود که پی در پی به سرزمین‌های

ایرانی حمله می‌کرد. از سوی دیگر یورش‌های مکرر قبایل بیابانگرد به مرزهای ایران، ساسانیان را به زحمت می‌انداخت.

۲۹- حکومت ساسانی بر اثر چه اقداماتی گسترش یافت و تثبیت شد؟ با اقدامات پادشاهانی مانند شاپور یکم و شاپور دوم که موفقیت‌های سیاسی و نظامی

بزرگی در داخل و خارج کسب کردند، گسترش یافت و تثبیت شد.

۳۰- جنبش مزدک در زمان کدام پادشاه ساسانی اتفاق افتاد؟ در زمان قباد یکم.

۳۱- جنبش مزدک خواستار چه چیزهایی بود؟ مزدک طرفدار برابری مردم در بهره‌مندی از منافع اقتصادی و اجتماعی بود. او اعتقاد داشت مردم باید در زندگی

از امکانات یکسان برخوردار باشند و خواهان آن بود که زمین و دارایی طبقات بالا، میان تهیدستان تقسیم شود. با وجود آنکه مزدک پیروان خود را از ستیز با طبقات بالا منع کرده بود، اما اموال بسیاری از بزرگان غارت شد و کار به خشونت و افراط کشیده شد.

۳۲- چرا قباد در ابتدا از جنبش مزدک جانبداری کرد؟ زیرا می‌خواست از این طریق از قدرت اشراف، نجبا و مؤبدان بکاهد و دست آنان را از امور کشوری کوتاه کند.

۳۳- اشراف و نجبای ساسانی با قباد چگونه رفتار کردند؟ او را از پادشاهی برکنار و زندانی کردند.

۳۴- قباد بعد از بازگشت دوباره به قدرت چه موضعی نسبت به مزدکی‌ها گرفت؟ وی برای حفظ موقعیت خود با مخالفان مزدک همراهی کرد.

۳۵- عاقبت کار مزدک چه شد؟ در پایان دوران قباد، با هدایت خسرو، پسر و جانشین او، مزدک به مناظره‌ای ساختگی دعوت شد که در پایان آن، به همراه تعدادی از هوادارانش به قتل رسید.

۳۶- خسرو انوشیروان ساسانی چه اقداماتی انجام داد؟ او یکی از پادشاهان مشهور ساسانی به شمار می‌رود. این پادشاه برای سامان بخشیدن به اوضاع کشور، اصلاحاتی را در زمینه اداری، نظامی و اقتصادی انجام داد ولی با اینهمه توانست مشکلات و مسائل داخلی حکومت ساسانی را برای همیشه حل کند.

۳۷- پس از انوشیروان، چه کسی به پادشاهی رسید و چه اتفاق مهمی زمان او رخ داد؟ هرمز چهارم به تخت نشست. اختلاف و نزاع در دربار ساسانیان اوج گرفت و یکی از سرداران مشهور به نام بهرام چوبین با پشتیبانی بزرگان علیه پادشاه سر به شورش برداشت و او را از قدرت برکنار نمود و خود به جای او به پادشاهی نشست.

۳۸- رقابت و اختلاف و دشمنی میان ساسانیان و رومی‌ها بر سر چه منافع بود؟ علل اختلافات چه بود؟ ۱- تسلط بر برخی سرزمین‌های مرزی بویژه منطقه ارمنستان ۲- تسلط بر مسیرهای تجاری که به هند و چین می‌رسید.

۳۹- جنگ‌های رومیان با ایران در زمان پادشاهی شاپور یکم ساسانی را بنویسید؟ دو مورد از جنگ‌های دوره ساسانی در زمان شاپور یکم روی داد که در یکی از آنها گردیانوس امپراتور روم کشته شد و در دیگری والریانوس امپراتور روم به اسارت درآمد.

۴۰- مشکل مقابله با بیابانگردان در دوران ساسانی را بررسی کنید؟ هجوم مکرر اقوام بیابانگرد به شهرها و آبادی‌های ایران در مناطق مرزی (خراسان) و تخریب و غارت آنجاها بود. شاهان ساسانی برای مقابله با تهاجم ویرانگر این قبایل، اقدام به لشکرکشی کردند و هزینه‌های زیادی را متقبل شدند.

۴۱- چگونگی برخورد حکومت ساسانی را با قبایل بیابانگرد عرب توضیح دهید؟ این قبایل به شهرها و آبادی‌های ایران در حاشیه جنوبی خلیج فارس و دریای عمان دستبرد می‌زدند. به همین دلیل شاپور دوم ساسانی در جریان یک عملیات نظامی، اعراب متجاوز را به سختی گوش مالی داد.

۴۲- حکومت ساسانی برای جلوگیری از غارتگری اعراب چه اقدامی انجام داد؟ بعدها حکومت ساسانی برای جلوگیری از غارتگری اعراب، حکومتی دست‌نشانده به ریاست اعراب لخمی (لخمیان) در جنوب غربی ایران به مرکزیت حیره تأسیس کرد.

۴۳- بروز اختلاف میان شاه و بزرگان کشور در دوران ساسانی چه نتایجی در بر داشت؟ برکناری و حتی قتل پادشاه. برکناری قباد، کشتن هرمز چهارم، کشتن خسرو پرویز، آشفتگی سیاسی در درون دربار و سرانجام تضعیف حکومت و کشور از نتایج این اختلافات بود.

۴۴- عوامل مؤثر در سقوط ساسانیان را بیان کنید؟ ۱- ضعف قدرت سیاسی پادشاهان ساسانی به دلیل اختلاف و درگیری پیاپی با اشراف و بزرگان ۲- شورش مکرر فرماندهان نظامی و دخالت آنان در کشمکش‌های سیاسی ۳- نارضایتی مردم از حکومت ساسانی به سبب وجود تبعیض‌ها و نابرابری‌های اجتماعی و

اقتصادی و عدم مقاومت جدی آنان در برابر اعراب ۴- کاهش توان اقتصادی حکومت ساسانی به سبب طغیان رودخانه‌های دجله و فرات و شکسته شدن سدها و به زیر آب رفتن زمین‌های حاصلخیز آسورستان (بین‌النهرین) ۵- پیام جذاب دین اسلام که جهانیان را به پرستش خدای یگانه و برابری و برادری فرا می‌خواند ۶-

انگیزه و روحیه قوی اعراب مسلمان

۴۵- حکومت ساسانی در اواخر دوران خود با چه مسائل و مشکلات داخلی مواجه بود؟ با مشکلاتی شامل اختلاف شدید میان بزرگان و پادشاه مواجه شد. این اختلافات گاه چنان شدت یافت که به برکناری و حتی قتل پادشاه می انجامید. برکناری قباد، کشتن هرمز چهارم، کشتن خسرو پرویز، آشفته‌گی سیاسی در درون دربار و سرانجام تضعیف حکومت و کشور از نتایج این اختلافات بود.

پرسش های نمونه درس دهم:

- چه عواملی به بروز حرکت های استقلال طلبی در مناطق شرقی قلمرو سلوکیان کمک کرد؟ آنها از اوایل تشکیل حکومت خود، با جانشینان اسکندر در مصر وارد رقابت و درگیری شدند. از این رو عمده توجه شاهان سلوکی به مناطق غربی قلمرو خودشان بود و بر متصرفات شرقی خویش نظارت و سلطه کامل نداشتند. این مسئله سبب شد که به تدریج افراد یا خاندانهایی در نواحی شمال شرقی فلات ایران قدرت را بدست گیرند و به فکر استقلال از حکومت سلوکیان بیفتند.
- دلایل بروز جنگ های پی در پی میان امپراتوری روم و ایران را در دوران اشکانی و ساسانی بررسی نمایید؟ دو کشور بر سر تسلط بر برخی سرزمین های مرزی (بویژه منطقه ارمنستان) با یکدیگر اختلاف و درگیری داشتند. یکی از اهداف رومیان از لشکرکشی پی در پی به ایران، تسلط بر مسیرهای تجاری بود که به هند و چین می رسید. آنها می خواستند به طور مستقیم با این کشورها رابطه تجاری داشته باشند اما شاهان اشکانی و ساسانی با آگاهی از اهمیت و منفعتی که این مسیرهای تجاری برای ایران داشت می کوشیدند تا مانع موفقیت رومیان شوند.
- حکومت ساسانی در اواخر دوران خود با چه مسائل و مشکلات داخلی مواجه بود؟ با مشکلاتی شامل اختلاف شدید میان بزرگان و پادشاه مواجه شد. این اختلافات گاه چنان شدت یافت که به برکناری و حتی قتل پادشاه می انجامید. برکناری قباد، کشتن هرمز چهارم، کشتن خسرو پرویز، آشفته‌گی سیاسی در درون دربار و سرانجام تضعیف حکومت و کشور از نتایج این اختلافات بود.

درس یازدهم (آیین کشورداری)

- ۱- تشکیلات اداری دوره ماد چگونه بود؟ از نحوه اداره کشور و تشکیلات اداری در دوران ماد به دلیل کمبود اسناد و شواهد مکتوب، بسیار دشوار است. به نظر میرسد که شاهان ماد به تقلید از شاهان پیشین و معاصر خود حکومت می کردند و احتمالاً دربار و تشکیلات اداری محدود و کوچکی داشته اند که شامل پادشاه و برخی صاحب منصبان درباری، فرماندهان نظامی و حاکمان محلی می شده است.
- ۲- منابع اطلاعاتی در مورد شیوه کشورداری هخامنشی را نام ببرید؟ سنگ نوشته ها و لوح های گلی هخامنشی و نیز نوشته های مورخان یونانی عهد باستان، حاوی اطلاعات ارزشمندی در خصوص نظام حکومتی و تشکیلات اداری آن دوران هستند.
- ۳- نقش شاه در تشکیلات سیاسی هخامنشی را بیان کنید؟ در رأس تشکیلات سیاسی و اداری هخامنشیان، پادشاه قرار داشت که از اختیارات فراوانی در اداره امور کشور برخوردار بود. پادشاه هخامنشی و بویژه داریوش، ادعا می کردند که به خواست اهوره مزدا به مقام پادشاهی دست یافته اند و به یاری او بر کشور فرمان می رانند.
- ۴- در دوره هخامنشی، شاه معمولاً با چه کسانی مشورت می کرد؟ یک گروه مشورتی شامل بلندپایگان سیاسی، نظامی، اداری و احتمالاً مذهبی و حقوقی در کنار پادشاه حضور داشتند که وی در باره مسائل مهم حکومتی بویژه جنگ و صلح با آنان مشورت می کرد.
- ۵- چرا هخامنشیان نیازمند شیوه های جدید مملکت داری بودند؟ هخامنشیان برای اداره قلمرو پهناور حکومت خود که شامل سرزمین های گوناگون با اقوام، فرهنگ ها و آداب و رسوم متفاوت می شد، نیازمند شیوه های مدیریتی تازه و تشکیلات حکومتی کارآمدی بودند.
- ۶- شیوه مدیریتی کورش بزرگ چگونه بود؟ کوروش برای مدیریت چه شیوه ای بکار برد؟ کوروش، از تشکیلات و تجربه های اداری حکومت های پیشین، برای اداره امور کشور استفاده کرد و شیوه جدیدی از فرمانروایی خردمندانه را که مبتنی بر احترام به دین و فرهنگ مردم سرزمین های فتح شده و مشارکت آنان در حکومت بود، به این ترتیب وفاداری و پشتیبانی آنان را نسبت به خود جلب کند.
- ۸- داریوش اول برای اداره بهتر کشور، چه اقداماتی کرد؟ او نظام اداری منظم و کارآمدی را پدید آورد. ازین رو، وی به عنوان بنیانگذار و طراح اصلی نظام سیاسی - اداری حکومت هخامنشیان شناخته می شود. (چه کسی بنیانگذار و طراح اصلی نظام سیاسی - اداری حکومت هخامنشیان شناخته می شود؟ داریوش.
- ۹- بخشهای نظام سیاسی - اداری که داریوش یکم ایجاد کرد را بیان کنید؟ یکم: تشکیلات اداری مرکزی (شامل خزانه شاهی، انبار شاهی و دیوان شاهی) دوم: تشکیلات استانی یا ساتراپی
- ۱۰- تشکیلات اداری مرکزی دوره داریوش هخامنشی را توضیح دهید؟ تشکیلات اداری مرکزی در درون دربار هخامنشی در پایتخت، ساماندهی شده بود و اجزای اصلی آن را خزانه شاهی، انبار شاهی و دیوان شاهی تشکیل می دادند. هریک از این اجزا تحت اداره یکی از نجباء بلندپایه مادی و یا پارسی قرار داشت.
- ۱۱- اجزای اصلی تشکیلات اداری مرکزی دوره داریوش هخامنشی را بنویسید؟ خزانه شاهی، انبار شاهی، دیوان شاهی
- ۱۲- وظیفه دیوان شاهی در دوره هخامنشی را بیان کنید؟ دیوان شاهی وظیفه مهم نگارش، تنظیم، ثبت و نگهداری نامه ها، اسناد و نوشته های دولتی را بر عهده داشت. در این دیوان تعداد زیادی از دبیران و منشیان کار می کردند که به زبان ها و خط های رایج در سرزمین های تابعه هخامنشیان آشنا بودند.
- ۱۳- در زمان هخامنشیان وظیفه بازرسی و نظارت بر عملکرد مقام ها و مأموران دولتی چگونه صورت می گرفت؟ این وظیفه در پایتخت و شهری ها (ساتراپی ها) برعهده یکی از خویشاوندان نزدیک شاه و یا یکی از درباریان مورد اعتماد و وفادار به او قرار می گرفت.
- ۱۴- در زمان هخامنشیان، مسئول بازرسی و مأموران تحت فرمانش به عنوان چشم و گوش شاه معروف بودند.
- ۱۵- در زمان هخامنشیان مسئول بازرسی و مأموران او «چشم و گوش شاه» وظیفه خود را چگونه انجام می دادند؟ آنان بطور منظم به بخش های مختلف قلمرو سر می زدند تا اطمینان پیدا کنند که صاحب منصبان حکومتی وظایف خود را به درستی انجام می دهند. [سازمان بازرسی = برید]
- ۱۶- داریوش هخامنشی چه تحولی در تشکیلات استانی ایجاد کرد؟ او آنها را از نو سامان داد و قواعد تازه ای را برای نظارت و تسلط بیشتر حکومت بوجود آورد.
- ۱۷- نظام سیاسی - اداری که داریوش تأسیس کرد، چه نتیجه ای داد؟ موجب وحدت بیشتر قلمرو هخامنشیان شد و حکومتی متمرکز و نیرومند پدید آورد
- ۱۸- تشکیلات دیوانی و تقسیمات کشوری ایران در زمان سلطه سلوکیان چگونه بود؟ آنان بخش عمده ای از این تشکیلات را از هخامنشیان گرفتند، تقسیمات کشوری همانند هخامنشیان بود و قلمرو آنها هم به شهری ها (ساتراپی ها) تقسیم شده بود، مالیاتگیری مانند زمان هخامنشی بود، آنان به سیاست مدارای دینی شاهان هخامنشی ادامه دادند. [ساتراپی = شهری یا شهربانی / ساتراپ = شهرب یا شهربان.]
- ۱۹- خاندان اشکانی به اتکاء چه کسانی به قدرت رسیدند؟ آنان به اتکاء جنگاوران قبایل صحراگرد شرق ایران بقدرت رسیدند.
- ۲۰- معروفترین خاندانهای دوران اشکانی را نام ببرید. خاندان کارن یا قارن در نهاوند، سورن در سیستان، و مهران در ری.

۲۱- در دوران اشکانی چند مجلس وجود داشت؟ دو مجلس. در یکی از این مجالس، شاهزادگان، بزرگان درباری و نمایندگان هفت خاندان بزرگ؛

و در دیگری پیشوایان دینی یا مغان حضور می یافتند.

۲۲- اعضای مجالس اشکانی چه کسانی بودند؟ در یکی از این مجالس، شاهزادگان، بزرگان درباری و نمایندگان هفت خاندان بزرگ؛ و در دیگری پیشوایان

دینی یا مغان حضور می یافتند.

۲۳- وظایف و یا اختیارات مجالس اشکانی را بنویسید. اعضای این دو مجلس، پادشاه اشکانی را در اداره کشور کمک میکردند و در تعیین جانشین پادشاه و

تصمیم گیری برای جنگ و صلح نقش داشتند.

۲۴- حکومت اشکانی به چه شکل اداره می شد؟ (یا درباره شیوه اداره حکومت اشکانیان توضیح دهید). شیوه حکومت اشکانیان به شکل غیرمتمرکز بود.

اداره برخی از سرزمینها و مناطق کشور به صورت موروثی در اختیار پادشاهان کوچک و حاکمان محلی بود که تا حدودی در اداره قلمرو خویش استقلال داشتند. آنان دارای سپاه بوده و حتی برخی بنام خود سکه ضرب می کردند. این شاهان محلی، به شاه اشکانی باج و هنگام جنگ، سپاه خود را در اختیار اشکانیان قرار می دادند. به این شیوه اداره حکومت، شیوه حکومت ملوک طوایفی می گفتند.

۲۵- شیوه حکومت اشکانیان، غیرمتمرکز (ملوک طوایفی) بود. امروزه به این شیوه فدرال می گویند.

۲۶- پادشاهان ساسانی به منظور ایجاد تمرکز و افزایش دامنه نظارت و تسلط خود بر مناطق مختلف کشور، چه کردند؟ آنها از یک سو سپاهی دائمی و نیرومند تشکیل دادند و از سوی دیگر اقدام به توسعه و تقویت تشکیلات اداری منسجم و منظمی کردند. در نتیجه از تعداد حکومتهای موروثی محلی کاسته شد و مناطق مختلف کشور، تحت نظارت و سلطه مستقیم حکومت ساسانی قرار گرفت.

۲۷- در رأس تشکیلات اداری (یا دیوان سالاری) ساسانیان وزیر بزرگ قرار داشت که به او بزرگ فرمادار می گفتند. او زیر نظر مستقیم شاه کار میکرد و مجری فرامین او بود. زمانی که پادشاه در جنگ یا سفر بود، وزیر بزرگ (= بزرگ فرمادار) به عنوان جانشین شاه کشور را اداره می کرد. وزیر همچنین گاهی فرماندهی سپاه را نیز در جنگ به عهده میگرفت.

۲۸- درباره تشکیلات اداری ساسانیان شرحی بنویسید. در رأس تشکیلات اداری (یا دیوان سالاری) ساسانیان، وزیر بزرگ قرار داشت که به او بزرگ فرمادار می گفتند. او زیر نظر مستقیم شاه کار میکرد و مجری فرامین او بود. زمانی که پادشاه در جنگ یا سفر بود، وزیر بزرگ (= بزرگ فرمادار) به عنوان جانشین شاه کشور را اداره می کرد. وزیر همچنین گاهی فرماندهی سپاه را نیز در جنگ به عهده میگرفت. دبیران نقش ممتاز و بسیار مهمی در تشکیلات اداری ساسانی داشتند.

۲۹- دبیران ساسانی در مرکز آموزشی به نام دبیرستان آموزش می دیدند. کار اصلی دبیران نگارش فرمانها، نامه ها و اسناد و ثبت و ضبط آنها بود، ولی کارهای دیگری مانند گردآوری و تألیف خدای نامک هم جزو وظایف ایشان بود.

دبیران در بخشهای مختلف تشکیلات اداری، مالیاتی، قضایی و نظامی کار می کردند و برخی از آنان به چند زبان و خط آشنا بودند.

به رئیس دبیران و کاتبان، ایران دبیر یا دبیران مهست می گفتند که از جمله صاحب منصبان عالی رتبه تشکیلات اداری ساسانی محسوب می شد.

۳۰- کار اصلی دبیران ساسانی چه بود؟ نگارش فرمانها، نامه ها و اسناد و ثبت و ضبط آنها بود (و گاه گردآوری و تألیف خدا ینامک هم بود).

۳۱- محل درس خواندن دبیران ساسانی چه نام داشت؟ دبیرستان [دبیران در بخشهای مختلف تشکیلات اداری، مالیاتی، قضایی و نظامی کار می کردند].

۳۲- به رئیس دبیران ساسانی چه می گفتند؟ ایران دبیر یا دبیران مهست.

۳۳- قلمرویی که ساسانیان بر آن فرمان می راندند، ایرانشهر نامیده می شد.

۳۴- قلمرو ساسانیان (= ایرانشهر) چگونه و توسط چه کسانی اداره می شد؟ قلمرو ساسانیان (= ایرانشهر) به چندین کوره (یا استان) تقسیم شده بود که اعضای خاندان شاهی، یا افرادی از خاندانهای بزرگ، و یا فرماندهان نظامی بر آنها حکومت میکردند.

نکات مهم: قلمرو ساسانیان (= ایرانشهر) ، کوره (یا استان) ، رئیس دبیران و کاتبان، ایران دبیر یا دبیران مهست ، وزیر بزرگ (= بزرگ فرمادار)

مهر یا مپترا = ایزد پیمان و قانون و پشتیبان نظم اجتماعی. اوستا = کتاب دینی زرتشتیان.

در ایران باستان، معمولاً شاه بالاترین مرجع قضایی و قاضی القضاات به شمار می رفت و در محاکمه های مهم، حکم نهایی را او صادر میکرد.

۳۵- درباره جایگاه عهد، پیمان و عدالت در ایران باستان (ایران قبل اسلام) شرحی بنویسید. نام ایزد پیمان و قانون و پشتیبان نظم اجتماعی، مهر یا مپترا بود.

یکی از اصول مهم اندیشه ایرانی، پایبندی به عهد و پیمان بود. ایرانیان باستان همچنین به عدالت و راستی اهمیت بسیار می دادند و یکی از آرمانهای آنان این بود که فرمانروایی عادل بر آنان حکومت کند. در ایران باستان، قوانین، بیشتر از عرف و عادات و اعتقادات قومی ایرانیان و به ویژه اوستا(کتاب دینی زرتشتیان) گرفته شده بود.

۳۶- منابع قوانین ایران باستان چه بود؟ قوانین، در ایران باستان، بیشتر از عرف و عادات، و از اعتقادات قومی ایرانیان، و بویژه اوستا(کتاب زرتشتیان) گرفته شده بود.

۳۷- در ایران باستان، قضاوت به چند شکل انجام می گرفت؟ به دو شکل؛ رسمی(روحانیون، قضات شاهی)، و غیر رسمی(ریش سفیدان و بزرگان خاندان و قبایل).

۳۸- در ایران باستان، قضاوت رسمی، بر عهده چه کسانی بود؟ بر عهده روحانیون زرتشتی و نیز قضاتی بود که از سوی شاه و یا حکام منصوب می شدند.

۳۹- روحانیون زرتشتی در ایران باستان، به کدام اختلافات رسیدگی می کردند؟ آنها بیشتر به اختلافات حقوقی و مدنی رسیدگی می کردند.

۴۰- قضات شاهی در ایران باستان، به چه جرمهایی رسیدگی میکردند؟ آنها به جرایم سیاسی و نظامی رسیدگی میکردند.

۴۱- در ایران باستان، کدام قوانین خیلی سخت و بدون ملاحظه اجرا می شد؟ قوانین مربوط به نظم عمومی، نافرمانی و خیانت به شاه و کشور حتی در مورد شاهزادگان و دیگر اعضای خاندان شاهی.

۴۲- آیا در دور هخامنشی، قدرت و اختیارات پادشاه در محاکمه افراد مطلق بود؟ خیر. از اشارات نویسندگان یونانی معلوم میشود که در دوران هخامنشی قوانینی وجود داشته که قدرت و اختیارات پادشاه را محدود میکرد. مثلاً هرودت به قانونی ایرانی اشاره میکند که براساس آن، شاه نباید کسی را به سبب یکبار مرتکب جرمی شدن به مرگ محکوم نماید. همچنین برخی از پادشاهان هخامنشی(مانند کمبوجیه و خشایارشا) درباره قانونی بودن برخی از کارهای خود با قضات شاهی مشورت می کرده اند.

نکته: حمورابی پادشاه بابل، که قوانین موجود را نوشت. لوح سنگی قوانین حمورابی در شوش(پایتخت حکومتهای ایلام و هخامنشی) کشف شده است. مجموعه ای از قوانین و محاکمات عصر ساسانی در کتاب «مادیان هزاردادستان» به زبان پهلوی گردآوری شده است.

۴۳- مبنای قضاوت در دوره هخامنشی چه بود؟ ترکیبی از قوانین و شیوههای دادرسی اقوام ایرانی و غیرایرانی تابع امپراتوری هخامنشیان.(هخامنشیان ملل تابع خود را در تبعیت از قوانین و آداب و رسوم خود آزاد می گذاشتند).

۴۴- درباره وضعیت دادرسی در دوران ساسانی شرحی بنویسید. در دوره ساسانی، تشکیلات قضایی گسترش یافت و نقش روحانیان زرتشتی در امور قضایی بیشتر از گذشته افزایش یافت.(گروهی از روحانیان زرتشتی که با قوانین دینی و احکام عرفی آشنایی داشتند، عهده دار امور قضاوت بودند).

۴۵- دهیوک(= دیاکو= مؤسس حکومت ماد)، در زمینه نظامی و جنگ آوری چه کرد؟ او اقدام به تشکیل سپاهی کرد. او به منظور مقابله با هجوم آشوریها، هگمتانه (= همدان کنونی) را به صورت دژی نظامی درآورد و استحکامات و قلعههای متعددی بنا کرد.

نکات: مؤسس حکومت ماد، دهیوک(دیاکو) بود. پایتخت مادها= هگمتانه. دشمن مادها= آشور. هدف از تشکیل حکومت ماد= دفاع در برابر حملات آشور. سلاحهای سپاه ماد شامل خنجر، سرنیزه، سپر، شمشیر، تیر و کمان و زوبین بوده است.

۴۶- هُورخِشتره(سومین پادشاه ماد) در زمینه نظامی و جنگ آوری چه کرد؟ او سپاه خود را به دستههای کمان داران، نیزه داران و سواران تقسیم کرد و در کنار آنان دستههای پشتیبانی، تدارکات و یگانهای بارکش قرار داد.(سلاحهای سپاه ماد شامل خنجر، سرنیزه، سپر، شمشیر، تیر و کمان و زوبین بوده است).

۴۷- وضعیت سپاه هخامنشی قبل از داریوش یکم چگونه بود؟ سپاه هخامنشی تا زمان داریوش یکم متکی بر واحدهای مختلف پیاده نظام بود که از قبایل، اقوام و ملل تابعه، به آن پیوسته بودند.

۴۸- داریوش در زمینه نظامی و نوسازی سپاه چه اقداماتی انجام داد؟ یکم: او در زمینه نظامی، نیروی ویژه ده هزار نفری به نام سپاه جاویدان(جوانان برومند پارسی) تشکیل داد که هیچگاه از تعدادشان کم نمیشد. چون هروقت سرباز یا فرماندهی بازنشسته یا کشته میشد، فوراً فرد جدیدی جایگزینش میشد. دوّم: تأسیس نیروی دریایی در خلیج فارس، دریای سرخ و دریای مدیترانه.

نکته ها: نام سپاه داریوش اول هخامنشی= سپاه جاویدان(هیچ وقت تعداد آن کم نمی شد. اعضای آن، جوانان برومند پارسی بودند). سلاح اصلی سواره نظام در سپاه پارسیان نیزه بود.

۴۹- گروههای مختلف سپاه هخامنشی را براساس اهمیت نام ببرید؟ ۱- سپاه جاویدان(جوانان پارسی) ۲- سواره نظام(که نیزه دار بودند). ۳- پیاده نظام

۵۰- چرا به گروهی از سپاه هخامنشی، سپاه جاویدان می گفتند؟ چون هرگاه سرباز یا فرماندهی بازنشسته یا کشته میشد، فوراً فردی جایگزین او می شد.

۵۱- اعضای سپاه جاویدان داریوش، چه کسانی بودند؟ جوانان برومند پارسی بودند که آموزشهای ویژه ای دیده بودند.

۵۲- داریوش در کدام نواحی نیروی دریایی تشکیل داد؟ در خلیج فارس، دریای سرخ و دریای مدیترانه.

۵۴- فرماندهی ناوهای جنگی هخامنشی چه کسانی بودند؟ پارسیان و مادیها.

۵۵- در نیروی دریایی هخامنشی چه کسانی خدمت می کردند؟ دریانوردان ملل مختلف تابع امپراتوری، از جمله فنیقیها، سوریها، مصریها، قبرسیها و مردمان آسیای صغیر در نیروی دریایی هخامنشیان خدمت میکردند

نکته ها: اشکانیان به نیروی سواره نظام اهمیت فراوان میدادند و در سپاه اشکانی، نیروی پیاده نظام نقش چندانی نداشت.

اساس تشکیلات نظامی اشکانیان سواره نظام چابکی بود که در هنگام سواری با تیر و کمان تیراندازی می کرد و باعث از هم پاشیدن لشکر دشمن می شد.

مهم ترین جنگ افزارهای این سپاه، تیر و کمان و نیزه بود. سواره نظام سنگین اسلحه نیز تشکیل دادند که مجهز به زره و کلاه خود بود.

۵۶- اساس تشکیلات نظامی اشکانیان چه گروهی بودند و چرا اهمیت داشتند؟ سواره نظام چابکی بود که در هنگام سواری (با تیر و کمان، و نیزه) تیراندازی می

کرد و باعث از هم پاشیدن لشکر دشمن می شد.

۵۷- دلیل توانمندی سواره نظام اشکانی، چه بود؟ گذشته صحرانوردی شان بود که به آنان توانایی تیر اندازی با کمان، در حین سوارکاری، را داده بود.

۵۸- فایده کاربرد صدای طبل در حملات اشکانی چه بود؟ استفاده از صدای طبل نیز در آغاز حملات سپاه اشکانی معمولاً وحشت بسیاری در لشکر دشمن

ایجاد می کرد و نظم آنها را به هم میریخت. (سورنا سردار معروف اشکانی با همین روش هراس بزرگی در سپاه کراسوس رومی ایجاد کرد و در نبرد حران پیروز شد).

۵۹- سورنا با چه روشی بر سپاه کراسوس رومی در جنگ حران پیروز شد؟ با روش ایجاد هراس از طریق صدای طبل.

نکته ها: در زمان ساسانیان، سپاه دائم و مجهز به وجود آمد. اصلیتترین بخش این سپاه را سواره نظام سنگین اسلحه (سر تا پا) زره پوش تشکیل میداد که به آن

اسواران گفته می شد. اسواران = سواره نظام سنگین اسلحه ای سر تا پا زره پوش ساسانی. اعضای سواره نظام جوانان طبقه اشراف و نجبا بودند.

ارتشتارستان = مدارس نظامی ساسانی

۶۰- درباره وضعیت سپاه ساسانی شرحی دهید. در آن زمان سپاه دائمی و مجهزی به وجود آمد. اصلیتترین بخش این سپاه را سواره نظام سنگین اسلحه زرهپوش

تشکیل میداد که به آن اسواران گفته می شد. سر تا پای اسواران با زرههای فلزی پوشیده شده بود و حتی اسبهایشان نیز پوشش زرهی داشتند.

بخش دیگری از سپاه ساسانی را سواره نظام سبک اسلحه که افراد آن مجهز به کمان بودند، تشکیل میداد.

پیاده نظام ساسانی عمدتاً شامل روستاییانی بود که اسلحه و تجهیزات مناسبی نداشتند و به لحاظ نظامی، چندان اهمیتی به آنان داده نمی شد.

از جمله ابتکارات نظامی ساسانیان، استفاده از فیل در جنگها بود. نیروی دریایی ساسانی از ابتدای تأسیس این سلسله به وجود آمد.

در دوران ساسانی، مدارس به نام ارتشتارستان وجود داشت که افراد ارتش در آنجا آموزش میدیدند. در آن زمان، کتابچه هایی با موضوعات تخصصی نظامی از

قبیل تشکیلات قشون، فنون جنگ، تیراندازی با کمان، تغذیه سپاهیان و مراقبت از اسبان وجود داشته که مربیان از آنها در آموزش استفاده می کرده اند.

۶۱- اردشیر بابکان و جانشینان او، از نیروی دریایی چه استفاده هایی می بردند؟ آنها برای برقراری امنیت و تحکیم سلطه خود بر خلیج فارس و دریای عمان و

سواحل جنوبی آن استفاده کردند.

۶۲- خسرو انوشیروان با استفاده از نیروی دریایی چه کرد؟ او یمن را از اشغال حبشیان که از سوی امپراتوری روم شرقی (رقیب ساسانیان) حمایت می شدند،

نجات داد و با بالمندب و خلیج عدن را تحت تسلط خود درآورد.

۶۴- درباره ارتشتارستان توضیحاتی دهید. در دوران ساسانی، مدارس به نام ارتشتارستان وجود داشت که افراد ارتش در آنجا آموزش میدیدند. شواهدی

وجود دارد که نشان میدهد در آن زمان، کتابچه هایی با موضوعات تخصصی درباره آموزشهای نظامی از قبیل تشکیلات قشون، فنون جنگ، تیراندازی با کمان،

تغذیه سپاهیان و مراقبت از اسبان وجود داشته که مربیان از آنها در آموزش سربازان استفاده می کرده اند.

- ۱- ویژگی‌های اقوام آریای مهاجر به ایران را بنویسید؟ از قبیله‌های گوناگونی تشکیل می‌شود که از نظر تبار و زبان خویشاوند بودند و باورهای دینی مشترکی داشتند.
- ۲- قبایل آریای پس از استقرار در مناطق مختلف ایران چه نوع جوامعی را به وجود آوردند؟ جوامع شبانی و روستایی.
- ۳- ساختار قبیله ای آریای ها چگونه بود؟ هر قبیله شامل تعدادی طایفه بود و طایفه نیز خود به چند خانواده برگ تقسیم می شد.
- ۴- تقسیم بندی اجتماعی سه گانه قبایل آریای را بر پایه‌ی شغل و پیشه افراد بنویسید؟ در این تقسیم بندی افراد جامعه به سه قشر روحانیان، جنگ جویان و کشاورزان و شبانان تقسیم شده بودن.
- ۵- وجود قشرهای سه گانه آریای در آغاز معرف چه بود؟ معرف نوعی تقسیم کار و دسته بندی حرفه ای به شمار میرفت و بنظر نمیرسد که قشری بر قشر دیگر برتری و امتیاز خیلی خاصی داشته است.
- ۶- چه عواملی موجب ایجاد نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و شکل گیری طبقات اجتماعی به معنایه واقعیه ان در بین قبایل آریای شد؟ پس از ان که اقوام آریایی حکومت تشکیل دادن سرزمین‌های مختلف را فتح کردند و به تدریج افراد و خاندان هایی که اداره ی حکومت را برعهده داشتند به ثروت بیشتر و منزلت بالاتر دست یافتند. تمرکز قدرت و ثروت در نزد عده ای خاص موجب ایجاد نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و شکل گیری طبقات اجتماعی به معنای واقعی ان شد.
- ۷- ایجاد نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و شکل گیری طبقات اجتماعی بین قبایل آریایی از چه زمانی آغاز شد؟ مادها.
- ۸- چرا در زمان هخامنشیان نابرابری های اجتماعی و اقتصادی میان گروه حاکم و مردم عادی افزایش یافت؟ به دلیل افزایش فتوحات و توسعه تشکیلات حکومتی.
- ۹- چگونه در زمان هخامنشیان طبقه ای از اشراف و بزرگان شکل گرفت؟ در دوران هخامنشیان اعضای خانواده‌های بزرگ که خانواده‌ی شاهی در راس آنها قرار داشت از طرف پادشاه به سمت حکومت شهری ها فرماندهی ارتش و سایر مناصب مهم حکومتی منصوب گردید. آنان دارایی‌های هنگفتی کسب کردند و صاحب زمین‌های وسیع به ویژه در مناطق مفتوحه شدند.
- ۱۰- چرا در زمان هخامنشیان قشر جنگجویان نسبت به دو قشر دیگر (روحانیان و کشاورزان و شبانان) در جایگاه بالاتری قرار گرفت؟ به دلیل اهمیت فتوحات.
- ۱۱- به طور کلی جامعه‌ی ایران در دوران اشکانیان شامل چه گروه‌های بود؟ شامل گروه حاکم و توده‌های مردم عادی بود.
- ۱۲- اعضای گروه حاکم در دوران اشکانیان به چند دسته تقسیم میشدند؟ به دو دسته: ۱ در مرتبه اول اعضای خاندان‌های شاهی و دیگر خاندان‌های قدرت مند قدیمی بودند ۲ توده مردم شامل کشاورزان شبانان ضاحبان حرف و صنایع و باز گانان بودند.
- ۱۳- در دوران اشکانیان اعضای خاندان‌های شاهی و خاندان‌های قدرت مند قدیمی چه مناصبی را در اختیار داشتند؟ مهم ترین منصب‌های سیاسی م نظامس مانند حکومن مناطق مخطلف کشور و فرماندهی سپاه و عضویت در مجلس ان زمان در اختیار داشتند.
- ۱۴- در دوران اشکانیان چه عاملی موجب گرد آمدن شمار چشمگیری از اسران جنگی شده بود؟ جنگهای پی در پی با دشمنان خارجی.
- ۱۵- در دوران اشکانیان اسیران جنگی در چه فعالیت‌های به کار گرفته میشدند؟ در فعالیت‌های کشاورزی ساختمان سازی معادن شاهی و خدمات خانگی به کار گرفته میشدند.
- ۱۶- نظام طبقاتی جامعه ایران در اصر ساسانی تحت تاثیر چه عواملی گسترش یافت و تثبیت شد؟ عامل اول تاسیس حکومت مرکزی قدرت مندی بود که خاندان ساسانی با توسعه‌ی تشکیلات اداری و دیوانی به وجود آوردند عامل دوم رسمیت یافتن دین زرتشتی و افزایش نفوذ و اختیار موبدان بود.
- ۱۷- توسعه تشکیلات اداری و دیوانی در دوره ساسانیان باعث افزوده شدن کدام قشر به طبقات حاکم شد؟ دبیران
- ۱۸- نظام طبقاتی عصر ساسانی برچه پایه هایی استوار بود؟ بر اصالت نسب و خون استوار بود. اشراف و بزرگان نسب و خون خودرا برتر از نسب و خون مردم عادی میدانستند و برخورداری از امتیاز ویژه را حق مسلم خویش می‌شماردند.
- ۱۹- تحرک اجتماعی و ارتقا طبقاتی در دوره ساسانی چگونه بود؟ تحرک اجتماعی و رفتن از طبقه ای به طبقه دیگر ممنوع و یا دست کم بسیار دشوار بود.
- ۲۰- نظام اجتماعی ایران در دوره ساسانیان چه ویژگی هایی داشت؟ در این دوره نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی میان طبقه حاکم یعنی خاندان ساسانی و اشراف سیاسی نظامی و دینی وابسته به آن از یک سو و توده مردم عادی از سوی دیگر افزایش یافت. طبقه فرادست و حاکم در مقایسه با گذشته گسترش چشمگیری یافت و در دوران خود دارای مراتب و درجات متفاوت گردید.

- ۲۱- اعضای طبقه فرا دست و حاکم در دوره ساسا نیان دارای چه امتیازی بود؟ صاحب مشاغل و مناصب عالی رتبه‌ی کشوری و اشکری و دارای زمین‌های فراوان بود. اشراف زادگان فقط به امور جنگی دیوانی ورشی‌های رزمی شکار و بزم می پرداختند و معمولاً دیگر فعالیت‌ها را دور از شا و مقام خویش میدانستند. زنان این طبقه با نوع لباس و زیورالات از دیگر زنان متمیز بودند.
- ۲۲- اعضای طبقه‌ی فرو دست یا عامه‌ی مردم در دوره ساسانیان به چه مشاغلی مشغول بودند؟ به طور موروثی به فعالیت‌های تولیدی و خدماتی مانند کشاورزی دامداری پیشه وری تجارت و انثال اهن مشغول بودند و بار سنگین مالیات‌های گوناگون را بر دوش می کشیدند.
- ۲۳- چرا در دوران ساسانیان موبدان زرتشتی مدافع نابرابری‌های اجتماعی و امتیاز طبقه‌ی حاکم بودند؟ آنان چنین وانمود می کردند که این تفاوت و امتیازها برای حفظ نظم و ثبات کشور لازم است و رفتن از طبقه‌ی ای به طبقه‌ی دیگر موجب فاسد شدن جامعه میشدند.
- ۲۴- جنبش مزوک چه پیامدهای در جامعه ساسانی برجای گذاشت؟ این جنبش پایه‌های نظامی طبقاتی ساسانی را به شدت لرزاند.
- ۲۵- کدام پادشاه ساسانی به اصاح امور اجتماعی و اقتصادی ناشی از جنبش مزدک پرداخت؟ خسرو انوشیروان.
- ۲۶- نتایج اقدامات خسرو انوشیروان برای اضلاع امور اجتماعی و اقتصادی ناشی از جنبش مزدک چه بود؟ در نتیجه‌ی این اقدامات قدرت و نفوذ اشراف و نجبای درجه‌ی اول کاهش یافت و بر قدرت و نفوذ اشراف و نجبای درجه دوم افزوده شد.
- ۲۷- هسته‌ی اصلی جامعه‌ی آریای نخست چه کسی بود؟ خانواده.
- ۲۸- ویژگی‌های خانواده‌های آریای‌های نخست چه بود؟ ۱- در آغاز بسیار گسترده بود و شامل پدر و مادر فرزندان و نوادگان برادران و خاهران عروس و دامادان عمو زادگان دایی زادگان و خاله زادگان و بستگان دیگر می شد. ۲- در این خانواده سلطیه پدر بر عضای ان نامحدود بود. ۳- پدر هم قاضی و هم مجری ادب و رسوم دینی و نگهبانی آتش خانه به حساب می آمد. ۴- مادر اگر چه اختیاراتی در حد اندازه‌ی پدر نداشت اما بانوی خانه محسوب می شد و مورد احترام همه بود. ۵- در خانواده‌ی کهن ایرن ازدواج درون گروهی بود و اعضای خانواده بری رفع نیاز مندی‌های مشترک مصرف می شد. ۷- دارایی‌های خانواده که در اختیار پدر قرار داشت قابل تقسیم و یا انتقال نبود و پس از مرگ او در اختیار پسر ارشد به عنوان ریس جدید خانواده قرار می گرفت.
- ۲۹- خانواده‌ی گسترده تا چه زمانی تداوم داشت؟ هخامنشی.
- ۳۰- چرا خانواده آریای پس از عهد هخامنش کوچک تر و محدود شد؟ پس از ان تحت تاثیر عوامل اقتصادی و اجتماعی به تدریج کوچک تر و محدود تر شد. همچنین با گسترش شهرها مخصوصاً در دوره‌ی ساسانیان بخشی از خانواده‌های روستایی به شهر مهاجرت کردند و در پیشه‌های گوناگونی اشتغال یافتند بدین گونه خانواده‌ی بزرگ با املاک و دارای‌های مشترک به تدریج به خانواده‌های کوچک تر با اموال مستقل تجزیه شد.
- ۳۱- چگونه اختیارات و قدرت پدر در خانواده‌ی آریای کاهش یافت؟ با توسعه‌ی تشکیلات قضایی و قشر روحانیان بخشی از اختیار پدر مانند قضاوت و اجرای مراسم و تشریفات دینی را بر عهد گرفتند.
- ۳۲- جایگاه و حقوق زنان به عنوان نیمی از جامعه در دوران باستان تحت تاثیر چه بود؟ تحت تاثیر آموزه‌های دین زرتشتی و فرهنگ عمومی قرار داشته است.
- ۳۳- براساس اوستا جایگاه زن در ایران باستان چگونه بود؟ در قسمت‌های از کتاب اوستا که منسوب به زرتشت است تفاوت چندانی میان مرد و زن وجود ندارد و شعار اصلی زرتشت یعنی گفتار نیک کردار نیک و پندار نیک به یکسانی بر ایزن و مرد توصیه شده است. تنها در بخشی‌هایی از اوستا که احتمالاً در زمان ساسانیان توسط موبدان تدوین شده موقعیت اجتماعی زن پایین تر از مرد قرار میگیرد.
- ۳۴- دو خصلت و ویژگی زن خوب در این زرتشتی چیست؟ پارسایی و عفت.
- ۳۵- لوح‌های گلی کشف شده از تخت جمشید بیانگر چه مسأله‌ی در مورد زنان دوریه هخامنش است؟ بیانگر ان است که در زمان هخامنشیان زن و مرد در کنار هم باحقوق برابر کار می کردند. تعدادی از کارکنان کارگاه‌های شاهی را زنان تشکیل می دادند و حتی مدیریت برخی از این کارگاه‌ها را بر عهده داشته اند و مردان زیر دست آنان کار میکردند.
- ۳۶- کدام یک از زنان در دوره‌ی ساسانی بر تخت سلطنت نشستند؟ تنی چند از زنان خاندان شاهی مانند همسر یزگرد دوم و دو دختر خسرو پرویز به نام‌های پوران دخت و ازرمیدخت بر تخت سلطنت نشستند.
- ۳۷- در اثار و متون دینی و حقوقی مربوط به دوره‌ی ساسانی و قرونه نخستین اسلامی چه مطالب و گزارش‌های در مورد حقوق اجتماعی و اقتصادی زنان آمده است؟ از جمله اینکه زن حق مالکیت و فعالیت اقتصادی داشت و میتوانست در آمد کسب کند و در اموال همسر خود شریک باشد. همچنین زن می توانست در دادگاه به سود خود اقامه‌ی دعوا کند.

- ۳۸ - جشن‌های بر گزار شده در ایران باستان ریشه در چه داشت؟ ای جشن ها پیوند تنگا تنگی با باورهای دینی و زندگی سیاسی اجتماعی و اقتضا مردم ایران به ویژه فعالیت‌های کشاورزی داشت.
- ۳۹ - ویژگی برجسته‌ی جشن‌های باستانی چه بود؟ عبادت و شکر گزتری به در گاه خداوند بزرگ بود.
- ۴۰ - مشهور ترین جشن‌های ایران باستان را نام ببرید؟ گاهنبارها نوروز مهرگان و سده.
- ۴۱ - جشن‌های گاهنبار ها چه بود؟ عبارت بود از شش جشن که به شکرانه‌ی افریده شدن عناصر اصلی خلقت: آسمان آب زمین گیاه جانوران و انسان در شش وقت معین از ماه‌های سالی بر گزار می شد.
- ۴۲ - جشن نوروز به چه کسی نسبت داده میشود؟ به جمشید نخستین پادشاه افسانه ای ایران نسبت داده می شود.
- ۴۳ - بر گزاری جشن‌های گوناگون در ایران باستان چه پیامدی مثبتی برای مردم داشت؟ فرصتی برای مردم بود که ضمن شادی تفریح و معاشرت با یکدیگر وفاداری خود را به پادشاه ابراز کنند.
- ۴۴ - جشن‌های ایران باستان چه تاثیری بر جامعه داشت؟ تاثیر زیادی بر اتحاد، و تقوت هویت جمعی ایرانیان در طول تاریخ داشته است.
- ۴۵ - در مراسم سوگواری در گذشتگان در ایران باستان چه کارهایی صورت گرفت؟ ضمن خواندن دعای نیکی ای شخص از دنیا رفته را یاد اوری می کردند.
- ۴۶ - چرا ایرانیان در برخی از جشنها مراسم ویژه ای را برای آرامش ارواح پدران و مادرانشان برگزار میکردند؟ جهت احترام خاصی که برای آنها قایل بودند.
- ۴۷ - ایرانیان باستان برای احترام به روح پدران و مادرانشان چه کار انجام دادند؟ در برخی جشن ها مراسم ویژه ای را برای آرامش ارواح پدران و مادران انجام می دادند.

درس سیزدهم : اقتصاد و معیشت.

الف: کشاورزی و دامداری

- ۱- منابع مهم درآمد سلسله‌های حکومتی ایران چه بود؟ مالیات‌های بخش کشاورزی.
- ۲- اقوام و طایفه‌های صحراگرد و دامدار آریایی چگونه به یکجا نشینی و کشاورزی روی آوردند؟ آنان در نتیجه تماس و همزیستی با بومیان ایران و همسایگان خود در بین النهرین.
- ۳- آموزه‌های (تعالیم) زرتشت [تشویق مردم به کشاورزی] تاثیری زیادی بر انتقال تدریجی آریاییان از زندگی چوپانی به زندگی کشاورزی داشت.
- ۴- اساس زندگی اقتصادی ایرانیان در عصر باستان چه بود؟ کشاورزی.
- ۵- عمده‌ی جمعیت ایران در دوره‌ی باستان را چه کسی تشکیل میداد؟ روستائیان.
- ۶- مهمترین محصولات کشاورزی در ایران باستان چه بود؟ عبارت بود از جو گندم برنج میوه و سبزی که به صورت دیم و آبی کشت میشدند.
- ۷- کشاورزی در دوره‌ی باستان چگونه زمین‌ها و باغ‌ها را آبیاری می کردند؟ با استفاده از آب رودخانه‌ها، چشمه‌ها و قنات‌ها.
- ۸- روستائیان ایرانیان باستان در کنار فعالیت‌های کشاورزی به چه کار دیگری می پرداختند؟ معمولاً تعدادی دام شامل گوسفند بز گاو اسب و شتر پرورش می دادند.
- ۹- در ایران باستان بیشتر زمین‌های کشاورزی (و حتی گله‌های دام) متعلق به چه کسانی بود و چگونه اداره می شد؟ متعلق به خاندان شاهی، مقامات حکومتی، اشراف، روحانیون بزرگ و سرپرستان معابد و یا سرپرستان آتشکده‌ها بود. آنان از طریق نمایندگان خود املاکشان را اداره می کردند و یا اجاره می دادند.
- ۱۰- شاهان هخامنشی به منظور تشویق و توسعه‌ی کشاورزی چه اقداماتی انجام دادند؟ یکم: افرادی را که اقدام به آبادانی زمین‌های بایر می نمودند تا پنج نسل از پرداخت مالیات معاف میکرد. دوم: کندن قنات، احداث بند و یا سد بر روی رودها، و حفر نهر برای انتقال آب.
- ۱۱- کندن قنات از ابتکارات چه کسانی می باشد؟ ایرانیان باستان.
- ۱۲- هدف ایرانیان باستان از کندن قنات چه بود؟ برای تامین آب در نواحی خشک و کم باران بود.
- ۱۳- احداث و نگهداری قنات‌ها سدها و آراه‌ها بر عهده‌ی چه کسانی بود؟ حاکمان و مالکان بزرگ.
- ۱۴- در دوران ساسانی به رئیس روستائیان و کشاورزان چه می گفتند؟ واستریوشان سالار.
- ۱۵- وظیفه‌ی واستریوشان سالار چه بود؟ یکم: گردآوری مالیات‌های کشاورزان، دوم: تلاش برای توسعه و ترویج آبادانی و کشاورزی.
- ۱۶- هدف دولت ساسانیان از ایجاد سدها و آب بندهای متعدد بر رودها به خصوص رودهای دجله و فرات و کارون چه بود؟ آبیاری زمین‌های کشاورزی.
- ۱۷- در دوره‌ی ساسانیان کشاورزی در کدام منطقه توسعه‌ی زیادی پیدا کرد؟ در زمین‌های حاصل خیز بین النهرین (آورستان/سواد)، خوزستان و سیستان.
- ۱۸- مالیات و اجاره بهای کشتزارهای کدام منطقه منبع درآمد زیادی برای ساسانیان بود؟ آورستان.
- ۱۹- چه عاملی در اواخر دوره‌ی ساسانیان ضربه‌ی سنگینی بر اقتصاد آنان وارد کرد؟ طغیان رودخانه‌های دجله و فرات و خراب شدن آب بندها و سدها.
- ۲۰- گسترش راهها و توسعه‌ی تجارت در عصر باستان چه تاثیری بر کشاورزی داشت؟ گشت گونه‌های جدیدی از گیاهان و درختان در سرتاسر قلمرو پهناور سلسله‌های ایران، معمول گردید. همچنین در آن عصر، گونه‌هایی از گیاهان و درختان از ایران به اروپا و چین رفت، و یا از آنجاها به ایران آمد.

ب: راه و حمل و نقل.

- ۲۱- راه‌ها و وسایل حمل و نقل از چه نظر اهمیت فوق العاده‌ای دارند؟ از نظر سیاسی و نظامی و اقتصادی و مخصوصاً تجاری.
- ۲۲- ایجاد شبکه‌ی وسیعی از جاده‌ها در دوره‌ی هخامنش موجب چه شد؟ مراکز اصلی حکومت را به یکدیگر و همچنین به کشورهای همسایه وصل میکرد.
- ۲۳- مهمترین جاده‌ای که در دوره‌ی هخامنش ساخته شد چه بود؟ جاده‌ی شاهی بود که به فرمان داریوش بزرگ احداث گردید.
- ۲۴- ویژگی‌های جاده‌ی شاهی در دوره‌ی هخامنش چه بود؟ این جاده (به طول بیش از ۲۴۰۰ کیلومتر) شوش (یکی از پایتخت‌های هخامنشی) را به شهر «سارد» (در آسیای صغیر=ترکیه) متصل می کرد و به گفته‌ی «هروُدوت» در طول جاده‌ی شاهی به فاصله‌ی هر ۲۵ یا ۳۰ کیلومتر ایستگاه‌هایی با امکانات فراوان برای مسافران و کاروان‌ها ایجاد شده بود.

۲۵- فنون و مهارت‌های جاده سازی در دوران هخامنش چه پیشرفت‌هایی کرد؟ در جاهایی که زمین سست یا باتلاقی بود جاده را سنگ فرش می کردند جاده ها در آن زمان به گونه ای ساخته می شد که آرا به ها (=گاریها) به آسانی بتوانند حرکت کنند.

۲۶- چه حیوانات و وسایلی در دوره‌ی هخامنش در حمل و نقل مورد استفاده قرار می گرفت؟ اسب، الاغ و شتر همچنین از آرا به و گاری‌های دوجرخ و چهارچرخ که توسط اسب کشیده می شدند بهره‌ی فراوانی می بردند.

۲۷- داریوش بزرگ چه کسی را مامور کشف مسیرهای آبی کرد؟ اسکیل‌اس.

۲۸- نتیجه‌ی مأموریت اسکیل‌اس چه بود؟ وی مسیر رود سند را تا اقیانوس هند ادامه داد و سپس با عبور از دریای سرخ به مصر رسید در نتیجه‌ی این سفر برای نخستین بار مسیر دریایی میان هند و مصر شناسایی شد.

۲۹- اقدامات مهم و مدیرانه‌ی داریوش در زمینه‌ی توسعه‌ی راههای دریایی چه بود؟ توضیح دهید. اتصال دریای سرخ به رود نیل بود. او هنگام سفر به مصر دستور داد با حفر آبراه (کانالی) دریای سرخ به رود نیل متصل گردید، تا امکان تردد کشتی ها میان این رود و دریا فراهم آید.

۳۰- در دوره‌ی فرمان رویی هخامنش چه تحولی در زمینه‌ی دریانوردی صورت گرفت؟ دریانوردی و حمل و نقل دریایی به طور چشمگیری رونق گرفت. توسعه پیدا کردند و بندرهای جدیدی بنا گردید. همچنین در آن زمان کشتی هایی با ظرفیت حمل چندصد تن کالا ساخته شد.

۳۱- در دوران فرمانروایی اشکانیان و ساسانیان در زمینه‌ی راه ها و حمل و نقل چه اقداماتی صورت گرفت؟ راه ها و وسایل ارتباطی از اهمیت فوق العاده ای برخوردار بودند و توجه زیادی به نگهداری و امنیت جاده ها صورت می گرفت در این دوران همانند زمان هخامنشیان چاپارخانه ها همچنان دایر بودند کاروانسراهای جدیدی در مسیر راه ها ساخته شد و چاه ها و قنات هایی برای تامین آب آنها حفر گردید.

۳۲- بقایای کاروانسراها و پلهای برج مانده از دوره‌ی ساسانی نشان دهنده‌ی چیست؟ نشان می دهد که در آن زمان توجه خاصی به بازسازی و توسعه‌ی جاده ها می شده است.

۳۳- در دوران ساسانیان در زمینه‌ی دریانوردی و کشتی رانی چه اقداماتی صورت گرفت؟ به دستور پادشاهان ساسانی بنادر و اسکله‌های متعددی به خصوص در خلیج فارس و دریای عمان ساخته شد. و کشتی ها و دریانوردان ایرانی حضور چشمگیری در دریا و اقیانوس ها داشتند.

۳۴- به گفته‌ی مورخان اهالی کدامیک از بنادر خلیج فارس در دریانوردی و صیادی مهارت زیادی داشتند؟ بندر سیراف.

۳۵- نقش و اهمیت راه ها در دوره‌ی باستان چه بود؟ ۱- امکان جابجایی مسافر و کالا را فراهم می آوردند. ۲- در انتقال اندیشه ها و فرهنگ ها نیز نقش مهمی داشتند. ۳- از طریق مسیرهای زمینی و دریایی بود که فرهنگ و هنر و معماری اقوام و جوامع عهد باستان در بخش‌های وسیعی از جهان آن روزگار تاثیر

گذاشتند. ۴- بسیاری از آیین ها و دین‌های باستانی از طریق جاده‌های از شرق به غرب عالم و یا بالعکس راه یافتند.

پ: پول، اوزان و مقیاس ها

۳۶- تا زمان داریوش بزرگ وضعیت پول در بیشتر نواحی تحت فرمان حکومت هخامنشی چگونه بود؟ سکه (پول) رواج چندانی نداشت و مبادله‌ی کالا به صورت پایاپای انجام میگرفت. حقوق و دستمزدها نیز به صورت کالا پرداخت میشد. سکه‌های طلا و نقره بیشتر در مناطق مثل بابل، لیدی و شهرهای فینیقی نشین سواحل شرقی دریای مدیترانه رایج بود.

۳۷- داریوش در زمینه‌ی ضرب سکه چه اقداماتی انجام داد؟ سکه هایی با وزن و عیار مشخص ضرب کرد که در سرار قلمرو هخامنش و حتی فراتر از آن اعتبار داشت.

۳۸- سکه‌های طلای داریوش چه نام داشت؟ دریکی. [سِگَه‌ی طلا= دریکی * سِگَه‌ی نقره= شِکیل]

۳۹- ضرب سکه‌های طلا در انحصار چه کسی بود؟ در انحصار شاه بود و شهری‌ها (= ساتراپ ها) با اجازه‌ی پادشاه می توانست سِگَه‌ی نقره ضرب کند.

۴۰- نظام پولی که داریوش هخامنشی ایجاد کرد چه نتیجه ای داشت؟ معیاری برای ارزش گذاری کالاها و خدمات در نواحی مختلف پادشاهی هخامنشی شد. و عامل مهمی در بسط و گسترش تجارت داخلی و خارجی بود.

۴۱- وضعیت پول در دوره‌ی اشکانیان و ساسانیان چگونه بود؟ کاربرد پول به خصوص در شهرها گسترش یافت و سکه‌های نقره ای و مسی در مبادلات تجاری در منطقه‌ی وسیعی به جریان افتاد.

۴۲- هخامنشیان واحدهای وزن و اندازگیری کدام دولت را حفظ کردند؟ ایلامیان.

۴۳- به دستور کدام پادشاه واحدهای وزن و اندازگیری مشخصی برای شهریاری هخامنشی تعیین شد؟ داریوش بزرگ (= داریوش یکم).

۴۴- چرا پیمانانه یا کیل در زندگی اقتصادی دوره‌ی هخامنشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بود؟ چون در آن روزگار میزان و مقادیر مواد خوراکی را بجای وزن کردن با پیمانانه تعیین می کردند.

ت: صنعت و تجارت.

۴۵- حکومت هخامنشی چگونه کمک شایانی به رونق اقتصادی و توسعه‌ی صنعت کرد؟ با یکپارچه ساختن سرزمین‌های ثروتمند و متمدنی که مردم آنها دارای تجربیات فراوانی در تولید کالاهای مختلف بودند.

۴۶- آثار و اشیای برجا مانده از دوره‌ی هخامنشی بیانگر پیشرفت چه صنایعی می باشند؟ صنایع فلزکاری صافکاری و بافندگی.

۴۷- محتوای لوح‌های گلی کشف شده از خزانه‌ی تخت جمشید چه مسائلی را در زمینه‌ی صنعت معلوم می سازد؟ معلوم میشود که در زمان هخامنشیان کارگاههایی وجود داشته است که متعلق به شاه بوده اند و اشیای و خوراکی‌های مربوط به کاخ شاهی را تولید می کردند. استادکاران و صنعتگرانی از سرتاسر قلمرو پهنای هخامنشی در این کارگاهها مشغول به کار بودند.

۴۸- وضعیت صنعت در دوره‌ی سلوکیان اشکانیان و ساسانیان چگونه بود؟ شواهد و مدارک تاریخی دلالت بر رونق نسبی تولیدات صنعتی در دوران سلوکیان و مخصوصا اشکانیان دارد. در دوران فروان رویی ساسانیان همگام با توسعه‌ی شهرنشینی صنعت نیز رشد کرد و کیفیت کالاهای تولیدی بهتر شد.

۴۹- کدام صنعت در دوره‌ی ساسانیان ترقی شایانی کرد؟ صنعت بافندگی بخصوص بافت پارچه‌های ابریشمی.

۵۰- حکومت ساسانی در زمینه‌ی تولید ابریشم چه اقداماتی انجام داد؟ با در اختیار گرفتن واردات ابریشم خام از چین و کوچاندن بافندگان ماهری از قلمروی رم در شام (سوریه) به ایران کارگاه‌های بافندگی متعددی را در شوش، جندی شاپور (گندی شاپور) و شوشتر ایجاد کرد. این کارگاه ها نوعی پارچه‌ی ابریشمی و زربافت را تولید میکردند که در جهان آن روز شهرت و مشتریان فراوانی داشت.

۵۱- در دوره‌ی ساسانی کارگاههای بافندگی متعلق به حکومت چه کاری را انجام میدادند؟ کالاهای مورد نیاز شاه درباره‌ی سپاه و تشکیلات اداری را تامین می کردند.

۵۲- از چه زمانی تجارت داخلی و خارجی در ایران باستان توسعه پیدا کرد؟ پس از شکل گیری حکومتی قدرتمند توسط اقوام آریایی در ایران به خصوص در پی روی کار آمدن حکومت هخامنشیان.

۵۳- پیدا شدن سکه‌های هخامنشی و مصنوعات نواحی تابعه‌ی این سلسله در سواحل رودهای دانوب و رُن در مرکز اروپا و سیلان در جنوب آسیا نشان دهنده‌ی چیست؟ نشان هایی از برقراری روابط بازرگانی با سرزمین‌های دور است.

۵۴- کدام شهر در قلب پادشاهی هخامنشی مرکز تجاری مهمی به شمار میرفت؟ بابل.

۵۵- بنادر کدام دریاها مراکز اصلی تجارت دریایی دوره هخامنشی محسوب می شدند؟ بنادر خلیج فارس و نیز بنادر واقع شده در سواحل شرقی دریای مدیترانه.

۵۶- تجارت در عهد هخامنشیان شامل چه کالاهایی بود؟ شامل انواع مختلفی از مواد اولیه مانند فلزات و چوب محصولات کشاورزی و دامی و تولیدات صنعتی می شد. بخش قابل توجهی از کالاهای تجاری را اجناس مورد نیاز مردم مانند اساس منزل ظروف آشپزخانه و مواد خوراکی تشکیل میداد.

۵۷- وضعیت تجارت در دوران حکومت سلوکیان چگونه بود؟ رونق گذشته را نداشت. از حجم مبادله‌ی کالاهای ارزان قیمت کاسته شد و در عوض اشیای تجملی جای آن را گرفت.

۵۸- چرا با به قدرت رسیدن اشکانیان بار دیگر جریان داد و ستد به خصوص بازرگانی خارجی رونق اساسی گرفت؟ عامل مهم این رونق برقراری روابط سیاسی و تجاری میان ایران و چین و در پی آن گشایش جاده‌ی معروف ابریشم بود.

۵۹- نقش ایران در دوره‌ی اشکانیان در تجارت باستان چه بود؟ ایران به عنوان واسطه تجاری بزرگ میان چین و هند، و نیز با اروپا عمل می کرد.

۶۰- چرا در زمان اشکانیان در آمد هنگفتی از حقوق گمرکی و عوارض حمل و نقل و راهداری نسبب آنان می شد؟ زیرا در آن زمان اشکانیان ابریشم چین و ادویه هندوستان مشتریان زیادی در قلمرو رم داشت.

۶۱- وضعیت تجارت در دوران ساسانیان چگونه بود؟ در دوران فرمان رویی ساسانیان تجارت در مسیرهای زمینی و دریایی گسترش چشمگیری پیدا کرد. بازرگانان ایرانی در مناطق وسیعی از جهان آن روزگار از چین تا شرق آفریقا و مرکز اروپا مشغول داد و ستد بودند.

ث: درآمدها و مخارج

۶۲- حکومت ها برای اداره ی قلمرو و حفظ قدرت و تامین هزینه های گوناگون نیازمند چه بودند؟ همواره نیازمند منابع درآمد پایدار و مطمئنی بودند و در واقع اقتدار و عظمت حکومت ها بستگی به منابع مالی و موجودی خزانه ی آنها داشت.

۶۳- به طور کلی عمده ترین منابع درآمد حکومت در دوران ایران باستان چه بود؟ عبارت بود از: انواع مالیات ها شامل مالیات کشاورزی و دام، مالیات پیشه وران و مالیات سرانه؛ عوارض گمرکی، حمل و نقل و راه داری و حقوق بهره برداری از معادن و جنگل ها.

۶۴- وضعیت اقتصادی و معیشت ایران و دوران باستان همواره تحت تاثیر چه عواملی قرار داشت؟ عوامل سیاسی و مدیریتی و اقلیمی.

۶۵- وضعیت اقتصادی دوره ی باستان در زمان صلح و در زمان جنگ و آشوب چگونه می شد؟ در زمانهایی که صلح آرامش، امنیت و آرامش حکمفرما بود و زمامدارانی لایق و کارداران حکومت می کردند، فعالیت های اقتصادی شرایط خوبی داشت و مردم با خیال آسوده به کسب و کار می پرداختند و از حداقل امکانات برخوردار بودند؛ اما در دورانی که حکومت مرکزی ضعیف و آشوب و نا امنی فراگیر می شد و یا دشمنان خارجی به ایران هجوم می آوردند اوضاع و شرایط اقتصادی به هم می ریخت و رونق و آبادانی از بین می رفت.

۶۶- چه عواملی بر وضعیت اقتصادی ایران باستان تاثیر منفی می گذاشت؟ عوامل طبیعی و اقلیمی به خصوص خشکسالی و سیل و طغیان رودخانه ها و تخریب سدها.

۶۷- چه عواملی موجب رکود و افت تولید در ایران باستان می شد؟ یکم: بیماری های فراگیر و کُشنده ای (مثل طاعون و وبا). دوّم: عوامل طبیعی و اقلیمی به خصوص خشکسالی و سیل و طغیان رودخانه ها و تخریب سدها.

۶۸- بروز بیماری های فراگیر و کُشنده ای چون طاعون و وبا موجب چه می شد؟ موجب مرگ و میر گسترده ی نیروی کار و در نتیجه رکود و افت تولید می شد.

درس ۱۴: دین و اعتقادات

۱- اعتقادات کهن آریایی بر اساس اساطیر کهن و مندرجات اوستا و سنگ نوشته ها چگونه بود؟

یکم. اقوام آریایی مهاجر به ایران مثل آریایی های هند خدایان متعددی را میپرستیدند و آنها را بلع (بخشنده)، اهوره (سرور) و امرتا (بی مرگی) میخواندند.

دوم. آنان برای خشنودی خدایان حیوانات را قربانی میکردند و سرودها و نیایش ها (دعاها)ی گوناگونی می خواندند.

سوم. افرادی با عنوان مغ مراسم و تشریفات دینی را اجرا میکردند.

چهارم. اقوام آریایی بر خلاف مردمان ایلام، بین النهرین، یونان و... برای خدایان خویش معابد با شکوه می ساختند.

پنجم. آریاییان همچنین برخی عناصر طبیعی مانند آب آتش و خاک را مقدس می شمردند.

۲- مراسم و تشریفات دینی آریاییان را چه کسانی اجرا میکردند؟ افرادی به نام مغ.

۳- چرا اقوام آریایی بر خلاف مردمان دیگر برای خدایان خویش معابد باشکوه نمی ساختند؟ آنان اعتقاد داشتند که نفوذ و قدرت خدایانشان محدود به ناحیه و شهر خاصی نمیشود، بلکه تمام قلمرو گیتی را در برمیگیرد.

۴- کدام پیام آور (پیامبر) در میان ایرانیان باستان ظهور کرد؟ زرتشت.

۵- زردشت در چه زمانی میزیست؟ بیشتر پژوهشگران احتمال می دهند که زرتشت در قرنهای هفتم و ششم پیش از میلاد میزیسته است.

۶- اساس تعالیم زرتشت بر چه چیزهایی قرار دارد؟ بر یگانگی و پرستش اهورا مزدا قرار دارد.

۷- تعالیم زرتشت را بنویسید؟ ۱. اهوره مزدا آفریدگار همه چیز (آسمان، زمین، خورشید، ماه، ستارگان، آبها، گیاهان، روشنایی و تاریکی) است.

۲. هیچ چیز از دایره قدرت و خواست او بیرون نیست.

۳. گروهی از موجودات الهی که امشاسپندان یا جاودان مقدس خوانده می شدند اهورا مزدا را در امر آفرینش و اداره امور جهان یاری می کنند.

۴. دو نیرو یا مینوی نیک و بد جهان وجود دارد. آن کسیکه نیک و خیر را برگزیده، پیرو اهورا مزدا و آن کسیکه بد و شر را انتخاب می کند، پیرو اهریمن شمرده میشود.

۵. زرتشت به پیروانش سفارش می کرد که مینوی نیک را برگزیده و پندار نیک، گفتار نیک و کردار نیک را سرمشق زندگی خود قرار دهند.

۶. از دیگر آموزه‌های مهم زرتشت، اعتقاد به جهان آخرت و روز واپسین است (روزی که درباره‌ی اعمال انسان، داوری خواهد شد. انسانهای نیک به

جرگه‌ی یاران اهوره مزدا خواهند پیوست و انسانهای بد، به دوزخ افکنده و برده‌ای اهریمن خواهند شد.

۸- منظور از امشاسپندان (یا جاودانان مقدس) چه کسانی هستند؟ گروهی از موجودات الهی که اهوره مزدا را در امر آفرینش و اداره‌ای امور جهان یاری میکنند.

۹- منظور از جهان آخرت و روز واپسین در تعالیم زرتشت چیست؟ روزیکه درباره‌ی اعمال انسان در جهان داوری خواهد شد و نیکان به جرگه‌ی یاران اهوره مزدا خواهند پیوست و بدان به دوزخ افکنده و برده اهریمن خواهند شد.

۱۰- زرتشت با کدام یک از آداب نیایش رایج در جامعه‌ی خود مخالف بوده؟ با قربانی کردن و کشتار بی رویه‌ی حیوانات به ویژه گاو مخالف بود و برگزار کنندگان آن‌ها را نکوهش کرده است.

۱۱- کتاب مقدس ایرانیان باستان و زرتشتیان چه نام دارد؟ اوستا.

۱۲- بر پایه‌ی داستانهای باستانی نسخه از اوستا که در زمان هخامنشیان بر پوست گاو نوشته شده بود چگونه از بین رفت؟ بر اثر آتش سوزی تخت جمشید بدست اسکندر مقدونی از بین رفت.

۱۳- کدام پادشاه‌های اشکانی اقدام به گردآوری اوستا نمود؟ بلاش یکم.

۱۴- در زمان کدام پادشاه ساسانی اوستا به خط و زبانی نگارش یافت؟ شاپور دوم ساسانی.

۱۵- دین و اعتقادات مادی‌ها چه بود؟ شواهدی وجود دارد که نشان میدهد که آنها اهوره مزدا و برخی از خدایان کهن ایرانی همچون میترا را ستایش میکردند روحانیون مادی که مُغ نامیده میشدند برگزاری آیین‌های دینی (مثل خاندن نیایشها و سرودها و قربانی کردن را بر عهده داشتند.

۱۶- بعد از آمدن دین زرتشت مُغان چه وضعیتی در جامعه پیدا کردند؟ بعد ها که به تدریج دین زرتشتی را پذیرفتند به پیشوایان دینی زرتشتی تبدیل شدند. آنان نقش مهمی در آمیختن اعتقادات ادیان کهن با تعالیم زرتشت داشتند.

۱۷- کدام منابع آگاهی‌های ارزشمندی درباره‌ی باورها آداب و مراسم دینی پارسیان ارائه می کنند؟ سنگ نوشته ها + نوشته‌های یونانی (به ویژه تاریخ هردوت) + کاوش‌های باستان شناسی.

۱۸- نظر پژوهش گران برجسته ایرانی و غیر ایرانی در خصوص پیروی هخامنشیان از دین دین زرتشتی چیست؟ عده‌ای از آنان بر پایه برخی از مندرجات

سنگ نوشته ها و دیگر شواهد استدلال میکنند که هخامنشیان زرتشتی بوده اند. اما گروهی دیگری این نظر را قبول ندارند و می گویند شاهان هخامنشی به باورهای کهن ایرانی اعتقاد داشته اند.

۱۹- با ذکر مثالی بنویسید سیاست مذهبی پادشاهان هخامنشی نسبت به اقوام تحت سلطه خود چگونه بود؟ پادشاهان هخامنشی مردم در پیروزی از دین خود آزاد میگذاشتند و فرهنگ و عقاید اقوام تابع حکومت خود را محترم میشمردند مثلاً رفتار آزاد منشانه کوروش بزرگ با مردمان مغلوب و احترام او به دین و آداب و رسوم این مردمان در آن زمان پدیده جدیدی بود. سطرهایی از منشور کوروش به این مطلب اشاره دارد که او وقتی بابل را بدون خون ریزی و غارت فتح کرد. به نیایش و ستایش مردوک (خدای بزرگ بابلیان) پرداخت در حالی که فرمان روایان آن زمان معمولاً پس از تصرف شهر یا کشوری ساکنان آنجا را قتل عام کرده، معابدشان را غارت و به خدایان آنان اهانت میکردند.

۲۰- وضعیت دینی ایران در دوره سلوکیان و اوایل اشکانیان چگونه بود؟ اسکندر مقدونی و شاهان سلوکی کوشش بسیار کردند تا زبان فرهنگ و باورهای یونانی را در ایران ترویج کند اما بیشتر ایرانیان بر دین سُنتها آداب و رسوم نیاکان خود باقی ماندند از این رو در دوران سلوکیان و اشکانیان و علاوه بر اهوره مزدا خدایان کهن ایرانی همچون مهر (میترا) و آناهیتا هم ستایش میشدند برخی از پادشاهان اشکانی به تقلید از یونانیان معابدی برای آناهیتا ساختند.

۲۱- وضعیت دین زردشت در دوره اشکانی چگونه بود؟ در اواسط دوره اشکانیان دین زرتشتی نفوذ و گسترش چشمگیری یافت و برخی از پادشاهان اشکانی به این دین گرویده و یا از آن پشتیبانی کردند. گفته میشود یکی از شاهان این سلسله (بلاش یکم) دستور داد متون پراکنده اوستا باید گردآوری شود. برخی از شاهان اشکانی تصویر آتشدانی را که نشانه گرایش آنان به کیش زرتشتی بود بر روی سکه‌های خود نقش کرده اند.

۲۲- در عهد اشکانی ستایش کدام ایزد در قلمرو آسیای صغیر راه یافت؟ ایزد (خدای) مهر (میترا).

۲۳- سیاست مذهبی اشکانیان نسبت به اقوام و مردمان تحت سلطه خود چگونه بود؟ اشکانیان نیز همانند هخامنشیان، حامی سیاست آزادی دینی بود. ایرانیان و دیگر مردمان که تحت فرمان روایی حکومت اشکانی زندگی میکرد در ستایش خدایان و انجام مراسم دینی خود آزاد بودند.

- ۲۴- نتیجه سیاست آزادی دینی اشکانیان چه بود؟ زمینه‌های مناسبی را برای همزیستی مسالمت آمیز پیروان ادیان و عقاید مختلف فراهم آورد از این رو یونانی تبارانی که در ایران می‌زیستند بدون هیچ مزاحمتی خدایان خود را می‌پرستیدند.
- ۲۵- وضعیت ادیان غیر زرتشتی و غیر ایرانی در دوره اشکانی در ایران چگونه بود؟ یهودیان نیز ایران را پناهگاه مناسبی برای خود می‌شمردند پیروان دین مسیح هم که در معرض آزار و اذیت حکومت روم قرار داشتند در قلمرو اشکانیان احساس امنیت و آزادی میکردند آیین بودایی از آیین هایی بود که در آن دوره به ایران نفوذ کرد و مبلغان بودایی در سر زمین‌های شرقی حکومت اشکانی به تبلیغ اندیشه و آموزه‌های بودا می‌پرداختند.
- ۲۶- منابع و آگاهی‌ها درباره وضعیت دینی در دوره ساسانی و سیاست دینی ساسانیان چه می‌باشد؟ منابع این اخبار و آگاهی‌ها عبارتند از سنگ نوشته‌ها، نقش برجسته‌ها، شواهد باستان شناسی، سکه‌ها، کتاب‌های دینی، اندرز نامه‌ها زرتشتیان، برخی آثار مورخان مسلمان یونانی و رومی، و شاهنامه فردوسی.
- ۲۷- چرا دوره ساسانیان اهمیت بسزایی در تاریخ دین زرتشتی دارند؟ زیرا حکومت ساسانی این دین را دین رسمی ایران اعلام کرد.
- ۲۸- نتایج رسمی شدن دین زرتشت در دوره ساسانی چه بود؟ با این اقدام دین و سیاست به هم گره خوردند از یک سو پادشاهان ساسانی به پشتیبانی کامل از دین رسمی پرداختند و از سوی دیگر روحانیان زرتشتی قدرت و حاکمیت شاهان ساسانی را تأیید کرده‌اند. نفوذ و قدرت روحانیان زرتشتی به طرز زیادی افزایش یافت.
- ۲۹- در رأس روحانیون زرتشتی چه کسی قرار داشت؟ روحانی برجسته با عنوان موبدان و موبد قرار داشت.
- ۳۰- پادشاهان ساسانی معمولاً برای چه اموری باموبدان مشورت میکردند؟ برای تصمیمگیری در مسائل مهم حکومتی.
- ۳۱- در دوره ساسانی سلسله مراتب روحانیان زرتشتی پس از موبدان موبد عهده دار چه مسئولیت‌هایی بودند؟ عهده دار مسئولیت‌هایی مانند قضاوت و دادرسی.
- ۳۲- چه عواملی در دوره ساسانی موجب شد موبدان اقدام مکتوب کردن اوستا شفاهی کنند؟ تحولات دینی این اصل از جمله پیشرفت دین مسیح در قلمرو ساسانی و در گرفتن مباحثات اعتقادی میان پیروان ادیان مختلف باعث که موبدان برای اینکه در مقام بحث و جدل سند و مدرک قابل استنادی در اختیار داشته باشند اقدام به مکتوب کردن اوستای شفاهی کنند.
- ۳۳- نقش آتش در دین زرتشتی چه بود؟ در دین زرتشتی آتش عنصری مقدس بود و زرتشتیان با نیایش در برابر آتش، اهوره مزدا را ستایش میکردند به همین دلیل در دوره ساسانیان آتشکده‌های بسیاری در شهرها و روستاهای ایران ساخته شد.
- ۳۴- بزرگ‌ترین و شکوه‌مندترین آتشکده‌های دوره ساسانی را ذکر کنید؟ ۱. آتشکده آذربرزین مهر در خراسان مخصوص کشاورزان.
۲. آذر گشنسپ در آذربایجان ویژه شاهان. ۳. آذر فرنبغ در فارس خاص موبدان.
- ۳۵- در کدام دوره اوستا به زبان پهلوی ترجمه و شرح و تفسیرهایی بر آن نوشته شد؟ در عصر ساسانیان.
- ۳۶- مهم‌ترین و مفصل‌ترین کتاب‌های اعتقادی که بر اساس تعالیم زرتشت به زبان پهلوی تعلیم گردید را نام ببرید؟ ۱. دینکرد که دانشنامه‌ای مشتمل بر عقاید زرتشتی است ۲. کتاب بندهش.
- ۳۷- از چه زمانی در دوره ساسانی گروه‌های غیر زرتشتی (مثل مانویان و مسیحیان) با مشکلاتی روبه‌رو شدند؟ با رسمیت یافتن دین زرتشتی و نیرومند شدن موبدان.
- ۳۸- اعتقادات مانی را بیان کنید؟ مانی با ترکیب آموزه‌هایی از دین‌های زرتشتی، مسیحی و بودایی آیین جدیدی را عرضه کرد مانی عقیده داشت که او و پیامبران پیش از وی آمده‌اند تا روح را که از دنیای نور است از جهان مادی و تاریکی برهانند و انسان را به رستگاری برسانند.
- ۳۹- مانی از کدام پادشاه ساسانی برای تبلیغ عقاید خود اجازه گرفت؟ شاپور یکم.
- ۴۰- مانی و پیروانش برای تفهیم مطالب خود (در کتاب هایشان) چه شیوه‌ای را به کار گرفتند؟ کتاب‌های خود را به زبان‌های مختلف می‌نوشتند و گاه از نقاشی استفاده میکردند.
- ۴۱- مانی عقاید خود را در چه کتابی نوشت؟ در کتابی به عنوان شاپورگان نوشت و به شاپور هدیه کرد.
- ۴۲- برخورد موبدان با مانی چگونه بود؟ موبدان به شدت با آیین مانوی مخالف بودند. آنان پس از شاپور اقدامات خود را برای نابودی مانی و مانویان تشدید کردند.
- ۴۳- مانی در زمان کدام پادشاه ساسانی اعدام شد؟ در زمان بهرام یکم.
- ۴۴- سرنوشت پیروان مانی پس از مرگ مانی چه شد؟ پیروان او که تحت تعقیب و شکنجه قرار گرفته بودند به مناطق مرزی امپراتوری ساسانی و یا سرزمین‌های دیگر گریختند. (تایپ از مهدی فرزانه گ ۳).

درس ۱۵: زبان و آموزش

- ۱- مردمان چه منطقه ای در ایران به زبان ایلامی سخن می گفتند؟ مردمان جنوب غربی فلات ایران.
- ۲- در دوران هخامنشی کدام زبان به عنوان زبان دوم نوشتاری از آن استفاده می شود؟ زبان ایلامی.
- ۳- الواح کشف شده از تخت جمشید به چه زبان و خطی است؟ خط و زبان ایلامی.
- ۴- زبانها و گویشهای گوناگون(که پس از استقرار تدریجی آریایی ها در ایران متداول شد)از سوی زبان شناسان چه نامیده شدند؟ زبانهای ایرانی.
- ۵- منظور از زبانهای ایرانی چیست؟ شاخه ای از گروه زبانهای هند و ایرانی که اقوام هند و ایرانی پیش از جدا شدن از یکدیگر، با آن سخن می گفتند.
- ۶- زبانهای هند و ایرانی زیر شاخه ی کدام زبانند؟ گروه بزرگ زبانهای هند و اروپایی.
- ۷- مراحل تغییر و تحول زبانهای ایرانی به چند دوره تقسیم می شود؟ سه دوره ی کهن، میانه و نو.
- ۸- از کدام یک از زبانهای کهن ایرانی، آثار مکتوب برجای مانده است؟ زبان فارسی باستان(زبان هخامنشیان) و زبان اوستایی.
- ۹- زبانهای کهن در چه محدوده ی زمانی رواج داشته؟ از قدیم تا پایان هخامنشیان.
- (زبانهای دوره میانه، در دوره اشکانی تا اوایل دوره ی اسلامی.) زبان دوره نو، در اوایل دوره ی اسلامی رواج یافت.
- ۱۰- نیای زبان فارسی امروزی کدام زبان است؟ زبان فارسی باستان.
- ۱۱- فارسی باستان زبان کدام قوم بود؟ زبان قوم پارس بوده که در زمان هخامنشیان رواج داشته.
- ۱۲- مهمترین مدرک برجای مانده از زبان فارسی باستان(زبان هخامنشیان)، به چه خطی نوشته شده؟ خط میخی
- ۱۳- مردمان کدام نواحی ایران به زبان اوستایی سخن می گفتند؟ مردم بخشی از نواحی شرقی ایران.
- ۱۴- از زبان اوستایی چه آثاری برجای مانده؟ کتاب اوستا و متون مربوط به آن و ...
- ۱۵- زبانهای ایرانی دوره ی میانه در چه محدوده ی زبانی متداول بوده اند؟ تقریباً از زمان سقوط هخامنشیان تا سقوط ساسانیان و حتی اوائل دوره ی اسلامی.
- ۱۶- زبانهای ایرانی دوره ی میانه شامل کدام زبانهایند؟ زبان پارتی یا پهلوی اشکانی ؛ زبان فارسی میانه یا پهلوی ساسانی.
- ۱۷- زبان پارتی یا پهلوی اشکانی کجا رواج داشت؟ در دربار اشکانی و نیز در مناطق شمال و شمال شرقی ایران.
- ۱۸- زبان فارسی میانه یا پهلوی ساسانی دنباله ی کدام زبان است؟ زبان فارسی باستان.
- ۱۹- زبان فارسی میانه یا پهلوی ساسانی کجا رواج داشت؟ در دربار ساسانی و در نواحی جنوب و جنوب غربی ایران.
- ۲۰- زبانهای ایرانی نو به چه زبانهایی گفته می شود؟ به زبانهایی که در دوران اسلامی به تدریج در نقاط مختلف ایران گسترش یافت.
- ۲۱- چرا در ایران باستان نوشتن متون مختلف رواج نداشت؟ زیرا نقل شفاهی بر کتابت ترجیح داشت.
- ۲۲- در ایران باستان کدام اسناد کتابت می شد؟ اسناد سیاسی و تا حدودی اسناد اقتصادی.
- ۲۳- براساس نوشته های مورخان یونانی چه مطالبی در ایران باستان به صورت شفاهی نقل می شده است؟ داستانهای حماسی و عاشقانه ی مادی و نیز برخی اشعار آن زمان.
- ۲۴- قصّه ی هزار افسان، مربوط به چه دوره ای است و کدام داستان مشهور براساس آن شکل گرفته است؟ مربوط به زمان هخامنشیان است و داستان هزار و یک شب براساس آن شکل گرفته است.
- ۲۵- در چه زمانی نقل داستانهای ملی و پهلوانی در ایران رواج فراوانی داشت؟ در زمان اشکانیان.
- ۲۶- در دوره ی اشکانی به چه کسانی گوسان می گفتند و چه می کردند؟ شاعران و موسیقی دانها و داستانگویان که داستانهای ملی و پهلوانی را از حفظ برای مردم می خواندند. پس داستان اسبینه به سینه به سینه ی بعد منقل می کردند.
- ۲۷- داستانهای ملی و پهلوانی در دوره ی اشکانی در تدوین کدام کتب مؤثر بوده؟ این داستانها بعدها در تدوین خدای نامه ها و سرودن شاهنامه فردوسی مورد استفاده قرار گرفتند.

۲۸- گوسانها چه نقش فرهنگی در تاریخ ایران در عصر اشکانیان داشتند؟ درحقیقت این گوسانها بودند که داستانهای ملی و پهلوانی را سینه به سینه به نسلهای بعد منقل می کردند.

۲۹- منظومه ها (کتابهای شعر) ی داستان ی یادگار زیربان و درخت آسوریک به چه خط و زبانی هستند و در

ابتدا به چه زبانی سروده شده اند؟ به زبان و خط پهلوی ساسانی. شاید ابتدا به زبان پارتی (یا زبان پهلوی اشکانی) سروده شده اند.

۳۰- اصل و ریشه ی داستان بیژن و منیژه به چه خط و زبانی می باشد؟ اصل و ریشه ی اشکانی دارند.

۳۱- موضوع بیشتر آثار ساسانی (به خط و زبان فارسی میانه، پهلوی ساسانی) چیست؟ در موضوعات ادبی دینی حقوق تاریخ جغرافی پند و اندرز.

۳۲- مهمترین اهداف تعلیم و تربیت در ایران باستان چه بود؟ ایرانیان باستان به تعلیم و تربیت و پرورش فرزندان دانا و پرهیزکار و خردورزی تأکید می کردند.

۳۳- ابعاد آموزش و پرورش در ایران باستان شامل چه بود؟ شامل تربیت جسمانی، اخلاقی، اجتماعی، دینی، شغلی و حرفه ای.

۳۴- تعلیم و تربیت در ایران باستان چگونه انجام می شد؟ تا پنج یا هفت سالگی در خانه و زیر نظر مادر آداب و رسوم و... را یاد می گرفتند. مراحل بعدی آموزش و پرورش اغلب در خارج از خانه و در مدرسه و یا آموزشگاه انجام می گرفت.

۳۵- آموزش در ایران باستان بخصوص زمان ساسانیان چگونه بود؟ فقط فرزندان خاندان شاهی درباریان و اشراف و مؤبدان می توانستند به مدرسه بروند و تحصیل کنند اما دیگر اقشار از آموزش محروم بودند و فرزندان حرفه ی پدران را می آموختند.

۳۶- برنامه های آموزشی مدارس باستان چه بود؟ آموختن اصول زردشت، آداب و رسوم، کمی خواندن و نوشتن. البته گروه های مختلف آموزشهای ویژه ای می دیدند. مثلاً شاهزادگان و فرزندان اشراف و امرا، به فراگیری دانشهای سیاسی، کشورداری، فنون رزمی... می خواندند. فرزندان موبدان، تعلیم دینی و اوستایی را آموزش می دیدند. فرزندان دبیران نیز خط و زبان، ادبیات و حساب فرا می گرفتند.

۳۷- در زمان ساسانیان، آموزگاری شغل چه کسانی بود و آنها به چه علومی مسلط بودند؟ فقط به موبدان اختصاص داشت. آنان بر معارف دین زردشت، ادبیات پهلوی و برخی دیگر از علوم زمان خود تسلط داشتند.

۳۸- در زمان ساسانیان، اداره ی آموزشگاه ها و مدارس در اختیار چه بود؟ موبدان زردشتی.

۳۹- کودکان و جوانان خاندان شاهی و بزرگان، چه اموری را از مربیان فرا می گرفتند؟ انواع ورزشها مثل سوارکاری.

۴۰- از چه منابعی می توان استنباط کرد که دانش و فرهنگ ایرانیان باستان در سطح بالایی بوده؟ از مندرجات اوستا، شاهنامه فردوسی، کتیبه ها و گزارشهای تاریخ نویسان یونانی و رومی.

۴۱- در فصل دانش اوستا، در مورد چه علومی مطالبی آمده است؟ مطالبی درباره ی پزشکی، دامپزشکی، ستاره شناسی، حکمت، امور اجتماعی و حقوقی و علوم طبیعی.

۴۲- در کدام دوره ی ایران مرکز دانشها و مبادلات فرهنگی بین کشورهای متمدن زمان بود؟ در دوره ی هخامنشیان.

۴۳- علوم و فنون چه تمدنهایی در دوره هخامنشیان با دانشهای هخامنشی آمیخته شد؟ بین النهرین، مصر، هند، ایلام، آسیای صغیر.

۴۴- وضعیت علمی و فرهنگی ایران ساسانی چگونه بود؟ پیشرفت علوم در این دوره از دوره های قبل بسیار بیشتر بود. پادشاهان ساسانی به نشر علوم و گرامیداشت دانشمندان و رفاه حال آنها توجه می کردند. ایرانیان همواره علاقه مند بودند که از علوم دیگر اقوام بهره برند.

۴۵- نتیجه گسترش مبادلات فرهنگی با هند و روم زمان انوشیروان چه بود؟ جنبش علمی نیرومندی در ایران پدید آمد.

۴۶- کدام پادشاه علاقه زیادی به مباحث علمی فلسفی داشت؟ خسرو انوشیروان.

۴۷- یکی از مراکز علمی ایران باستان را نام ببرید؟ دانشگاه جندی شاپور (نزدیک دزفول) در دوره ی ساسانی.

۴۸- در دانشگاه جندی شاپور چه دانشهایی تدریس می شد؟ پزشکی، فلسفه نجوم الهیات.

۴۹- پزشکان کدام نواحی در جندی شاپور تدریس می کردند؟ ایرانی، هندی یونانی.

۵۰- ویژگی بیمارستان دانشگاه جندی شاپور چه بود؟ مثل دانشگاه های پزشکی امروزی، دارای بیمارستانهایی بود که دانشجویان در کنار آموزشهای نظری، به صورت عملی نیز با درمان بیماران آشنا می شدند.

الف: دوره‌ی مادی ها:

- ۱- از دوره‌ی مادها چه آثار هنری به دست آمده است؟ آثار هنری مختلفی شامل اشیا زرین و سیمین و ظروف سفالی بدست آمده است.
- ۲- هنرمندان مادی در چه هنر هایی مهارت در خور توجه ای داشتند؟ در فلزکاری جواهر سازی و سفال گری مهارت در خور توجه ای داشتند.
- ۳- هنر مادی متکی بر چیست؟ متکی بر تجربیات و دستاوردهای هنری بومیان غرب فلات ایران بوده است که قرن ها از مادی ها در این منطقه می زیسته اند و صاحب تمدن درخشانی بوده اند.
- ۴- دستاوردهای حکومت مادی در عرصه معماری چه می باشد؟ در این دوره قلعه ها کاخ ها و شهر هایی ساخته شد مادی ها در قلعه سازی تبحر و برای مقابله با دشمنان خارجی خود به ویژه آشوریان قلعه های مستحکمی ساخته اند.
- ۵- پایتخت های مادی ها چه شهری بود و از نظر معماری دارای چه ویژگی بود؟ شهر هکمتان ، همدان امروزی بود که یونانیان به آن اکباتان میگفتند این شهر از هفت قلعه تودر توتشکیل شده بود که در هر قلعه رنگ نمادین خاصی داشت.
- ۶- شهرهای دوره ماد را نام ببرید. بیستون ، اسپدانه (اصفهان) و کنگاور.

ب: دوره‌ی هخامنشیان:

- ۷- چرا در دوران هخامنشی هنر و معماری ایران به اوج شکوفایی رسید؟ به سبب ثبات آرامش رونق اقتصادی و حمایت پادشاهان.
- ۸- از کدام مناطق حکومت هخامنشی آثار قابل توجهی از معماری هنرهای تزئینی وابسته به معماری نقش برجسته های سنگی و شاهکارهای مهم هنری دیگر برجا مانده است؟ پاسارگاد- تخت جمشید- شوش.
- ۹- ویژگی های مهم هنر و معماری عصر هخامنشی را بنویسید؟ ۱- تاثیرپذیری از دستاوردهای هنری اقوام و ملت های تابع آن حکومت بود که پیشینه ی تمدنی درخشانی داشتند ۲- درباری بودن آن بود به این معنی که شکوه شاهانه و تشریفات و تجملات درباری راه نمایش میگذارد ۳- طبیعت گرایی یا به عبارت دیگر استفاده و تقلید از عناصر موجود در طبیعت مانند حیوانات و گیاهان در آثار هنری شان است.
- ۱۰- منظور از درباری بودن هنر هخامنشی چیست؟ یعنی بخش عمده ی آثار هنری شاخص و ساختمان های مجلل به خواست شاهان و درباریان و برای زندگی تجملاتی و تشریفاتی آنان به وجود آمد.
- ۱۱- مهمترین بناهای دوره‌ی هخامنشیان شامل چیست؟ آرامگاه ها - کاخ ها- آتشگاه ها و دیگر ساختمان های عمومی است.
- ۱۲- قدیمیترین بناهای دوره‌ی هخامنشی در کجا بر پا شدند و شامل چه می باشد؟ در پاسارگاد، نخستین پایتخت هخامنشی بر پا شدند- این مجموعه شامل کاخ شاهی و آرامگاه کوروش هخامنشی بود.
- ۱۳- اوج شکوه و عظمت معماری ایران باستان در زمان کیست؟ داریوش یکم.
- ۱۴- اقدامات مهم داریوش یکم در زمینه معماری را بنویسید؟ ۱- این پادشاه در ابتدای حکومتش دستور داد کاخی بزرگ به نام آپادانادر شهر شوش به عنوان پایتخت اداری حکومت هخامنشی ساخته شود ۲- عظیم ترین مجموعه ی ساختمانی و شاهکار معماری باستان (تخت جمشید) نیز به دستور داریوش یکم بر پا شد.
- ۱۵- در لوح سنگی یاد بودی که در کاخ آپادانای شوش کشف شده داریوش بزرگ بر چه مساله ای تاکید میکند؟ تاکید می کند که این بنای مجلل را با گرد آوردن بنایان و کارگران ماهر و مصالح ساختمانی عالی از سراسر امپراتوری ساخته است.
- ۱۶- تخت جمشید چگونه بر پا گردید؟ همچون کاخ آپادانای شوش با مشارکت گروه کثیری از معماران بنایان هنرمندان و کارگران و نیز با گردآوری مصالح ساختمانی از سراسر قلمرو هخامنشی بر پا گردید.
- ۱۷- نقش برجسته های دوران هخامنشی در چه مکان هایی کنده کاری شده اند؟ برخی از این نقش برجسته ها بر سینه ی صخره ای کوه ها و بسیاری دیگر از آنها بر روی دیوار بناهای حکومتی به ویژه کاخ ها و آرامگاه ها.
- ۱۸- موضوعات نقش و نگارهای کنده کاری شده زمان هخامنشی بر روی سنگ چه می باشند؟ پیکره ی پادشاه و ملازمان او به هنگام پیروزی بر دشمن و یا بارعام پیکر ی حیوانات واقعی و افسانه ای و همچنین نمادها و نشانه های دینی.
- ۱۹- در نقش برجسته های صخره ای هخامنشی، اهوره مزدا چه شکلی است؟ به شکل نمادین حلقه ای بال دار در حال پرواز بر بالای سر پادشاه

- ۲۰- پژوهشگران با مقایسه‌ی نقش برجسته‌های دوره‌ی هخامنشی با دوران پیش از آن به چه نتیجه‌ای رسیدند؟ در یافته‌اند که سنگ تراشان هنرمندی که در خدمت هخامنشیان بوده‌اند از نقش برجسته‌های بین‌النهرین و به ویژه نقش برجسته‌های آشوری الهام و الگو گرفته‌اند.
- ۲۱- از دوران هخامنشیان در کدام مناطق تندیس یا مجسمه‌های جانوری یافت شده است؟ در تخت جمشید و شوش یافت شده است.
- ۲۲- تنها تندیس انسانی باقی مانده از زمان هخامنشیان که بزرگ‌تر از اندازه‌ای طبیعی ساخته شده چیست؟ پیکری بدون سر متعلق به داریوش یکم است که در شوش از زیر خاک بیرون آورده شده است.
- ۲۳- ظریف‌ترین آثار هنری دوران هخامنشیان را در چه آثاری میتوان دید؟ در فلز کاری‌های نفیس و جواهرات ممتازی که اختصاصاً برای پادشاه و درباریان ساخت شده‌اند انواع گوناگونی از تکرک ریتون و دیگر ظروف‌های طلایی نقره‌ای و مفرغی مزین به نقش‌های مختلف و نیز زیورآلات.
- ۲۴- از آثار بافندگی دوره‌ی هخامنشی چه چیزی باقی مانده است؟ به جز قالی‌پازیریکچیزی باقی نمانده است.
- ۲۵- چه چیزی نشان می‌دهد که هنر بافندگی در دوره‌ی هخامنشی در اوج قرار داشته است؟ جامعه‌های پر نقش و نگار و تزیین شده‌ی پادشاهان و سپاهیان در نقش برجسته‌ها.
- پ: دوره‌ی اشکانیان:
- ۲۶- آثار برجسته‌ی معماری دوران اشکانیان را نام ببرید؟ بقایای شهر نسا صد دروازه دامغان معبد آناهیتا در شهر کنگاور در استان کرمانشاه کوه خواجه‌ی سیستان و کاخ شهر هترا (الحضر) در نزدیکی موصل در کشور.
- ۲۷- مصالح ساختمانی در دوره اشکانیان چه بود؟ شامل خشت آجر سنگ نتراشیده و تراشیده بود.
- ۲۸- ویژگی‌های معماری دوران اشکانیان چه بود؟ ۱- ساخت بناهای طاق دار گنبدی و دارای دیوان ۲- هنر کج بری رواج یافت و در بناهای کوه خواجه به نهایت ظرافت رسید ۳- آرایه دیگری که در معماری اشکانی رواج داشته نقاشی دیواری است.
- ۲۹- کدام هنر معماری در زمان اشکانیان رواج یافت و در کجا به نهایت ظرافت رسید؟ هنر گچ بری و در بناهای کوه خواجه به نهایت ظرافت رسید.
- ۳۰- هنر مجسمه سازی در دوره اشکانیان متأثر از هنر چه کشوری رونق گرفت و برجسته ترین اثر این دوره چه میباشد؟ متأثر از هنر یونانی رونق گرفت و برجسته ترین اثر پیکره‌ی برنزی شاهزاده‌ی اشکانی است.
- ۳۱- تفاوت نقش برجسته‌هایی باقی مانده از دوران اشکانی با نقش برجسته‌های هخامنشی و ساسانی در چیست؟ از نظر فنی و هنری در سطح نقش برجسته‌های هخامنشی و ساسانی نیستند.
- ۳۲- علاوه بر معماری و پیکره سازی دیگر هنرهای رایج دوران اشکانیان چه بود؟ سفالگری فلز کاری و جواهر سازی .
- ۳۳- ویژگی سفال‌های دوره اشکانی چه بود؟ در این دوره سفال‌ها نقش و طرح متنوع و گوناگونی نداشتند اما دارای لعابی اغلب سبز رنگ بودند.
- ث: دوره‌ی ساسانی:
- ۳۴- نتیجه‌ی توجه حکومت ساسانی به هنر پشتیبانی آنان از هنرمندان چه بود؟ هنری پدید آمد که به لحاظ عظمت و شکوه با هنر روم برابری میکرد و گاه بر آن برتری داشت.
- ۳۵- هنر ساسانی ریشه در چه داشت؟ ریشه در هنرهای کهن ایران و نیز هنر دوران هخامنشی و اشکانی داشت و حتی از هنر یونانی و رومی نیز تاثیر پذیرفته بود.
- ۳۶- مهم ترین آثار معماری دوره‌ی ساسانیان چه میباشد؟ کاخ‌ها آتشکده‌ها پل‌ها کاروانسراها قلعه‌ها و بندها (سد‌ها).
- ۳۷- معماری ساسانی با ساخت کدام بنا آغاز و با ساخت کدام بنا به اوج قدرت رسید؟ با ساخت بنای کاخ اردشیر در فیروزآباد فارس (گور) آغاز شد و با ساخت کاخ تیسفون به اوج قدرت رسید.
- ۳۸- با شکوه ترین و زیبا ترین بناهای ساسانی دوره ساسانی چه میباشد و در کجا ساخته شد؟ کاخ تیسفون که طاق یا ایوان کسری بخشی از آن کاخ بود و در کنار رود دجله ساخته شد.
- ۳۹- ویژگی برجسته‌ی معماری دوره‌ی ساسانیان چه بود؟ کاربرد وسیع گنبد ایوان و طاق در ساخت بناها به ویژه کاخ‌ها بود.
- ۴۰- سبک کار معماران ساسانی در ساخت گنبد الگویی برای کدام معماران شد؟ الگویی برای معماران در دوران اسلامی شد و حتی اروپایی شد.
- ۴۱- در دوره‌ی ساسانی برای تزیینات داخلی کاخ‌ها و بناها از چه روش‌هایی استفاده میشد؟ روش‌های گوناگونی مانند موزاییک کاری نقاشی دیواری گچ بری و نقش برجسته استفاده میشد.

۴۲- آتشکده‌های ساسانی به چه شکلی ساخته میشد؟ به شکل گنبد چهار طاق بود آتش مقدس در درون آن نگهداری میشد.

۴۳- بیشتر شهرهای ساسانی در کدام مناطق ساخته شدند و طرح و نقشه‌ی آن‌ها چگونه بود؟ در فارس و خوزستان برپا گردیدند. طرح و نقشه‌ی آن همچون شهرهای اشکانیه شکل دایره بود.

۴۴- اکثر نقش برجسته‌های دوران ساسانی در کجا قرار دارند؟ در فارس زادگاه خاندان شاهی قرار دارند.

۴۵- محتوا و مضمون اغلب نقش برجسته‌های دوره ساسانی چیست؟ اعطای منصب شاهی از سوی اهورامزدا به شاه و صحنه‌هایی از پیروزی‌های شاهان.

۴۶- معروفترین نقش برجسته‌ی دوره ساسانی چه می باشد و چه مشخصاتی دارد؟ مجموعه طاق بستان است که دوطاق سنگی بزرگ و کوچک نقش دار و یک نقش برجسته بدون طاق را شامل میشود. آنچه این مجموعه را به طاق بستان معروف کرده طاق بزرگی است که شکارگاه خسرو پرویز را در دیواره‌های داخلی طاق نشان می دهد.

۴۷- هنر نقاشی و نگارگری در عصر ساسانی چه وضعیتی داشت؟ در دوران ساسانی هنر نقاشی و نگارگری در ایران رونق و رواج چشمگیری یافت و نقاشان ایرانی در ترسیم نقوش گل و گیاه جانوران و انسان مهارت افزایی از خود نشان دادند. نقش و نگارهای نقاشان ایرانی در عهد ساسان الهام بخش هنرمندان دوران بعد به ویژه دوره‌ی اسلامی بود.

۴۸- نقاشان ایرانی در دوران ساسانی در ترسیم چه نقوشی مهارت افزایی از خود نشان دادند؟ نقوش گل و گیاه جانوران و انسان.

۴۹- نقش و نگارهای نقاشان ایرانی در عهد ساسانی الهام بخش کدام هنرمندان بود؟ هنرمندان دوران بعد به ویژه دوره‌ی اسلامی بود.

۵۰- بیشتر آثار فلزی باقیمانده از دوره ساسانی را چه تشکیل می دهد و چه ویژگی‌ها و کاربردی داشتن؟ انواع بشقاب سینی کاسه تشکیل می شوند این ظرف‌ها دارای نقش و نگارهای بسیار زیبا و ظریف هستند و اغلب برای مصرف خاندان شاهی و خانواده‌های اشرافی تهیه میشدند.

۵۱- وضعیت موسیقی در دوره ساسانی چه بود؟ دوره ساسانی یکی از دوران‌های درخشان موسیقی ایران است هنرمندان عرصه موسیقی در دوره ساسانی بیش از پیش مورد توجه شاهان شاهان قرار گرفت و از منزلت امتیازهای ویژه برخوردار شدند.

۵۲- از خوانندگان و نوازندگان دوره ساسانی با چه نامی یاد شده است؟ با عنوان گوسان خنیاگر و رامش گر یاد شده است.

۵۳- هنر بافندگی در دوره ساسانی چه وضعیتی داشت؟ منسوجات آن زمان به ویژه پارچه‌های ابریشمی بسیار ظریف و پر نقش و نگار بودند شواهد موجود

بیانگر رونق و شکوفایی هنر فرش بافی در آن دوره است قالی بهارستان که اعراب مسلمان از کاخ تیسفون غنیمت گرفتند شهرت بسیار دارد.

۵۴- سه مورد از عوامل رونق و شکوفایی هنر و معماری ایران در دوران باستان را استنباط را بیان کنید؟ ۱- حمایت و پشتیبانی شاهان و طبقات بالای جامعه از هنرمندان ۲- ثبات و امنیت سیاسی ۳- رونق اقتصادی در ایران باستان تاثیر پذیری از دستاوردهای هنری کشورها اقوام و ملل تابه ایران.